

Glava II

RAZVOJ I USPON NOB-e U 1942. GODINI

NEPREKIDNA BORBENA DEJSTVA U ZIMSKIM USLOVIMA

U duhu direktive Glavnog štaba - stalno u akciji

Zima 1941/42. godine toliko je obilovala snježnim padavinama da je debljina snježnog pokrivača iznosila i do 1 m, sa hladnim danima i još hladnijim noćima, tako da se temperatura spuštala i do -20°C. Tako jaka zima ovdje je počela u decembru 1941. i trajala je sve do marta 1942. godine. Ona je ne samo uticala na izvođenje akcija od strane partizanskih jedinica, već je, još više, stvarala poteškoće oko obezbjeđenja smještaja, ishrane i odjeće i jedinica i stanovništva. Pritom su naročite poteškoće bile oko smještaja oko 15 hiljada izbjeglog naroda ispred zimske ustaške ofanzive na sektoru 4. bataljona, koja je, kako je već opisano, naročito žestoka bila u prvoj polovini januara.

Međutim, zahvaljujući uspješnom i organizovanom radu NOO, koji su imali punu pomoć i podršku naroda, uspješno su rješavana sva pitanja iz domena pozadinskog obezbjeđenja, tako da su se komande partizanskih jedinica mogle posvetiti svom osnovnom zadatku - traženju odgovora na pitanje kako i na koji način, u ovim teškim zimskim uslovima i sa još uvijek oskudno naoružanim i opremljenim borcima, efikasno izvoditi akcije protiv neprijatelja. To je bilo u duhu naredbe Glavnog štaba NOP odreda Hrvatske, izdate 26. decembra 1942, kojom su odredi obavezni da, i pored snijega i drugih poteškoća, ne smiju dozvoliti da njihove akcije prestanu. Podvučeno je, naime, da se akcije prilagode zimskim uslovima i odredi ih izvode samo sa nužnim brojem boraca. Napomenuto je da snijeg znatno otežava kretanje i neprijatelju, kao i njegovo snabdijevanje oružjem i drugim potrebama, što upravo pruža mogućnosti da se on, primjenom dobro organizovanih i bliskih zasjeda, stalno napada i uznemirava, tako da se ni za trenutak i nigdje na *terenu ne* osjeća bezbjednim, da razvlači i troši više snaga.

U vezi sa takvom situacijom i uputstvom Glavnog štaba, svaka komanda partizanske jedinice razvila je na svom terenu dobru obavještajnu službu, koja je blagovremeno davala podatke o stanju, kretanju i namjerama neprijatelja, a razrađeni su i planovi sopstvenih operativnih dejstava. Slobodno vrijeme je, pak, planirano i korišćeno za sređivanje jedinica, vojno-političku nastavu i kulturno-zabavni rad, sve u funkciji spremanja boraca za predstojeće akcije.

Neprijatelj je svoje posade na teritoriji kotara imao kao i prije izvođenja ofanzive na područje koje je pokrivao 4. bataljon: u Topuskom, na željezničkoj stanici Topusko, u Čemernici, Vrginmostu, Lasinji, Banskom Kovačevcu, kao i u Skakavcu i Bučici, koji

su bili orijentisani na teritoriju kotara Vrginmosta. Pripadnici posada u Topuskom i Vrginmostu, pored ličnog i automatskog naoružanja, bili su naoružani i minobacačima, topovima i tenkovima. Sve posade su imale solidna odbrambena utvrđenja, uglavnom zidane bunkere, ili za to osposobljene zidane kuće. Računa se da je tada na teritoriji kotara Vrginmosta, uključujući i posade u Bučici i Ilovačku, bilo oko 3.300 neprijateljskih vojnika — u odnosu na oko 600 partizana. To je bio odnos 6:1 u korist neprijatelja, ne računajući pri tom naoružanje i municiju, u čemu je neprijatelj, inače, bio daleko nadmoćniji.

Jaka zima i brojne snage neprijatelja bitno su uticali na obim i mogućnosti izvođenja akcija, čak i kada su u pitanju manje neprijateljske posade, kao što je bilo u Čermernici, ili na željezničkoj stanici Topusko. I za takve akcije nije se raspolagalo potrebim, a pogotovu težim naoružanjem, a uz to se računalo: svaki neuspjeh prvi napad - izazvao bi brzu reakciju neprijatelja i dolazak pomoći iz drugih garnizona. Ipak, i pored svih tih, veoma velikih i na prvi pogled nepremostivih teškoća, partizanske jedinice su stalno bile u ofanzivi, sprečavajući svaki pokušaj neprijatelja da, ispadom iz svojih posadnih mjesta, izvrši pljačku i paljenja sela koja su bila pod kontrolom partizanskih jedinica.

Januarske akcije jedinica 4. bataljona i 4. čete 1. bataljona

Zasjeda između Bovića i Lasinje - izvedena 5. januara. Komanda 4. bataljona, čije su čete i vodovi stalno bili u kontaktu sa neprijateljskim jedinicama u ofanzivi, čim je ocijenila ustaško povlačenje-počela je da, zasjedama svojih snaga, napada posljednje neprijateljske djelove, ostavljene kao predstraže u Lasinji, Kovačevcu i Skakavcu. Da bi se to dejstvo osjetilo na sve strane, komanda bataljona daje određene zadatke svakoj četi, upućujući ih na više pravaca. Tako je 4. vod (Bovići) 1. čete, 5. januara, postavio zasjedu na cesti između Bovića i Lasinje i tu sačeka konjsku zapregu sa 4 ustaše, koji su iz Bučice vozili snabdjevanje za ostavljenu posadu u Boviću. Rezultat dejstva zasjede: 4 vojničke puške i oko 350 zaplijenjenih metaka.

Prihvata pomoći od saradnika iz Topuskog - izveden 5. januara. Prvi vod 4. čete (Perna) dobio je tog dana 470 pušanih metaka, 14 bombi i veću količinu sanitetskog materijala. To su im uputili saradnici iz Topuskog, Braca Gregurić i apotekar Teodor Petković, a sve je to od njih do partizana prenijela Milka Bogdanović iz Vorkapić-Sela.

Zasjeda na sektoru Sjeničaka - izvedena 12. januara, od strane 3. čete 4. bataljona. Četa je dejstvujući na sektoru Sjeničaka, uspjela da, iz zasjede, sačeka ustašku patrolu i zaplijeni 3 karabina sa municijom.

Razoružanje domobranske posade u Vojniću - obavljeno 12. januara, od strane jedinica Prvog u sadejstvu sa 4. bataljonom Kordunaškog NOP odreda. U toj krupnoj i veoma uspješnoj akciji razoružane su 6, 7. i 8. strojna satnija 2. bojne 3. pješadijske pukovnije, i tom prilikom su neprijatelju nanijeti gubici od oko 20 mrtvih, 37 ranjenih i 410 zarobljenih vojnika. Plijen Bataljona takođe je bio izuzetno bogat: 3 minobacača, 6 teških mitraljeza, 14 puškomitraljeza i 350 karabina sa oko 35 hiljada metaka. To je, ujedno, bio najveći uspjeh kordunaških partizanskih jedinica od početka NOB-e.

Uspješnom ishodu ove akcije znatno su doprinijele i jedinice 4. bataljona i 4. čete 1. bataljona. Borci 1. i 2. voda 4. čete su još od druge polovine decembra bili na položajima prema Vrginmostu, sprječavajući neprijatelja da iz tog mjesta pođe u pomoć opkoljenim snagama u Vojniću. Istovremeno, oni su vršili diverzije na pruži Topusko - Vrginmost, u rejonu Blatuše.

Kada se neprijateljska posada iz Vojnića, pred napadom četa 1. bataljona, probila iz blokade i krenula u pravcu željezničke stanice Vojnić — Utinje i Skakavac, na pruži je naišla na zasjedu 2. čete 4. bataljona. Zasjeda je spriječila izvlačenje neprijatelja u pravcu Karlovca, i time omogućila zarobljavanje kompletne bojne ove domobranske posade.

Odbijanje ustaškog napada od Topuskog - ostvareno 14. januara. Poslije razoružavanja neprijateljske posade u Vojniću, komanda 4 čete 1. bataljona odlučila je da sa četom i dalje ostane na položajima prema Vrginmostu. Kako je prisustvom ove čete onemogućen saobraćaj neprijatelju između Vrginmosta i Topuskog, to su ustaše odlučile da odbace partizane i uspostave prvobitnu vezu. Prvo su pokušali sa ispadom iz Topuskog preko Starog Sela u Katinovac, kako bi na taj način odvucli partizane sa pruge. U selu Katinovcu, gdje su palili i pljačkali, ustaše je uznemiravalo nekoliko boraca iz rezervnog partizanskog odreda Pecke i Crnog Potoka. Pripucavali su iz lovačkih pušaka i, u isto vrijeme, obavijestili o ispadu ustaša komandu čete u Blatuši. Poslije podne, tačnije pred sumrak, stigao je 3. vod (Pecka), ali i prekasno, jer se veći broj ustaša bio povukao prema Starom Selu. Komandir voda Pero Rkman i partizan Dušan Baić spustili su se do Kamenskog mosta i, ispred kuće Nine Bajića, pucali na četvoricu ustaša koje su se vozile u saonicama. Od njih su dvojica uspjela da pobjegnu, i to jedan ranjen, a dvojica su zarobljena, naoružana karabinima.

Kako u tom pokušaju nije uspio da oslobodi prugu, neprijatelj je (oko 150 ustaša 1 domobrana) 14. januara krenuo iz Topuskog u napad na partizane. Dočekane vatrom partizana iz prvih kuća pored pruge, ustaše su bile primorane da se povuku, sa gubicima od dva poginula i pet ranjenih. Na strani partizana smrtno je ranjen komandir 2. voda (Malička), drug Stevo Janjanin, a lakše su ranjeni borci Milan Poštić iz Perne i Bogdan Čiča iz Maličke. Smrću komandira Janjanina koji je, u prisustvu boraca svog i drugih vodova i naroda toga kraja, sahranjen uz sve ratne počasti - četa je izgubila jednog od svojih najboljih boraca, a njegovo ime ostalo sinonim i oličenje hrabrog i neustrašivog borca ovog kraja.

Prekopavanje ceste u rejonu Dugog Sela - izvršeno noću 17/18. januara, od strane 1. čete 4. bataljona. Četa je, zajedno sa pripadnicima rezervnih partizanskih odreda, navedene noći prekopala cestu na više mjesta u rejonu Dugog Sela porušivši TT-stubove u dužini oko 3 km. U vezi s tom akcijom u izvještaju 1. hrvatske oružničke pukovnije, pisanom 22. januara, stoji:

»....Noću, 17. na 18. o.m. kraj puta Lasinja - Trepča, kotara Pisarovina, od km 37. do 42. četnici su presjekli brzoglasne stubove, izolatore porazbijali i žicu pokidali, a između km 37. i 38. sam put na više mjesta prekopali.«⁵¹

Zasjeda u rejonu sela Kirina - izvedena 18. januara, snagama 1. čete 4. bataljona. Četa je sačekala i potukla ustašku patrolu upućenu iz Bovića i tom prilikom zaplijenila 2 karabina, oko 1500 metaka i 3 bombe. U vezi s tom akcijom u izvještaju 1. hrvatske oružničke pukovnije od 5. marta, stoji:

»....18. siječnja o.g. oko 18 sati nedaleko od sela Gledići, kotara Vrginmost, četnici su napali oružničku ophodnju od 5 momaka. Tom prilikom su poginuli oružnici Ivan Mikulić i Luka Škorić. Četnici su od ubijenih oduzeli oružje i streljivo te svukli sa njih odoru...«⁵²

Odbijanje ispada ustaša iz Skakavca i Kovačevca ka Sjeničaku - ostvareno 18. januara. Toga dana su ustaško-domobranske snage jačine oko 50 vojnika izvršile naveden ispad radi pljačke sela i odbacivanja 3. čete 4. bataljona. U toku borbe, koja je trajala cijelog dana, četa je uspjela da dođe do dva karabina i pištolja, sa municijom, te nanese neprijatelju gubitke od 12 poginulih. Na strani čete nije bilo gubitaka.

Napad Italijana i ustaša iz Vrginmosta i Topuskog

I pored velikog snijega i jake hladnoće, akcije partizanskih jedinica nisu prestajale. Tako je 4. četa 1. bataljona, noću 26/27. januara, izvela veću diverziju na pruzi Topusko-Vrginmost. Ideja je bila da se ovom diverzijom prekine veza između neprijateljskih garnizona i time im se onemogući snabdijevanje, a da se u toku dana iz zasjede sačeka

51 Zbornik NOR-a V/3, str. 461.

52 Zbornik NOR-a, V/3, str. 502.

njihov eventualni izlazak na mjesto izvršene diverzije. Za obezbjeđenje te akcije isturen e po jedan vod prema željezničkoj stanici Topusko i Vrginmost, dok su dva voda, sa 'ezervnim partizanskim odredima, porušila prugu na četiri mjesta od po 250 metara, uništila TT-stubove u dužini od 3 km i pokupila 2 kilometra kabela za poljski telefon. Po izvršenom zadatku, pripadnici rezervnih odreda su se povukli svojim kućama, dok je 4. četa ostala na položaju, tačnije u zasjedi pored same pruge, gdje je očekivala reakciju neprijatelja, pripremljena da ga pusti što bliže i nanese mu što veće gubitke.

Neprijatelj je, zaista, 27. januara ujutro krenuo sa dvije kolone - jednom jačine oko 200 Italijana i ustaša, sa konjicom, iz Vrginmosta preko Podgorja u pravcu Blatuše, a drugom, istog sastava i jačine, iz Topuskog preko Poljana u pravcu Perne. Napad tih dveju kolona_ potpomognut je dejstvom minobacača i topova, a od pravca Topuskog i tenkovima. Četvrta četa, skoro cijela orijentisana (izuzev bočnih patrola) prema pruži, vatrom je dočekala manje neprijateljske jedinice, ali se ubrzo morala povući zbog kolone koja je dolazila na lijevo krilo, sa pravca Podgorja. Borba je vođena cijelog dana, ali 4. četa nije mogla pružiti uspješniji otpor zbog nadmoćnosti neprijateljskih snaga s fronta, i još više zbog bočnih neprijateljskih kolona koje su prodirale u pozadinu. Kolona iz Vrginmosta uspjela je da uđe u selo Blatušu, a kolona iz Topuskog u Pernu.

U toku te jednodnevne borbe neprijatelj je imao 3 poginula u borbi za Blatušu, a u borbi za Pernu 3 poginula i 4 ranjena, među kojima je bio i jedan poručnik. Na strani partizana nije bilo gubitaka, a 1. vod je uspio da zaplijeni pištolj i dvije bombe. Pod zaštitom magle i mečave, neprijatelj se predveče povukao u svoje polazne baze, popalivši u Blatuši 30, a u Podgorju 18 kuća. Taj neuspjeh 4. čete bio je posljedica njenog grupisanja u Blatuši, dok je zapostavila svoje bokove i postavljanje obezbjeđenja sa pravca Topuskog, tako da je kolona neprijatelja, sve do ulaska u Pernu i izbijanja za leđa četi, išla neometana; ovim je bio olakšan dublji prodor i kolone iz Vrginmosta - zbog prinudnog povlačenja čete za Pernu i Maličku.

Nakon povlačenja neprijatelja u polazne baze, 4. četa je ponovo izašla na svoj raniji položaj, u Blatušu, izbjivši prema pruži, svjesna daje taj položaj, ipak, bio najbolji za postavljanje zasjeda, a ujedno se s njega moglo onemogućiti neprijatelju da popravlja prugu.

Akcije 4. čete i jedinica 4. bataljona bile su tako koordinirane da su približno jednovremeno vršene diverzije i napadi na neprijatelja. Primjera radi, dok je 4. četa vršila diverziju na pruži Topusko - Vrginmost i u toku 27. januara vodila borbu protiv Italijana ustaša, komanda 4. bataljona je, noću 27/28. januara, uputila jednu desetinu da izvrši šingirani napad na neprijateljsku posadu u Skakavcu, radi njenog vezivanja za samo mjesto, i da bi se posada uznemiravala i primoravala na trošenje municije. Taj zadatak desetina je izvršila povremeno otvarajući vatru sa više strana i bacanjem po koje raketete. Neprijatelj je cijelu noć otvarao vatru iz streljačkog naoružanja, minobacača i topova, dok se desetina partizana bez gubitaka u zoru povukla u polazni rejon.

Akcije partizana nisu prestajale; one su izvođene iz dana u dan. Neprijatelj je stalno napadan, a da bi se oslobodio partizanskog pritiska - povremeno bi, jačim snagama, vršio ispade iz svojih garnizona radi protjerivanja partizana. U vezi s tim se, radi efikasnijeg izvođenja borbenih akcija, i 1. četa 1. bataljona prebacuje sa sektora Tušilovića na sektor 4. bataljona. Početkom februara ta četa i 4. bataljon izvodili su akcije oko Skakavca i Banskog Kovačevca. U petodnevnim borbama koje su zajednički vodile protiv ustaško-domobrskih jedinica, uspjele su da ubiju oko 80 ustaša i domobrana, dok je oko 50 bilo teže ili lakše ranjeno.

Novo oružje - nove jedinice

Razoružavanjem brojne neprijateljske posade u Vojnici, u akciji od 12. januara, došlo se do velike količine naoružanja, što je bio prvi uslov i za dugo priželjkivano formiranje novih jedinica. To je obavljeno početkom februara, kada je izvršena druga reorganizacija partizanskih jedinica u Kordunu.

Naredbom Štaba Kordunaškog NOP odreda broj 15, početkom februara su umjesto dosadašnjeg jednog formirana dva kordunaška odreda. Tada su 1.J 4. bataljon formirali Prvi, a 2. i 3. bataljon Drugi kordunaški NOP odred. Pri tom je Štab 1. bataljona postao Štab Prvog odreda, a Štab 2. bataljona - Štab Drugog odreda. Na osnovu te naredbe, Štab Prvog kordunaškog NOP odreda je, svojom naredbom broj 1 od 5. februara, izvršio reorganizaciju ranijih i formirao nove jedinice. Tom reorganizacijom je, umjesto ranijih četiri bataljona u Kordunu, formirano sedam bataljona - četiri u sastavu Prvog i tri u sastavu Drugog kordunaškog NOP odreda.

Štab Prvog kordunaškog NOP odreda, pod čijom komandom su bile i jedinice sa teritorije kotara Vrginmosta, sačinjavali su: komandant Stanko Opačić Čanica iz Tušilovića, politički komesar Mile Ratković iz Čemernice, operativni oficir Bogdan Oreščanin iz Perne, i obavještajni oficir Milič Novaković iz Vojnice.

Novom reorganizacijom, raniji 4. bataljon sa teritorije kotara Vrginmosta, ostao je u istom sastavu - sa tri čete i Štabom bataljona. Njegov štab su činili: komandant Nikola F. Vidović, politički komesar Milič Dejanović, operativni oficir Slavko Krajačić i obavještajni oficir Nikola Vidović.⁵³

Novo za teritoriju kotara Vrginmosta bilo je da je od ranije 4. čete 1. bataljona formiran 3. bataljon, sastava: 1. četa u koju su ušli vodovi Perna, Pecka i Crni Potok - kao njen 1, 2. i 3. vod, i 2. četa u koju su ušli vodovi Malička, Podgorje i Slavsko Polje,⁵⁴ kao njeni 1, 2. i 3. vod. Za komandira 1. čete postavljen je Nikola Basara iz Vojnića, a za političkog komesara Božo Rkman iz Crnog Potoka. Za komandira 2. čete postavljen je Ilija Gvozdčić iz Crevarske Strane, a za političkog komesara Ilija Gubić iz Blatuše. Pored dvije čete, bataljon je u svom sastavu imao i mitraljeski vod.

•Naredbom Štaba 3. bataljona imenovane su starješine i za nivo vodova.

U 1. četu:

Mile Poštić za komandira i Dušan Rkman za političkog delegata 1. voda - Perna; Pero Rkman za komandira i Rade Relić za političkog delegata 2. voda - Pecka; Savo Miljanović za komandira i Miloš Vojnović Mićan za političkog delegata 3. voda - Crni Potok.

U 2. četu:

Nikola Janjanin za komandira i Gojko Lončar za političkog delegata 1. voda - Malička; Vujo Pavlović za komandira i Jovica Bulat za političkog delegata 2. voda - Podgorje; Rade Sučević za komandira i Ljuban Lacković za političkog delegata 3. voda - Slavsko Polje.

Mitraljeski vod:

Jovica Zlatar za komandira i Marko Ulemek za zamjenika komandira voda.

⁵³ Osuđen na smrt i strijeljan 1944. godine, kao neprijateljski agent.

⁵⁴ Dio sela Slavskog Polja uz cestu Vrginmost - Vojnici do tada je bio u sastavu 3. čete Prvog bataljona, 1. KPO.

Štab novoformiranog 3. bataljona sačinjavali su: komandant Jovica Lončar iz Ma-
ličke, politički komesar Slavko Markon iz Zagreba, operativni oficir Pero Zlatar Roknić
iz Poljana, obavještajni oficir Savo Bogdanović iz Vorkapić-Sela i referent saniteta Dra-
gica Bulat, student medicine iz Podgorja.

U jedinicama 4. bataljona došlo je do izvjesnih kadrovskih izmjena, tako da je po-
puna starješina obavljena prema naredbi Štaba bataljona od 24. februara 1942. koja
glasi:

N A R E D B A

broj 2 komandanta 4. bataljona 1. kordunaškog NOP odreda o imenovanju i postavljenju ruko-
vodilaca u četama i vodovima. Postavljaju se:

1. Za komandira 1. čete ovog bataljona drug Mile Martinović, za političkog komesara 1. čete
ovog bataljona drug Branko Dragojević. Razriješava se dužnosti politički komesar drug Mile
Bulat.

2. Postavljam za privremenog vršioca dužnosti komandira 3. čete ovog bataljona druga Milu
Bučana koga s tim u vezi postavljam za vodnika.

3. 1. četa

Za vodnika 1. voda partizana iz 2. voda druga Iliju Srdića,

Za političkog delegata 1. voda druga Đuru Zinaju,

Za vodnika 2. voda druga Stevu Malobabića,

Za političkog delegata 2. voda druga Milana Radovića,

Za vodnika 3. voda druga Petra Janjića,

Za političkog delegata 3. voda druga Manu Pavlovića,

Za vodnika 4. voda druga Jovu Mraovića,

Za političkog delegata 4. voda druga Branka Jovanovića.

4. 2. četa

Za vodnika 1. voda druga Simu Škaljca,

Za političkog delegata 1. voda druga Josipa Jurana,

Za vodnika 2. voda druga Radu Mrkobradu,

Za političkog delegata 2. voda druga Milu Bulata, koji se po kazni prekomanduje iz

1. u 2. četu,

Za vodnika 3. voda druga Simu Vučinića,

Za političkog delegata 3. voda druga Stevu Radanovića, koga po potrebi službe prekoman-
dujem iz 1. u 2. četu,

Za vodnika 4. voda druga Đorđa Dragojevića,

Za političkog delegata 4. voda druga Stevu Radovića.

5. 3. četa

Za vodnika 1. voda druga Radovana Roknića,

Za političkog delegata druga Čedu Bučana,

Za vodnika 2. voda druga Miloša Kljajića,

Za političkog delegata 2. voda druga Peru Pruginića,

Za vodnika 3. voda druga Miiu Mrkalja,

Za političkog delegata 3. voda druga Radu Zrinjanina.

6. Kažnjavam vodnika 2. voda 1. čete druga Stevu Kličkovića kaznom smjenjivanja sa duž-
nosti vodnika I prekomandujem u 2. vod 3. čete kao partizana.

Političkog delegata 2. voda 1. čete, druga Vasu Roknića, koga razoružavam i otpuštam iz
vojske ovog bataljona.

Obojica su uradila slijedeću grešku: Prilikom akcije u Lasinji dobili su na čuvanje povjerene stvari iz plijena u Lasinji, te su neke od tih stvari prisvojili i dali svojoj rodbini.

7. Otpuštam iz partizanske vojske partizana 1. voda 3. čete Božu Radojevića.

Prekomandujem partizana 1. voda 3. čete Pavia Čuburu u 1. vod 1. čete, po kazni.

8. Naređujem drugovima komandirima od 1. do 3. čete, da na svom teritoriju zabrane kretanje civilnom stanovništvu od 7 sati uveče do 7 sati ujutro.

9. Drugovi komandiri će, osim redovne straže noću koja mora od danas biti pojačana, određivati naizmjenične patrole za noćno krstarenje po terenima.

10. U interesu zaštite stanovništva naređujem da se civilno stanovništvo, u sporazumu sa civilnom vlasti iz opasnih zona, evakuiše.

11. Drugovi komandiri izdavače od danas za vršenje stražarske službe znake raspoznavanja.⁶⁵

Naredbu, izdatu 24. februara 1942. godine potpisali su:

politički komesar
Milić Dejanović i

komandant
Vidović Nikola

Ovakvo organizaciono stanje jedinica u Kordunu, kao i na teritoriji kotara Vrginmosta, gdje su dejstvovali 3. i 4. bataljon, ostaje sve do 20. avgusta 1942, kada su formirane kordunaške brigade: 20. avgusta 1. kordunaška brigada, odnosno 4. NOU brigada Hrvatske; 16. septembra 2. kordunaška brigada, odnosno 5. NOU brigada Hrvatske; 5. decembra 3. kordunaška brigada, odnosno 15. NOU brigada Hrvatske. Dana 22. novembra 1942. od tri kordunaške brigade formirana je 8. kordunaška divizija.

Napad na neprijateljsku posadu u Lasinji

Koristeći prisustvo 1. čete 1. bataljona na sektoru oko neprijateljske posade u Skakavcu i Banskom Kovačevcu, komanda 4. bataljona koncentrisala je svoje jedinice i, na osnovu dobro prikupljenih podataka o neprijateljskoj posadi u Lasinji, odlučila daje napadne noću 6/7. februara. Lasinja je od Zagreba udaljena oko 30 km. Poslije ustaške ofanzive na sektoru 4. bataljona, kada je hrvatskom narodu objavljeno da su uništeni partizani, napad na njihovu posadu, 15 dana poslije njihove ofanzive, bio je više od političkog nego vojničkog značaja.

Ideja za napad bila je: brzim prodorom u samo mjesto razoružati neprijateljsku posadu jačine oko 50 vojnika i uništiti sve zidane objekte. Radi spriječavanja intervencije sa strane postavljeno je osiguranje, jačine oko jednog voda, prema Banskom Kovačevcu. Napad je otpočeo 7. februara u zoru, a odvijao se tačno po predviđenom planu. Tako su jedinice u prvom naletu zauzele zgradu općine i poštu, a neprijatelj se povukao u kasarnu odakle je, poslije kraćeg otpora, uspio da, koristeći noć i maglu, pobjegne preko rijeke Kupe. No, i pored toga, jedinice koje su vršile napad uspjele su da ubiju 8 žandarima i jednog ustašu, a jednog domobrana rane, dok je ustaša Mijo Vuksan iz Lasinje uhvaćen živ (zbog zločinstava nad nedužnim srpskim narodom kasnije je likvidiran). Zaplijenjeno je: jedan teški mitraljez, 9 karabina, 2 pištolja, 2 lovačke puške, sanduk municije i veća količina životnih namirnica i tehničkog materijala. Zgrade općine, pošte, vatrogasnog doma i kuće u kojima su stanovale ustaše zapaljene su kako ih neprijatelj ubuduće ne bi mogao koristiti. U ovoj kratkotrajnoj borbi poginula su 3, a lakše ranjena 2 partizana.

⁴¹ Zbornik NOR-a, V/1, str. 227 i 228.

Izvještavajući pretpostavljene, komanda 1. hrvatske oružničke pukovnije, u vezi sa ovom akcijom boraca 4. bataljona, izvještava:

»...6. veljače o.g. kod napadaja bandita na Lasinju, zapalili su općinsku zgradu, poštu, vatrogasni dom, oružničku vojarnu i zgradu bivšeg trgovca Relje Vujičića. Opljačkali su od seoske straže 4 vojničke puške, iz općinske zgrade 20.000 kuna, iz pošte 400 kuna, iz oruž. vojarnje 7 vojničkih pušaka i 1 neispravnu tešku strojnicu i sve stvari iz trgovine Luke Kovačevića i još iz nekih privatnih kuća. Poginuli su oruž. narednik August Zivičnjak, i pričuvni domobran Marko Terzić i Josip Budaj, a ranjen domobran Antun *Parmačević*, koji je u bolnici kasnije od zadobivenih rana umro. U jutro su četnici odvezli pune saonice mrtvaca u selo Cvetikovac....«⁵⁶

Borbena dejstva jedinica 3. bataljona, zbog još uvijek za njih jakih neprijateljskih jedinica u Topuskom i Vrginmostu, svodile su se uglavnom na manje akcije, više diverzantskog karaktera. Tako, dok su jedinice 4. bataljona napadale neprijateljsku posadu u Lasinji, jedinice 3. bataljona vršile su pritisak na neprijatelja u Vrginmostu, Čemernici i na željezničkoj stanici Topusko. Noću 10/11. februara, sa ljudstvom iz rezervnih partizanskih odreda sela Maličke, Blatuše i Podgorja, prekopali su cestu na više mjesta između Vrginmosta i Čemernice, a noću 18. februara 2. vod 2. čete (Malička), sa jednim puškomitraljezom, izvršio je sa tri strane fingirani napad na neprijateljsko uporište u Vrginmostu, radi iznuravanja i trošenja municije.

U ovo vrijeme ostale jedinice Prvog i Drugog kordunaškog NOP odreda postižu i dalje značajne uspjehe u borbi. Poslije kraće blokade, razbijaju neprijateljsko uporište i 24. februara oslobađaju Primišlje, a dan ranije, 23. februara, ulaze u Veliku Kladušu; oba mjesta italijanske jedinice su, pod pritiskom i ofanzivnim dejstvom partizanskih jedinica, morale napustiti. Mještani Velike Kladuše oduševljeno su dočekali i pozdravili narodne borce. Oslobođeno je i mjesto Tržić, a Italijani, koji su pošli iz Slunja za Primišlje, ostali su bez 47 svojih vojnika i 3 oficira, koje su partizani zarobili.

Upad u Vrginmost

Neprijatelj nigdje nije imao mira, nigdje se nije osjećao slobodnim i sigurnim. Partizani su ga napadali stalno, danju i noću, i tamo gdje se najmanje nadao, čime je vrlo uspješno ostvarivana direktiva Glavnog štaba NOP odreda za Hrvatsku s kraja decembra 1941. godine - za dejstva u predstojećem zimskom periodu.

Noću 23/24. februara jedna desetina 2. čete 4. bataljona izvela je pravi podvig. Ona je uspjela da se i pored mnogobrojnih italijanskih straža, ubaci u sam Vrginmost, u kojem je tada bilo oko 800 neprijateljskih vojnika, i zarobi jednog italijanskog narednika s puškom i 36 metaka. Sa desetinom je iz mjesta uspjelo da izađe na slobodnu teritoriju oko 20 civila.

Sutradan, 24. februara, 2. četa je postavila zasjedu Italijanima, na mjestu gdje se pretpostavljalo da će ujutro naići radi potjere. I zaista, kolona od oko 50 Italijana krenula je u pravcu sela Pješćanice, ali su dočekani jakim vatrom čete i bili prisiljeni da se vrate u garnizon.

O ovom uspjelom podvigu, kao i o stanju kod neprijatelja i njegovoj procjeni stanja u partizanskim jedinicama (koje on još naziva četnicima), svjedoči i pisani izvještaj kotarske oblasti Vrginmost od 1. marta, upućen Velikoj Župi Pokuplje, u kojem se, pored ostalog, kaže:

»...Broj četnika se u zadnje vrijeme osjetno povećava, jer je tako rekuć sve pučanstvo grkoistočne vjere otišlo u šume i odmetnulo se od vlasti. Prema saznanju, ima među njima i približan broj Hrvata komunista. Vođe ovih odmetnika uglavnom su komunisti, većinom intelektualci. Dobija se utisak da cijeli rad odmetnika dobija sve više komunističku boju. Prema dobijenim podacima, komunisti među odmetnicima vrše jaku propagandu. Oni se raduju kada se u akciji protiv njih pale kuće, jer kažu da dobijaju na taj način sve više pristalica i to ogorčenih.

Usljed velike zime i snijega, obustavljena je u ovom kotaru akcija protiv odmetnika i ta obustava traje već 40 dana. Zbog toga, pak, odmetnici su postali drskiji i često se približavaju samom Vrginmostu na 200-300 metara, premda u Vrginmostu ima jedna bojna italijanskih bersalijera. Tako su noću između 23. i 24. veljače upali u sam Vrginmost i odveli sa sobom 8 lica i među njima jednog doseljenog Slovenca i jednog italijanskog narednika, te osim toga iz dviju kuća odveli mnogo robe. Italijanska straža, koja jedina vrši stražarsku službu, nije niti njih opazila...

Ako se akcija protiv ovih odmetnika ne nastavi u kraćem vremenu, nego se budu čekali topliji dani, odnosno proljeće, stanje će se osjetno pogoršati, jer u tom slučaju neće više biti tako grupisani nego će se, vjerovatno, razići u manje grupe i napadati na hrvatska sela, radi osvete ili nabavke hrane i drugih potrebitina.«⁵⁷

Februar 1942. godine bio je pun vojničkih uspjeha, a svaki vojni istovremeno je bio i svojevrsan politički uspjeh. O tim uspjesima najbolje je rečeno u članku iz tadašnjeg »Glasa Korduna«, gdje se, sem o uspjesima partizana u borbama, govori i o uključivanju Muslimana u NOB:

»Posljednjih dana u borbama sa okupatorskim fašističkim bandama i njihovim slugama, ustaškim krvolocima, postignuti su novi veliki uspjesi. Ispod vlasti krvnika Pavelića oslobođeni su Kladaša, Primišlje i Tržić. Pod snažnim udarcima hrabrih partizana lomi se ustaška strahovlada i kidaju se lanci kojima je izdajnik Pavelić bio okovao naš narod. Krvnik Pavelić, za volju svojih naredbodavaca zločinca Hitlera i njegovog trabanta Musolinija, spremao je, sa svojim ustaškim krvolocima, uništenje naroda. Ali to mu nije uspjelo; o snažni narodni otpor razbile su se sve bolesne iluzije razbojnika Pavelića i njegovih ustaških bandita. Kopao je narodu i narodnim slobodama grob, ali će u taj grob narod zakopati njega sa svom njegovom razbojničkom bandom.

U svim sukobima sa partizanima njegove bande uzmiču i bježe pred snagom i neustrašivom borbenošću partizana, bježe, ali neće umaći zasluženju kazni za svoja nedjela. Narodni sud će ih sve naći ma gdje se skrivali.

Oslobođenje novih krajeva i mjesta, a naročito Kladaše i okoline, odjeknulo je snažno u svim oslobođenim krajevima i u svim krajevima koji se nalaze pod okupatorskom i ustaškom vlašću.

Naročiti značaj oslobođenja Kladaše jest u tome što su pod vlast NOF-a došli i oni krajevi gdje su nastanjeni Muslimani. Ulaskom narodne vojske u Kladašu Muslimani su vidjeli da su partizani prava istinska narodna vojska, koja donosi narodima slobodu, svim narodima bez obzira na nacionalnu, vjersku ili političku pripadnost. Vidjeli su da partizani nisu nikakve »četničke bande, koje nose smrt i uništavaju musliman-

" Dokument od 1.3. 1942. TAJ. br. 49,1942. u Arhivi SUBNOR-a općine Vrginmost.

sko žiteljstvo«, kako su im to predstavljali bandit Pavelić i ustaška vlast. Partizani su borci koji se bore jednako kako protiv ustaških tako i protiv četničkih bandi, koje se i jedne i druge pod vodstvom i okriljem okupatora bore protiv svog vlastitog naroda, a za interese tuđina i neprijatelja našeg naroda.

Posljednjim događajima i ulaskom partizana u Veliku Kladušu pokazalo se kako su imali pravo oni muslimanski borci koji su stupili u partizanske redove i koji su propovjedali slogu između srpskog naroda i Muslimana, kako su imali pravo što se nisu oдаzvali pozivu krvnika Pavelića da stupe u ustaške redove i u borbu protiv srpskog naroda, da ga nevinog za volju okupatora ubijaju i uništavaju.

Danas kada ustaška vladavina doživljava neuspjeh za neuspjehom i propada, kada se narodni otpor širi na sve krajeve i uzima sve veći zamah, i Muslimani treba da daju svoj udio narodnom oslobođenju. Treba stupati pod barjak Narodnooslobodilačkog fronta, stupati u junačke odrede partizana, pa zajedno sa srpskim i hrvatskim partizanima boriti se protiv okupatorskih bandi, protiv ustaških razbojnika i palikuća, protiv četničkih pljačkaških bandi. U zajedničkoj borbi i saradnji sa Srbima i Hrvatima osiguraće sebi miran život.

Živjelo bratstvo i zajednička borba Srba, Hrvata i Muslimana za slobodu.«⁵⁸

Neuspjeh u napadu na uporište u Vrnograču

Tokom zime 1941-1942. godine oslobođen je skoro čitav dio Korduna naseljen srpskim stanovništvom. To je bio rezultat borbenosti jedinica i razmaha NOP-a u cjelini, a u okviru toga važni činioци su bili razoružavanje neprijateljske posade na željezničkim stanicama Vojnić i Utinja, neuspjeh ustaške ofanzive na sjeverni dio teritorije kotara Vrginmosta, te oslobođenje Vojnića, Primišlja i Tržića. Neprijateljske posade i u drugim mjestima bile su skoro blokirane. Narodnooslobodilački pokret širio se i u predjelima sa hrvatskim i muslimanskim življem. Oslobođenjem Velike Kladuše, 23. februara, stvoreni su uslovi u kojima su kordunaške partizanske jedinice mogle da izvode borbene akcije i na području Cazinske krajine.

Istočno od Velike Kladuše, na udaljenosti od oko 15 km, nalazila se neprijateljska posada u Vrnograču. Sačinjavali su je oružnici i pričuvnici oružničke (žandarmerijske) postaje i 29 naoružanih ustaša iz Bužima, koji su im upućeni u pomoć poslije oslobođenja Velike Kladuše. Računa se da je u Vrnograču, zajedno sa domaćim naoružanim civilima, bilo oko sto naoružanih ljudi. Uz to, oko mjesta, po selima, postojale su civilne straže. Samo mjesto nalazi se u dolini, okruženo bregovima, a kroz njega prolaze putevi: za Glinu preko Obljaja; za Topusko preko Starog Sela; za Cazin preko Todorova; za Veliku Kladušu i Bužim prema rijeci Uni.

Prema ovoj neprijateljskoj posadi akcije su izvodile jedinice 3. bataljona Prvog kordunaškog NOP odreda i 3. četa 1. bataljona Banijskog NOP odreda. Imajući u vidu da i te neprijateljske snage, poslije pada posade iz Velike Kladuše, očekuju napad partizana i da im je borbeni moral opao, komanda navedene čete iz Banijskog NOP odreda došla je u Štab 3. kordunaškog bataljona i predložila da se izvede zajednički napad na posadu u Vrnograču, jer da za to postoje realne mogućnosti. Sem toga, cijenilo se da će se uništenjem neprijateljske posade u Vrnograču stvoriti povoljni uslovi za širenje NOP-a i u ovim krajevima, a samim tim proširiti i ojačati slobodna teritorija Korduna i Banije.

⁵⁸ Zbornik V/3 - str. 203-204.

Sa ovim prijedlogom, kojeg je prihvatio Štab 3. kordunaškog bataljona, složio se i Štab Prvog kordunaškog NOP odreda, uz odobrenje komandanta Grupe partizanskih odreda Srećka Manole i operativnog oficira 1. bataljona Banijskog NOP odreda Ćire Madžarca. No, pritom je naglašeno da se, s obzirom na teške zimske uslove i nedovoljno poznavanje stanja kod neprijatelja, moraju izvršiti solidne vojničke i političke pripreme boraca za akciju, jer bi svaki neuspjeh mogao imati veće političke posljedice nego što bi bila korist i od najvećeg uspjeha. Vojničke pripreme su bile neophodne zbog teških zimskih uslova, nepoznavanja terena i činjenice da borci prvi put idu u napad na neprijatelja sa organizovanom odbranom u jednom naseljenom mjestu, a političke - jer se išlo u kraj naseljen življem iz čijih je redova, kao svojevrsni izrodi, bilo i okorjelih ustaša, koji su učestvovali u pljački i paljenju okolnih srpskih sela i klanju nedužnog naroda. Samo iz Glinice, Bojne i Obljaja od strane ustaša poubijano je oko 2.500 ljudi, žena i djece u šumici Polica nedaleko od Vrnograča.⁵⁹ Ovaj napad, ali svakako sa uspješnim ishodom, tražile su od ovih jedinica i pristalice NOR-a iz Vrnograča.

U napadu, koji je počeo 1. marta u 6,30 časova, učestvovao je 3. bataljon Prvog kordunaškog NOP odreda sa četiri voda (Perna, Pecka, Malička, Crni Potok) i 3. četa 1. bataljona Banijskog NOP odreda. Ukupno je bilo oko 150 boraca, naoružanih vojničkim puškama i sa 7 puškomitraljeza. Municije je bilo svega 20-30 metaka na pušku i 100-200 na puškomitraljez. Komandu nad ovim snagama dobio je Štab 3. bataljona Kordunaša, odnosno komandant Jovica Lončar i politički komesar Slavko Markon. Komandir 3. banijske čete bio je Rade Grmuša, a politički komesar Simo Todorović.

Prema planu napada, *vod Perna*, sa oko 40 boraca, kojim je komandovao Mile Poštić, sa kojim je bio i komandir 1. čete 3. bataljona Nikola Basara, trebalo je da zauzme Vrletaču (cestu od pravca Velike Kladuše) i da, zauzimajući kuću po kuću, napada prema žandarmerijskoj kasarni, jednim dijelom snaga se obezbjeđujući sa pravca Pećinграда. *Vod Pecka*, sa 15 boraca i 2 vodiča iz Obljaja, kojim je komandovao zamjenik komandira voda Stojan Mazinjanin, a sa njima je bio i partijsko-politički radnik Đuro Baić, imao je zadatak da, poslije zauzimanja Golog brda, napada u pravcu žandarmerijske kasarne, tuče put prema Velikoj Kladuši i spoji se sa borcima voda Perne, koji su napadali sa pravca Vrletače. *Vod Malička*, čije je brojno stanje bilo oko 20 boraca, jednom desetinom je trebalo da zauzme Police i tuče neprijatelja ukoliko bi se povlačio prema Bužimu, a u protivnom da pomogne juriš jedinica koje napadaju samo mjesto. Druga njezova desetina, sa delegatom voda Milom Šapićem, ostavljena je, sa jednom desetinom banijske čete, na desnoj obali rijeke Glinice, radi obezbjeđenja od Bužina i šticećenja eventualnog povlačenja naših jedinica iz Vrnograča. *Vod Crni Potok*, sa oko 20 boraca, predvodili su komandir Savo Miljanović i politički delegat Miloš Vojnović Mičo, a trebalo je da, po zauzimanju brda Klek, jednom desetinom napada mjesto u pravcu džamije, a drugom desetinom, vatrom sa Kleka, štiti desetinu koja napada. *Treća banijska četa*, koja je ostavila jednu desetinu na desnoj obali Glinice, trebalo je da zauzme Police, sa istim zadatkom kao i desetine iz voda Malička. Sa vodom Crni Potok, na Kleku, bili su komandant i politički komesar 3. bataljona.

Sve pripreme za napad izvršene su u selu Katinovac, odakle su jedinice 28. februara krenule prebacujući se u selo Bojna, gdje je trebalo da se prikupe sve jedinice. Borci su bili obezbjeđeni bijelim pelerinama, koje su sami napravili od krevetskih plahiti, da bi se maskirali na sniježnoj bjelini. Pošto se znalo da izvan mjesta Vrnograča postoje civilne naoružane straže, ali ne i gdje su njihovi položaji, to je svim jedinicama, kada su

sa Ovim žrtvama Savez boraca NOR-a Vrnograča podigao je 28. avgusta 1955. godine spomen-kos-
turnicu.

pošli sa vodičima iz Bojne u napad, naređeno da te straže, u slučaju nailaska na njih, razoružaju, a ako pruže oružani otpor rastjeraju ili razbiju, a onda hitno produže na izvršenje glavnog zadatka.

Vod Perna usput je zarobio nenaoružanu civilnu stražu i njene pripadnike poveo prema određenom položaju, ali se zadržao sa istočne strane puta za Pećingrad, pošto je njemu predviđeni i dodijeljeni položaj bio zaposjednut od naoružanih civila. Tu je ostao do 9,10 časova, kada se povukao u selo Brezovo Polje jer, prema izvaji komandna čete, nisu čuli ugovoreni trubni znak za početak napada, koji je trebalo da se oglasi u 6,30 časova. Pri povlačenju, vod je naišao na neprijateljsku zasjedu od 15 naoružanih civila, ali ih je zaobišao, a oni nisu otvarali vatru, pošto su vidjeli da partizana ima više nego njih. A da su zasjedu napali, vjerovatno se vod Pecka ne bi kasnije našao u okruženju.

Desetine 3. banijske čete i desetina voda Malička, koje je trebalo da zauzmu Police, naišle su na slabiju neprijateljsku vatru i povratile se, ostavši na desnoj obali rijeke Glinice, gdje su, i po zadatku, ostavljene dvije desetine, tako da svoj zadatak nisu izvršile.

Vod Crni Potok sa kojim su, kako je rečeno, bili komandant i politički komesar 3. bataljona, izbio je na brdo Klek sa dva sata zakašnjenja, tj. u 8,30 časova. Odatle je komandant bataljona po jednom uhvaćenom mladiću poslao poruku komandantu neprijateljske posade u Vrnograču, u kojoj je stajalo da je opkoljen sa svih strana i da ga poziva da se preda. Kako ni poslije pola časa čekanja na odgovor nije bilo nikakvih znakova za predaju, to je komandant, u 9 časova (2,5 časa poslije zakazanog vremena za napad) dao trubni znak za napad. Na dati znak čuo je vatru sa pravca Golog brda ali, istovremeno, i napad oko 13 naoružanih civila s leđa, koje je odbio sa prisutnim borcima. Zatim je, ocjenivši da su se jedinice već povukle, dao trubni znak za povlačenje i sa vodom Crni Potok povukao se preko rijeke Glinice u sastav 3. banijske čete, koja je odbijala napade manjih grupa naoružanih civila sa pravca Police.

Borci voda Pecke izbili su na vrijeme na svoj položaj Golo brdo, ali su u napad krenuli u 9,00 časova, na ugovoreni trubni znak. Otvorili su vatru na žandarmerijsku karnu i krenuli u juriš niz brdo. Tom prilikom su ubili dva žandarma, dok su drugi iz mjesta pobjegli na Gradinu, odakle su pružali otpor. Upadajući u mjesto, borci voda su očekivali napad i ostalih jedinica, kako je to planom bilo i predviđeno. Međutim, kako naših jedinica nije bilo, i oni su se počeli povlačiti preko Golog brda, ali ne u pravcu Glinice, odakle se čula pucnjava, već u pravcu Mindernog brda, nadajući se da će se tamo spojiti sa vodom Perna. Budući da se vod Perna već povukao, a neprijatelj zauzeo Minderno brdo, to se vod Pecka našao u okruženju od naoružanih domaćih ustaša iz Vrnograča, Podzvizda i Grabovca.

Borba na život i smrt boraca voda Pecka, po dubokom snijegu i sa razjarenim domaćim ustašama bila je borba do posljednjeg metka. Borci su ginuli, ali se nisu živi dali neprijatelju u ruke. Od 15 boraca i 2 vodiča samo je - ni sam nije znao kako - ostao živ borac Pavao Relić, koji je i ispričao o hrabrosti i tragediji svojih drugova. Smrću heroja iz sela Pecke tu su poginuli: Đuro V. Baić, Savo J. Bakić (rodod iz Perne, priženjen u Peckoj), Stojan S. Mazinjanin, Matija N. Mazinjanin Matičko, Đuro M. Miljević (rodod iz Gređana), Pavao S. Novaković, Matija S. Oreščanin, Đuro J. Poštić, Petar N. Poštić, Milan P. Poštić, Milutin N. Rkman, Stevan S. Rkman, Petar B. Relić, Simo Đ. Radičanin, te vodiči iz Bojne Luka Mudrinić i Miloš Vučković. Sa njima su ostale i njihove puške i jedan puškomitraljez.⁶⁰

Prema neprijateljskim podacima, od vatre partizana za vrijeme te borbe poginulo je pet ustaša, a 3 su teže ranjena.

Ovo je prva veća neuspjela akcija partizana sa teritorije kotara Vrginmosta. Bilo je, svakako, više uzroka za neuspjeh te akcije: prvo, obavještenja o stanju kod neprijatelja nisu provjerena, pa su domaće ustaše umjesto ocijenjenog slabog morala, pru-

⁶⁰ Oko puškomitraljeza su se, na licu mjesta, posvađali ustaše Čamil Kostić iz Vrnograča i Derviš Elezović iz Podzvizda, pri čemu je Kostić iz tog mitraljeza ubio Elezovića.

žile organizovan i uporan otpor; izuzev voda Pecke, ostale jedinice nisu na vrijeme izašle na polazne položaje za napad, a kasnio je i Štab koji je rukovodio akcijom. Između jedinica nije bilo veze, a u slučaju neuspjeha nisu dati pravci povlačenja; zbog teških zimskih uslova ovaj napad bio je preuranjen; jedinice su se povlačile, a da o tome nisu obavještavale komandanta; ustaše su na vrijeme otkrile napad, izvukle se iz mjesta i zašle iza leđa jedinica koje su napadale.

Na osnovu analize ovih nekoliko uzroka dolazi se do zaključka da je ova akcija preuranjena i da nije bila dobro pripremljena ni izvedena, zbog čega je i doživljen vojnički i politički neuspjeh. Najteže stanje bilo je u vodu Pecka, koji je izgubio svojih 14 prvoboraca, među kojima 5 članova KPH i 3 člana SKOJ-a.⁶¹

Posadu u Banskom Kovačevcu 4. bataljon nije likvidirao

Drugi neuspjeh doživjele su jedinice 4. bataljona, u napadu na neprijateljsko uporište u Banskom Kovačevcu, izvedenom 8. marta. U tom selu neprijatelj je imao svoju stalnu posadu jačine oko satnije domobrana i ustaša. Satnija je služila kao veza između Karlovca i Lasinja, spriječavajući dejstva partizana preko rijeke Kupe i, ujedno, predstavljajući odskočnu bazu ustaša za izvođenje akcija na slobodnu partizansku teritoriju.

Na osnovu prikupljenih podataka da se u selu, grupisani oko škole, nalaze domobrani - kadrovi, jačine jedne satnije, i računajući na njihov slab otpor - komanda 4. bataljona je odlučila da ih napadne i razoruža. Za napad su upotrebljene sve tri čete. Prva četa napadala je sa pravca Prkosa, Druga sa pravca Kablara, a Treća sa pravca Padežana. Međutim, napad se nije odvijao po utvrđenom planu, pošto je domobranska posada, uoči samog napada, dobila pojačanje od još jedne satnije, što komanda bataljona nije doznala. Zbog toga su čete, još prilikom podilaženja samom selu, naišle na jake zasjede, te tučene bočnom mitraljeskom vatrom nisu uspjele da savladaju otpor neprijatelja. Poslije dvočasovne borbe jedinice su bile primorane da se povuku.

U ovom neuspjelom napadu 4. bataljona poginula su dva borca - Petar Janjić i Rade Lončar, dok je Stevo Mraović teže ranjen.⁶² Gubici neprijatelja ostali su nepoznati, a 1. četa uspjela je da zaplijeni oko 400 metaka, 5 okvira i jednu cijev za puškomitraljez, te nešto ranaca, šljemova, ašova i čebadi.

Neuspjesi 3. bataljona u napadu na Vrnograč i 4. bataljona u napadu na Banski Kovačevac upozorili su da se bez većeg iskustva i težeg oružja, u tako teškim zimskim uslovima, još ne mogu uspješno izvoditi akcije ove vrste i obima. Zbog toga je produžena ranija, uspješna aktivnost. Jedinice su spriječavale ispade neprijatelja na slobodnu teritoriju i vršile prekopavanje cesta, rušenje pruge i mostova, te izvodile fingirane noćne napade na neprijateljske posade - radi iznuravanja i demoralizacije. Pri tome je bilo i određenih uspjeha.

Noću 12/13. marta jedna desetina boraca 3. voda 2. čete 3. bataljona (Slavsko Polje) izvršila je fingirani napad na neprijateljsku posadu u Vrginmostu, radi uznemiravanja i iznuravanja, s težnjom da se u toku dana izvuče van mjesta, kako bi joj se, iz postavljenih zasjeda, nanijeli gubici. U tu svrhu i vod Podgorje iz iste čete upućen je bliže Vrginmostu. Cilj je postignut: Italijani su sa 30 do 40 vojnika, sutradan, 13. marta, izašli iz Vrginmosta i pošli prema zaseoku Hajdin. Dočekani iz zasjede od oba voda, iz rejona

⁶¹ Poslije rata narod sela Pecke je ovim borcima, zatim 30 kasnije poginulim pripadnicima NOVJ, kao i 256-orici žrtava fašističkog terora - podigao spomenik, na kojem su, pored ostalog, uklesani i ovi stihovi iz junačke narodne pjesme:

Ak' i jesu odletjeli ždrali
ostali su tići ždralovići
Hranit' ćemo tiče ždraloviće
Naše pleme izginuti neće
Naši dvori pusti ostat' neće

⁶² Poginuo 1943. u borbi u Lasinju.

Rodića, Tepšića i Jovičića, bili su prinuđeni da se, sa 7 poginulih i 3 ranjena, povuku. Za izvlačenje ugrožene jedinice okupator je upotrebio tenk i ostvario jaku minobacačku vatru.

Iako je proljeće, kalendarski, bilo na pragu, snijeg je još uvijek bio dosta velik. No i pored toga on nije omeo ofanzivna dejstva svih partizanskih jedinica. O tome govori i izvještaj ustaške kotarske oblasti u Vrginmostu, pisan 20. marta, u kojem se, pored ostalog kaže:

»...Buduci da se u zadnje vrijeme zbog velike zime i snijega nije poduzimala protiv odmetnika nikakova akcija, počeli su oni biti sve aktivniji i goropadniji. Tako na pr. odmetnici hodaju po cijelom kotaru slobodno, osim u mjestima Vrginmost, Topusko i Čemernica. Čak se i u ovim mjestima često približavaju i napadaju ih.

Dne 18. III 1942. oko 12 sati u podne četnici su se približili na oko 300 metara Vrginmostu i sa jednog brijega iz strojnice počeli pucati na kuće i ulice u Vrginmostu, tako da su se svi razbježali i pobjegli u kuće. Italijanska vojska je brzo odgovorila vatrom iz svojih strojnica, pa je tako napad odbijen.⁶³

Prije zime ustaše su prijetile i tješile se: »kada lišće opadne i prvi snijeg zapadne -očistićemo Petrovu goru od partizana i slomiti narodni otpor; po tragovima poznaćemo njihova kretanja, lako ćemo ih pronaći i tako uništiti«. Ali, ispade: opade lišće i zapade snijeg, ali oni ne očistiše Petrovu goru niti uništiše partizane!

PRVA PROLJEĆNA NEPRIJATELJSKA OFANZIVA U KORDUNU

(od 18. marta do 5. aprila 1942)

Uputstvo Glavnog štaba za dejstva u proljećnim uslovima borbe

Još za vrijeme zime, štab Grupe kordunaških NOP odreda predviđao je mogućnost da neprijatelj, nestankom snijega, pređe iz defanzive u ofanzivu. U vezi s tim je 7. marta izdato odgovarajuće uputstvo koje je dostavljeno štabovima kordunaških NOP odreda i komandama svih bataljona. U tom dokumentu je data procjena da je neprijatelj stalnim ofanzivnim dejstvom svih partizanskih jedinica i na svim pravcima, bio prisiljen da promjeni svoju taktiku - od ofanzive pređe na defanzivu. Međutim, nestankom snijega - podvučeno je u pomenutom uputstvu - nastaju veće mogućnosti za pokrete - koliko naših toliko i neprijateljskih jedinica. Otuda će od naših operacija zavistiti, rečeno je jasno štabovima, da li će neprijatelj ostvariti svoje ofanzivne namjere, ili će i dalje ostati prikovan za garnizone. Na osnovi takve zamisli utvrđeni su i preporučeni određeni taktički postupci, kao garancija uspjeha u daljem hrvanju sa neprijateljem. Taj dio Uputstva je glasio:

»1. - *Stalne zasjede na ulazima u oslobođeni teritorij.* Jedinice koje čuvaju prilaze oslobođenom teritoriju ni u kom slučaju ne smiju zasnovati odbranu oslobođenog teritorija stvaranjem neke vrste fronta na kojem bi se dočekivalo nastupajućeg neprijatelja.

Komandanti tih jedinica će savjesno i svestrano ispitati moguće prilaze i spremiti unaprijed plan za postavljanje zasjeda na tim prilazima za svaki slučaj.

Naročitu pažnju treba posvetiti bočnim osiguranjima, da zasjeda ne bi bila manevrom neprijatelja po bokovima obuhvaćena i ukliještena. Postavljena zasjeda mora biti potpuno nezavisna od terena i pokretna. Ni u kom slučaju se ne smije dozvoliti da jedan dio snaga bude vezan na određenom teritoriju, jer u takvom slučaju zasjeda gubi svoj karakter i pretvara se u front.

Komandant jedinice koja čuva prilaze oslobođenom teritoriju mora imati u neposrednoj blizini centralnog položaja rezervu koju će prema svojoj potrebi baciti na ovo ili ono mjesto.

⁶³ Original dokumenta broj TAJ. 49/42 od 20. 3. 1942. nalazi se u Arhivu SUBNOR-a Vrginmost.

Stalne zasjede moraju biti organizovane po dubini, tj. moraju biti kombinovane. Neprijatelj po svoj prilici neće izabrati glavni udarac u pravcu cesta i zato je nužno imati što više pokretljivosti i sistem zasjede ne zasnivati na pretpostavci da će neprijatelj jedino pokušati napredovati uzduž cesta.

Jedinice koje se nalaze na prilazima oslobođenom teritoriju moraju ofanzivno napadati neprijateljske uporne tačke, u pozadini neprijateljske teritorije postavljati povremeno zasjede, organizovati udarne grupe koje slati što dublje u neprijateljsku pozadinu za vršenje prepada i atentata. Jednom riječju, jedinice koje čuvaju prilaze oslobođenom teritorijom moraju održati svoj karakter pokretljivosti i vršiti napade.

2. - *Obavještajna služba*: Glavni uslov da bi blagovremeno i pravilno mogli odgovoriti na svaki pokret neprijatelja jeste blagovremeno znati za pokret neprijatelja i za njegove namjere i zato je nužno imati dobro organizovanu obavještajnu službu.

Obavještajna služba treba biti savjesno organizovana i planski rukovođena. Kao saradnike obavještajne službe treba iskoristiti civilno stanovništvo i davati mu tačne upute šta oni treba da rade.

Naročitu važnost treba posvetiti stvaranju veza i iskorišćavanju naših prijatelja u neprijateljskoj pozadini. Organizovati sistem kurira kako bi obavještajna služba stizala u kratkom vremenu. Nastojati svim sredstvima prodrijeti u neprijateljske vojne jedinice i povezati se sa prijateljima kojih bez sumnje ima.

3. - *Politička priprema*: Posljednjim uspjesima uglavnom je očišćen teritorij naseljen srpskim stanovništvom i daljnji tok naših vojničkih uspjeha kao i odbrane oslobođenog teritorija je u potpunoj zavisnosti od našeg političkog prodiranja u predjele nastanjene Hrvatima i Muslimanima, i zato je nužno najstrože kažnjavati svaki samovoljni i nepravilni postupak prema Hrvatima i Muslimanima. O tome je do danas bilo dovoljno riječi i svaki samovoljni postupak je više ili manje zlonamjeran i prema tome je opravdana najstroža kazna.

Komandanti odreda će konkretizovati gornja uputstva za svaki od bataljona i što prije dostaviti sa skicama izvršenje istog.⁶⁴

Zapovjest 3. i 4. bataljonu

Neposredno poslije dostavljanja ovog uputstva, štab Grupe kordunaških NOP odreda prikupio je izvjesne podatke o tome da neprijatelj priprema ofanzivu na oslobođeni dio Korduna. U vezi s tim izdata je i zapovjest kojom je regulisan rad svih jedinica. Tom prilikom 3. i 4. bataljon su dobili sljedeće zadatke:

»...3. *bataljon*: Udarne grupe neka vrše napade na straže koje su isturene iz Vrginmosta. Stalno uznemiravati neprijatelja u Vrginmostu i Topuskom. U zajednici sa 4. bataljonom napraviti zasjedu na cesti Vrginmost - Topusko i razoružati Čemernicu. Upućivati grupe u hrvatska sela da vrše agitaciju i propagandu. Napasti stanicu Topusko....

4. *bataljon*: Na sektoru Skakavac - Banski Kovačevac - Lasinja ometati neprijatelju saobraćaj, hvatati neprijateljske patrole, vršiti prepade na neprijateljska isturena odeljenja i straže. Pripremati napade za razoružavanje posade na tom teritoriju. Organizovati udarne grupe i prebacivati ih preko Kupe sa svrhom: napadati na manje patrole i vršiti agitaciju i propagandu u hrvatskim selima. Grupe koje se prebacuju preko Kupe, neka prođu do pruge i ceste Karlovac - Zagreb. Oslonac za te grupe dače drug Ivica⁶⁵. Prelaz preko Kupe što češći. Grupe prema mogućnosti što jače. Na sektoru Bučica - Kozarac - Vrginmost ispitati, pripremiti i razoružati Ilovačak. Napadati na Bučicu i na njihove straže. Često patrole i grupe upućivati u pravcu istoka sa svrhom propagande i agitacije u hrvatskim selima. Na Vrginmost vršiti česte prepade i napadati na stražu.

⁶⁴ Zbornik V/3 - str. 238-239.

⁶⁵ Ivica Tomšić, tada partijski radnik na tom terenu.

U zajednici sa 3. bataljonom postaviti zasjedu na cesti Vrginmost - Topusko. Razoružati posadu u Čemernici. Temeljno uništiti cestu Vrginmost - Topusko - Glina. Uputiti jednu grupu da se probije do Viduševaca i da tamo izvrši prepad.⁶⁶

Ranija predviđanja štaba Grupe kordunaških NOP odreda potvrdila su naknadno prikupljeni podaci o pripremama prolječne neprijateljske ofanzive, i ona će se ubrzo i obistiniti. Naime, neprijatelj je 18. marta otpočeo svoju treću po redu ofanzivu na teritoriji kotara Vrginmost, koja je obuhvatila i ostale krajeve Korduna. Za ovu ofanzivu neprijatelj je u toku marta vršio široke pripreme i znatno ojačao svoje postojeće garnizone.

Jačina neprijateljskih snaga po uporištima

Prema izvještaju štaba Grupe kordunaških NOP odreda od 16. marta, stanje neprijateljskih snaga na teritoriji kotara Vrginmosta bilo je slijedeće:

Topusko: 1030-1040 Italijana, naoružanih sa 6 topova, 2 tenka, nekoliko bacača mina, nepoznatim brojem automatskog oružja i ostalo karabinima, 2 satnije ustaša naoružanih sa jednim teškim mitraljezom i nekoliko puškomitraljeza, ostalo karabini; 40 domobrana, 2 poljska topa, nepoznat broj puškomitraljeza, ostalo karabina; 12 žandarma sa 1 puškomitraljezom i karabinima.

Topusko-kolodvor: 30-40 ustaša i 20 domobrana naoružanih sa teškim mitraljezom i 3 puškomitraljeza.

Čemernica - škola: 110 ustaša i 60 žandarma, naoružani sa 3 teška mitraljeza i 5 puškomitraljeza, ostalo karabini.

Vrginmost: oko 1000 Italijana naoružanih sa 5 tenkova, 2 topa, 6 protivtenkovskih topova, 6 teških mitraljeza, 30-40 puškomitraljeza i 15 kamiona.

Banski Kovačevac: 2 satnije domobrana - kadrovi 1920. godište, koji stanuju po kućama, 30 žandarma koji se nalaze u školi. Naoružanje - 10 puškomitraljeza, ostalo karabini.

Lasinja: 3 satnije domobrana, 60 ustaša i oko 20 žandarma. Stanuju po seoskim kućama i u školi.

Desni Štefanki: oko 25 žandarma, koji su pobjegli prilikom napada na Lasinju, sa nekoliko domaćih ustaša.

Raspored i dejstva naših jedinica pred početak ofanzive

Pred sam početak najavljene neprijateljske ofanzive, bataljoni Prvog kordunaškog NOP odreda nalazili su se na svojim ranijim položajima, sprovodeći naređenja komande grupe odreda radi spriječavanja prolječne neprijateljske ofanzive. Tako su se 1. i 2. bataljon nalazili na položajima prema Skakavcu, Vukmaniću, Karlovcu i Bariloviću; 3. bataljon prema Topuskom i Vrginmostu; i 4. bataljon prema Skakavcu, Banskom Kovačevcu, Lasinji, Bučici i Vrginmostu. Sve jedinice su, pored postavljanja zasjeda u neposrednoj blizini neprijateljskih garnizona, porušile uz pomoć rezervnih partizanskih odreda sve mostove i na više mjesta prekopale ceste koje izvođe na oslobođenu teritoriju. Komande svih jedinica počele su da sređuju stanje svojih jedinica, vršeći užurbane pripreme kako bi spremno dočekale najavljenju neprijateljsku ofanzivu.

Istovremeno, komande jedinice su, preko narodnooslobodilačkih odbora, obavjestile i narod kako bi sklonio pokretnu imovinu, a naročito životne namirnice, i bio spreman za eventualno povlačenje u pravcu Petrove gore. Iako je zima bila popustila, snijega je

još uvijek bilo i on je otežavao izvođenje svih pripremnih radova i u jedinicama i kod naroda. No, i pored toga sve pripreme su na vrijeme izvršene, izuzev u nekim selima, gdje mještani nisu uspjeli da bolje obezbijede zakopavanje žita, tako da će neprijatelj u toku ove ofanzive uspjati da otkrije nove zemunice i opljačka i ono malo što je bilo ostalo. Osim toga, više je posvećena pažnja obavještajnoj službi, kako bi se na vrijeme dobili svi potrebni podaci o neprijatelju - slanjem izviđačkih patrola i preko saradnika i simpatizera NOP-a u neprijateljskim garnizonima.

Početak i tok neprijateljske ofanzive do kraja marta

Ova neprijateljska ofanziva izvođena je na užem dijelu teritorije Korduna, sa težištem na Petrovoj gori, obuhvatajući time i teritoriju kotara Vrginmosta. Upravo radi toga, i radi sagledavanja njene cjeline, ovdje će se, bar dijelom, opisati i stanje na ostalim sektorima, tim prije što su izvjesne akcije djelimično i koordinirane.

Ofanziva je otpočela 18. marta, napadom jačih snaga ustaša i domobrana iz Topuskog na Veliku Kladušu. Pod pritiskom jačih snaga, naša komanda iz Velike Kladuše uspjela je da se, pod zaštitom osiguravajućih jedinica, na vrijeme povuče u pravcu sela Buvače. Sutradan, 19. marta, 1. oružnička bojna iz Lasinje je, napadom u pravcu Vrginmosta, uspjela da, krajem dana, zauzme predio Muljci, između Ostrožina i Sjeničaka. Istog dana je i 2. lička ustaška bojna iz Banskog Kovačevca, zajedno sa 2. bojnom pitomaca iz Zagreba ijednom satnijom 1. ličke ustaške bojne, zauzela Padeško brdo, objekat sjeverno od Sjeničaka. Druge dvije satnije 1. ličke ustaške bojne, ojačane sa pet tenkova iz sastava Poglavnikovog tjelesnog zdruge, pod komandom bojnika Šulentića, u toku istog dana zauzele su Sjeničak. Sutradan, 20. marta, iz Karlovca je u napad krenula i 14. ustaška bojna, ojačana sa pripravnim ustaškom grupom, koja je uspjela da do kraja dana zauzme Tušilović. Neprijateljska grupa iz Gline istog dana je stigla u Vrginmost i izbila u selo Brnjavac.

Ukupno je u toj ofanzivi učestvovalo oko 7.000 ustaša, domobrana, žandarma i Italijana, potpomognutih i tenkovima na pravcima Karlovac - Tušilović - Vojnić i Skakavac - Utinja. Držeći se ovih osnovnih pravaca, neprijatelj je nastupao u streljačkom stroju, obrazujući tako front od sela Bučice do rijeke Korane, u dužini oko 50 km. Takav raspored onemogućavao je našim jedinicama uspješno postavljanje zasjeda, a ukoliko je to i činjeno - postizani su manji uspjesi u borbi sa isturenim patrolama i pobočnicama. Vodila se više frontalna borba, koju je nametnuo neprijatelj, što je dovodilo do trošenja municije i bezuspješnog suprotstavljanja daleko nadmoćnijim neprijateljskim snagama. U toku noći 21/22. marta 1. bataljon izveo je neuspjeli napad na neprijatelja u rejonu Brezove Glave kod Tušilovića. Poginuo je komandant bataljona Mirko Poštić, rodом iz Perne.⁶⁷

U toku noći neprijatelj nije pokušavao da produži borbe, već je zanoćio na dostignutim položajima i u zauzetim selima, isturajući noćna osiguranja, a u zoru bi ponovo prelazio u napad i tako - zauzimao čuku po čuku, selo po selo.

U toku 22. marta neprijatelj je, koncentričnim napadom sa pravca Karlovac - Vojnić i Skakavac - Utinja, kao i napadom nove kolone iz Barilovića u pravcu Krnjaka - uspio da odbaci snage 1. i 2. bataljona i oko 15 časova, ojačan sa 11 tenkova, zauzme i samo mjesto Vojnić. Ovaj njegov prodor u dubinu oslobođene teritorije podržan je i napadom avijacije, koja je vršila izviđanje, mitraljiranje i bombardovanje na pravcima nastupanja svojih jedinica. Istog dana i neprijateljske snage iz garnizona Topuskog, Če-

memice i Vrginmosta otpočele su napade na jedinice 3. i 4. bataljona i nastupanje u pravcu Petrove gore. U toku 23. marta uspjele su da jedinice bataljona potisnu na istočne padine Petrove gore i ovladaju skoro cijelom oslobođenom teritorijom kotara Vrginmosta.

Tako brz uspjeh neprijatelja se, sem njegovom izrazitom nadmoćnošću na svim pravcima i u ljudstvu i u naoružanju, može objasniti primjenom neprihvatljive taktike od strane naših jedinica, koje su dozvolile da mu neprijatelj naturi frontalnu borbu. Time su sebe osudile na stalno povlačenje, pružajući neprijatelju slab otpor, mada je direktivom štaba Grupe NOP odreda bilo naređeno da se frontalne borbe svakako izbjegavaju.

Da bi se ova greška ispravila i njene posljedice ublažile, Štab Prvog kordunaškog NOP odreda je odlučio da dio svojih snaga ubaci u neprijateljsku pozadinu, i to u rejon Sjeničak - Bović - željeznička pruga Vrginmost - Karlovac, da bi se neprijatelj napadao u njegovim polaznim bazama i na komunikacijama. Ostalim snagama trebalo ga je vezati za sebe - frontalnim borbama. Istovremeno, civilno stanovništvo, koje je bilo izbjeglo u Petrovu goru, trebalo je uputiti na sektor Banije, preko Kamenskog mosta, gdje nije bilo neprijateljske ofanzive.

U vezi s takvom odlukom Štaba odreda, 4. bataljon je u toku noći 22/23. marta prošao kroz neprijateljski front i ubacio se u njegovu pozadinu. Štab bataljona, prikupivši podatke o stanju kod neprijatelja, odlučio je da još u toku noći 23/24. marta napadne i razoruža ostavljene neprijateljske snage u selu Bučica. Tom napadu neprijatelj se svakako nije nadao, tako da je bataljon uspio da na juriš zauzme selo, zarobi 15 ustaša (i sve ih likvidira) sa 15 karabina i 16 sanduka municije (oko 20.000 metaka). Tom prilikom kod popa su pronađeni jedan pištolj i jedan karabin. Međutim, i pored toga što je napad bio iznenađan, neprijatelj je pružio otpor, tako da su na strani bataljona bila 3 poginula i 5 lakše ranjenih boraca.

Narednih dana jedinice 4. bataljona izvršile su i druge akcije. Noću 30/31. marta napale su Vukmanić (oko 10 km jugoistočno od Karlovca), gdje se nalazilo oko 100 dobrobrana, žandarma i naoružanih civila. Napad na ovu neprijateljsku posadu nije uspio, zbog toga što ga je neprijatelj na vrijeme otkrio. U stvari, zbog snijega i mjesečine jedinice se nisu mogle neopaženo privući na jurišno odstojanje, pa su bile prisiljene da se povuku.

Noću 2/3. aprila jedinice 4. bataljona izvršile su napad na selo Desni Štefanki (na desnoj obali rijeke Kupe, 4 km jugoistočno od Lasinje). Ni ovdje nije postignut uspjeh, jer su slabije neprijateljske snage obaviještene o ovom napadu, pa su se na vrijeme povukle u Lasinju. U selu su pronađena 3 karabina sa 400 metaka. Bataljon je imao jednog poginulog, i to na osiguranju prema Lasinji.

Prva hrvatska oružnička pukovnija u vezi sa ovom akcijom dostavila je pretpostavljenima slijedeći izvještaj:

»Dne 3. travnja o.g. oko 0,30 sati oko 200 bandita napali su selo Desnu Štefanku, kotara Pisarovina, i na mjesto Lasinju. Napadi na Lasinju su odbijeni. Desni Štefanki su banditi osvojili, od kuda su odnijeli iz oružničke nastambe sve privatne i državne stvari oružnika i 1 pušku. Zatim su oduzeli pušku seljaku Milanu Orečiću. Otjerali su 5 komada goveda i opljačkali nekoliko seljačkih kuća. Banditi su zapalili školsku zgradu u kojoj su bili smješteni oružnici, koja je do temelja izgorjela. Oružnici iz Desne Štefanke smješteni su privremeno u Lasinji.⁶⁸

Kao što je cio 4. bataljon upućen u neprijateljsku pozadinu, tako je i 1. bataljon, na sektoru Tušilovića i Krnjaka, uputio jednu svoju četu koja je tamo izvodila uspješne akcije. Dana 2. aprila, postavljajući zasjedu između Tušilovića i Krnjaka, uspjela je da, očekavši neprijateljski kamion zaplijeni jedan puškomitraljez, 8 karabina i 600 metaka, te zarobi 12 ustaša, 4 domobrana i žandarmerijskog narednika. Istog dana ova je četa, postavljajući zasjedu prema Bariloviću, uspjela da zarobi dvojicu ustaša naoružanih jednim puškomitraljezom i sa 2 karabina, dok su trojica ustaša uspjela pobjeći. Dana 3. aprila, u zasjedi kod Okića, sačekala je grupu ustaša koji su tjerali čopor ovaca i koza za Karlovac; dvojicu je ubila, ali oružje, zbog nailaska neprijateljskih tenkova, nije uspjela da pokupi. Pored ove čete, Štab 1. bataljona je uputio i jednu grupu boraca u rejon Loskunje, radi dejstva na komunikaciji Vojnić - Tušilović i prema Vukmaniću.

U pozadinu neprijatelja upućene su i 3. četa 2. bataljona i Proleterska četa Prvog kordunaškog NOP odreda. One su, pored ostalih manjih akcija, 4. aprila 1942. razorile domobransku posadu u Kamenskom (svega 4 km od Karlovca).

Kao što je već rečeno, neprijatelj je do 23. marta, napadom sa svih strana, uspio da zauzme sva sela oko Petrove gore, izuzev Crnog potoka, Pecke, Perne i Maličke, gdje je zadržan snagama 3. bataljona. U daljem toku ofanzive, od 24. do 31. marta, neprijatelj je - koristeći se svojim uspjehom sa pravca Karlovca, a po zauzimanju Vojnića spajajući se sa svojim snagama koje su nastupale preko Sjeničaka, Utinja i Vrginmosta - uspio da naše snage odbaci i sa sjeveroistočnih padina Petrove gore, zaposjevši Petrovac koji je utvrdio za odbranu.

Tako je neprijatelj u ovoj ofanzivi na Kordunu zauzeo dio oslobođene teritorije i spojio se sa snagama iz Velike Kladuše, Cetingrada, Slunja i Blagaja, krstareći zauzetim selima, kao i po Petrovoj gori. Ovog puta je promijenio taktiku, pri čemu jedinice koje su izvodile ovu akciju nisu palile kuće i klale, već bacale ogroman broj letaka pozivajući mještane da se vrate kućama, obećavajući im punu slobodu i zaštitu pod uvjetom da se odreknu partizana i priznaju NDH. Međutim, ta njihova »sloboda« vladala je u selima ispod šume, dok je u njihovoj pozadini stvar bila posve drugačija. Tu nije bilo onoga što su u lecima obećavali - u pozadini su se nalazili ustaški krvnici koji su hvatali i klali nevini narod.

Ustaše su 10. aprila u selu Katinovcu pobijale preko 200 nevinih ljudi, žena i djece, a prije toga su pozivali narod kućama i obećavali da više neće biti kao do tada - pokolja, paljevine, pljačke. Naivni su i ovoga puta povjerovali i vratili se kućama. Ustaše su od ljudi tražile da dovoze sakriveni kukuruz i da ga krune, a oni su zrno otpremali za Topusko. Kada su otpremili oko dva vagona kukuruza i ocijenili da se za vrijeme njihovog dvanaestodnevnog boravka vratilo dosta naroda kući, rekli su im da će sutradan biti vježba i pucanja, ali da se ništa ne boje. Međutim, sutradan je - umjesto vježbe počeo masakr. U kući Pere Žigića, Marije Orlić i Dušana Vorkapića spalili su 120 od ukupno 203 mještana koje su toga dana pobijali. Tada su i cijeli Katinovac spalili.

Nastala je izuzetno teška situacija za stanovnike sela ispod istočnih padina Petrove gore. Sem toga, tu se našlo i dosta izbjeglica i iz drugih sela, kao i onih koji su izbjegli decembarskoj ustaškoj ofanzivi na sela između željezničke pruge i rijeke Kupe. Sada je panika zahvatila i jedne i druge. Nije se znalo gdje se može sigurno skloniti, jer su ovog puta ustaše krstarile i po Petrovoj gori, koja je dotad ovim ljudima bila jedino bezbjedno mjesto.

Dok su 4. bataljon i djelovi 1. i 2. bataljona napadali neprijatelja u njegovoj pozadini, dotle su 3. bataljon i ostale jedinice 1. i 2. bataljona vodile borbe sa neprijateljem u samoj šumi. Snijeg, koji je po poljima već bio okopnio, zadržao se još u šumi, a guste jutarnje magle bile su ambijent u kome je dolazilo do čestih susretnih borbi u šumi, jer niti je neprijatelj znao otkud ga partizani mogu napasti, niti su partizani znali gdje se nalazi neprijatelj.

U takvoj neizvjesnosti poginula je i drugarica Dragica Bulat, referent saniteta 3. bataljona, student medicine, član Partije i istaknuti partijsko-politički radnik. Ona je tom prilikom bila u sastavu izviđačke patrole koju su vodili komandir 2. čete 3. bataljona Ilija Gvozdić i vodnik voda iz 1. čete istog bataljona Mile Poštić, obojica profesionalni vojnici (aktivni podoficiri bivše jugoslovenske vojske). Među nekoliko dobrovoljaca javljenih za patrolu bila je i drugarica Dragica. U momentu kada su se, po magli i kiši, približavali neprijateljskim položajima, primjetili su čovjeka u crnom civilnom kaputu, bez kape, sa puškom preko ruke. Niko u prvi mah nije bio siguran je li to civil i, okretna kao uvijek, Dragica je istrčala i zapitala ga: »Druže, otkuda si?« Još je pokušala i pružiti ruku. Na nesreću, bio je to ustaša. Istovremeno su odjeknula dva pucnja: Dragica je ranjena, a ustašu je, u bijegu, ubio Mile Poštić. Dok su je nosili, bodrila je svoje drugove govoreći im o borbi za slobodu i pjevušeći borbene pjesme. Umrla je isto več, sahranjena uz skromne počasti i iskreno ožaljena od svojih ratnih drugova i naroda.

U izvještaju kotarske oblasti Vrginmost Velikoj Župi Pokuplje o stanju na teritoriji kotara od 20. do 31. marta stoji:

»U toku zadnjih 10 dana vršene su na području kotara velike akcije protiv odmetnika u Petrovoj gori. U akciji su sudjelovali ustaške postojbe, domobrani, te oružnička bojna. Osim toga je sudjelovalo i pet krilaša.

Akcija je počela od Kupe, pa je u vidu neprekidnog lanca od glinskog kotara do blizu Karlovca trebala da se kreće prema Petrovoj gori, tako da se svi odmetnici na tom području tjeraju u Petrovu goru, gdje su trebali biti opkoljeni. No u praksi se stvarno nije tako u svemu radilo. Na području ovog kotara, na reonu Ostrožin - Bović - Golinja, tamo gdje su se inače odmetnici najviše zadržavali, tako reći nije ni bilo potjere, odnosno pretresa terena. Tako isto, ljudstvo se nije uvijek zadržavalo na onom mjestu gdje ih je noć zatekla, nego su se grupisali kod pojedinih kuća u selima, pa su čak i u Vrginmost doazili. Na taj način provuklo se kroz obruč oko 300 odmetnika, koji borave oko Bovića napadaju hrvatska sela.

Ipak, kraj svega toga, odmetnici su u velikoj većini izgleda opkoljeni u samoj Petrovoj gori. Vojska je na nekim mjestima sasvim uz Petrovu goru i u više navrata je već došlo do oštrijeg sukoba sa odmetnicima. Avioni su prije 5 dana bacali letke sa potpisom Vojskovođe Kvaternika, kojim se grkoistočnjaci pozivaju na predaju. Po ovom pojivu predalo se u ovom kotaru do sada oko 25 žena i djece i oko 10 odraslih muškaraca. Među ovima imade nekoliko ranjene djece, koja su upućena u bolnicu. Također imade među ovima i sa smrztotinama, krastama, bosih i golih.

Prema svemu izgleda da je stanje kod odmetnika već jako teško i mnogi bi se predali kada bi bili sigurni da im se ništa neće dogoditi.

Naknadno je određeno da stanovite postrojbe oružništva ponovo počnu akciju od Kupe i da u pozadini suzbiju odmetnike koji su izbjegli da budu opkoljeni. Ujedno se postavljaju jake oružničke postaje koje će se stalno kretati na svom rejonu i suzbijati odmetništvo.

Sve ove su akcije baš sada u najvećem jeku i po svoj prilici će se završiti za 20-30 dana.«⁶⁹

Krvavi 1. april na Petrovcu

U ovako teškoj i neizvjesnoj situaciji, naročito za civilno stanovništvo, koje je stalno bježalo sa kose na kosu (izuzev u selima Malička, Perna i Pecka, gdje neprijatelja nije bilo), Štab Prvog kordunaškog NOP odreda, na prijedlog Štaba 3. bataljona, riješio je da se u toku noći 31. marta na 1. april, sa snagama 3. i 2. bataljona, uz pomoć ljudstva iz rezervnih partizanskih odreda, izvrši napad na neprijatelja koji drži vrh Petrovca i da se protjera iz šume.

Drugi bataljon dobio je zadatak da, u sadejstvu sa svojim snagama koje je imao u pozadini neprijatelja, napadne neprijatelja koji se bio utvrdio u rejonu sela Ključar. Ove snage iz pozadine trebalo je da neprijatelja, jednovremeno kao i snage s fronta, napadnu s leđa. Istovremeno, bataljon je imao i zadatak da sačeka i potuče neprijatelja koji bi, pod pritiskom snaga 3. bataljona, napustio vrh Petrovca i povlačio se prema Ključaru.

Treći bataljon imao je zadatak da, uz pomoć rezervnih partizanskih odreda, napadne neprijatelja na vrhu Petrovca - radi protjerivanja odatle i iz šume. Štab bataljona je za izvršenje ovoga zadatka sakupio ljudstvo rezervnih partizanskih odreda sela: Katinovca, Crnog Potoka, Pecke, Perne, Maličke, Blatuše, Donje Čemernice i Poljana, a bilo ih je i iz drugih sela, ukupno oko 700 ljudi naoružanih roguljama (poslije su i nazvani »roguljaši«). Oni su tako raspoređeni da je na 4 »roguljaša« dolazio po jedan borac - partizan, dok je ostali dio bataljona sačinjavao udarnu grupu. Ovaj broj »pomoćnog« ljudstva sakupljen je i poveden više radi vike u jurišu i moralnog efekta koji će, kako se vjerovalo, demobilizatorski uticati na samog neprijatelja, a ovi ljudi će uzimati oteto oružje i ono od poginulih i teško ranjenih partizana. Međutim, oni su u toku napada pokazali i pravi heroizam, jurišajući sa roguljama na dobro ukopanog i naoružanog neprijatelja koji se još i ogorčeno branio.

Tako predviđen i organizovan napad počeo je oko 2 časa po ponoći 1. aprila.

Drugi bataljon, koji je trebalo da napadne neprijatelja u rejonu sela Ključar, svoj zadatak nije izvršio. Naime, on je, kako je to bilo i predviđeno, čekao da prvo izvrše napad jedinice koje su se nalazile u pozadini neprijatelja, te pošto one privuku pažnju neprijatelja na sebe - da tada otpočne napad bataljona. Međutim, kako ove jedinice iz pozadine nisu izvršile svoj zadatak, to ni 2. bataljon nije krenuo u napad; on nije izvršio dobiveni zadatak, što je uticalo i na izvršenje zadatka 3. bataljona.

Treći bataljon pristupio je izvršenju zadatka kako mu je od Štaba odreda bilo i naređeno. Bili su tu i komandant Odreda Stanko Opačić Čanica, članovi Okružnog komiteta KPH za Karlovac Stevica Lukačić i Tabor Rafko, te obavještajni oficir štaba Grupe

⁶⁹ Original dokumenta TAJ. br. 49-1942. od 31. 3. 1942. nalazi se u Arhivu SUBNOR-a općine Vrginmost.

3dreda Milić Novković. U sumrak 31. marta borci 3. bataljona, sa oko 700 roguljaša, krenuli su u napad po smrznutom snijegu, pri čemu se hod kroz šumu još dalje čuo. Borci su se kretali J kolonama, ali veoma sporo. U hodu su se formirale dvije kolone, sa zadatkom da se napad izvede borbenim poretkom u obliku potkove. Pri tome je 1. četa napadala s jugozapadne a 2. četa sa jugoistočne strane vrha Petrovca, a jurišni vod između njih.

Zbog škripanja snijega pod nogama, koje se nadaleko čulo, iznenađenje, kao važan momenat s kojim se računalo, nije postignuto. Ustaše su na vrijeme otkrile približavanje jedinica i dočekale ih jakom vatrom, naročito minobacačkom. Srećom, uslijed noći i šume ni ustaše nisu gađale precizno, pa su mine prebacivale.

Prvi je otvorio vatru jurišni-udarni vod, a zatim i obje čete, uz snažan povik »ura« iz oko 800 grla. Čule su se i komande starješina i boraca koji su već uskočili u prve rovove iz kojih se ustaše povlače, ostavljajući poginule i ranjene. Bježe ustaše i iz druge linije rovova. Pobjeda je već bila na vidiku, ali kako ustaše nisu osjetile napad sa suprotne strane, od Ključara - organizuju odbranu i uspjevaju da naše prorijeđene snage izbace iz napuštenih rovova.

Vatra napadača je počela jenjavati zbog nedostatka municije i pretrpljenih velikih gubitaka. Uz to, svitalo je, pa je neprijatelj pred svojim rovovima primjetio i naše borce s roguljama, što ga je još više ohrabrilo da pređe u juriš. Osim toga, znao je da napuštanjem položaja može biti samo uništen, pa mu je preostajalo jedino da se uporno brani, sem ostalog i protivnapadima.

Povlačenje boraca bilo je dramatično - pored poginulih, ostajali su ranjenici koji su jaukali. Svi pokušaji da se izvuku bili bi bezuspješni, jer su pali pored samih ustaških rovova, te bi njihovo izvlačenje donijelo još više žrtava. U takvoj situaciji došao je do punog izražaja neviđeni heroizam boraca i »roguljaša« - ne žaleći svoje živote i naoružani jedino roguljama, jurišali su na dobro naoružanog i ukopanog neprijatelja - da bi ga uništili, ponovo oslobodili ranije zauzetu teritoriju, i spasli svoje ratne drugove.

Na bojnopolju, na tom veoma uskom prostoru, ostalo je 68 mrtvih boraca, od čega su 46 bili »roguljaši« a 22 partizani, naoružani jednim puškomitraljezom, 8 karabina i 2 civilne puške. Bataljon je bio prisiljen da se u samu zoru, povuče na polazne položaje.

U tom krvavom sudaru na Petrovcu zauvijek su ostali:

Iz Blatuše - Milan Miloša Čiča, rođen 1923. godine, Ljuban Petra Jakšić, 1914, Savo Stojana Janjanin, 1913, Pavao Stanka Mutić, 1921, Nenad Petra Nišević, 1916, Petar Nikole Ralić, 1920, Savo Trifuna Šapić, 1903, Ilija Nikole Trkulja, 1921, i Miloš Jovana Ulemek, 1921;

Iz Brnjavca - Rade Stojana Crevar, 1924;

Iz Bukovice - Bogdan Jovana Vranješević, 1921;

Iz Crnog Potoka - Đuro Pavia Bakić, 1909, Jovan Pavia Balaban, 1901, Rade Đure Poštić, 1922, Rade Miloša Poštić, 1922, Aleksa Janka Vojnović, 1923, Mirko Ilije Vojnović, 1921, Nikola Jovana Vojnović, 1898, i Stevan Matije Vojnović, 1908;

Iz Crevarske Strane - Rade Stojana Crevar, 1924, Simo Nikole Jović, 1902, Dušan Matije Lacković, 1906, Ljuban Matije Lacković, 1912, Branko Miloša Rodić, 1923, Ljuban Adama Tepšić, 1919, i Simo Adama Tepšić, 1910;

Iz Čemernice - Marko Petra Bakić, 1923, Ljuban Marka Divić, 1920, Mirko Marka Divić, 1923, Đuro Petra Kajganić, 1915, i Mile Pavia Komljenović, 1919;

Iz Donjeg Sjeničaka - Nikola Petra Manojlović, 1898;

Iz Katinovca - Matija Miće Blanuša, 1920, Matija Đurđa Ivković, 1914, Mihajlo Matije Malobabić, 1910, i Petar Mile Malobabić, 1899;

iz Kozarca - Milan Sime Mraović, 1922, i Dragan Mile Mrkšić, 1915;
iz Lasinjskog Sjeničaka - Mile Milića Padežanin, 1921;
iz Male Trepče - Dušan Ignjatije Tepšić, 1909;
iz Maličke - Rade Vuje Čiča, 1922, Branko Ostoje Janjanin, 1922, Janko Petra Kukulj, 1923, Mirko Miloša Puškar, 1925, Dušan Nikole Šapić, 1910, i Ljuban Vuje Šapić, 1917;
iz Pecke - Petar Miloša Poštić, 1908;
iz Perne - Jovan Petra Bakić, 1913, Božo Sime Fuštar, 1918, Mirko Mile Kljajić, 1923, i Milivoje Mile Oreščanin, 1916;
iz Pješćanice - Nikola Petra Čamdžija, 1903, Nikola Đure Dragojević, 1922, i Vujo Đure Rušnov, 1925;
iz Podgorja - Milan Đure Barbir, 1905, Mile Petra Barbir, 1917, Petar Mane Lapčević, 1910, Stanko Rade Lapčević, 1916, Teodor Pavia Pavlović, 1913, Đuro Rade Polojac, 1924, Pavao Petra Samardžija, 1903, Petar Petra Samardžija, 1903, i Nikola Adama Vrga, 1904;
iz Poljana - Ljuban Jovana Divić, 1913, Mirko Jovana Divić, 1916, Mihajlo Stevana Roknić, 1909;
iz Trstenice - Stevan Pavia Simić, 1898.

Istog dana, tj. 1. aprila, neprijatelj je iz sela Podgorja, Lackovića i Ključara krenuo u pravcu Petrovca i spojio se sa onim snagama koje su uspjele da odbiju napad 3. bataljona. Tu su na samom vrhu ostavili i dalje dio svojih snaga, a sa glavninom krenuli u pravcu Maličke, Perne i Pecke, i kroz šumu prema Magarčevcu, u susret koloni koja je, iz zaseoka Novakovića i Napijala, preko Vučkovića i Crne Lokve, izbijala u rejon Selakove poljane, gdje je i zanoćila.

Na neprijatelja, koji je išao do Ključara, otvorio je vatru vod Ključar iz sastava 2. bataljona. Poslije kraće borbe, vod se dijelom boraca bacio neprijatelju za leđa, a dijelom održavao kontakt s njim. Na neprijatelja koji je krenuo za Maličku, Pernu i Pecku, vatru je otvorio vod Slavsko Polje (3. bataljona) i jedan vod iz 2. bataljona, tako da se vod 2. bataljona, poslije kraće borbe, prebacio neprijatelju za leđa, dok je vod Slavsko Polje kontakt sa neprijateljem održavao sve dok se nije spojio sa ostalim jedinicama 3. bataljona, koje su se povukle u pravcu Debele Kose. Isto tako, odbrambene borbe su vođene i na južnim i jugozapadnim padinama Petrove gore, protiv neprijatelja koji je, došavši iz Velike Kladuše, takođe prodirao u samu šumu - radi spajanja sa snagama koje su nastupale sa pravca Topusko, Vrginmost i Vojnić.

Odustajanje od prebacivanja u Baniju

Poslije neuspjelog napada na ustaše na Petrovcu, nastala je još teža situacija. Kod naroda to je izazvalo neizvjesnost i strah, budući da su ljudi budno pratili pokrete i dejstva partizana pa su bili svjedoci i njihovog neuspjeha, a kod partizana zabrinutost za porodicu. Uz to, nije bilo više ni municije. Borci su znali da se Štab savjetuje o daljem pokretu, te su se mnogi opraštali, tješili, hrabрили i savjetovali članove svoje porodice, uvjereni da ih više neće vidjeti.

Odmah po povlačenju sa Petrovca, komandant odreda Stanko Opačić Čanica sazvao je starješine 3. bataljona - radi savjetovanja i dogovora o daljnjim mjerama. Savjetovanju su prisustvovali i drugovi Stevica Lukačić, Tabor Rafko i Milić Novković. U svemu, bilo je 18 prisutnih.

Svima je bilo jasno da su mogućna samo dva rješenja: jedno - prebacivanje preko Magarčevca u sela na zapadnim padinama Petrove gore, gdje su veće mogućnosti i za prijelaz naroda; drugo - prebacivanje preko rijeke Gline u Baniju, budući da u Baniji nije bilo znakova neprijateljske ofanzive. Odmah treba reći: drugo rješenje bilo je teže za prebacivanje naroda.

Komandant odreda je sa nekoliko drugova bio za prvu varijantu, a drugi, koji su predstavljali većinu, među kojima su bili Lukačić, Tabor i Novković, bili su za to da se ide u Baniju, jer je šuma bila zaposjednuta od ustaša. Prijedlogu ovih drugih pridružio se i Savo Radujković iz Katinovca, govoreći da poznaje put i prijelaze preko rijeke Gline u rejonu Starog Sela. Riješeno je - da se pođe u Baniju, lako se komandant odreda s tim nije slagao, pokorio se odluci većine, među kojima i politički odgovornih drugova Lukačića i Tabora.

Padom mraka 1. aprila 1942. godine izdato je naređenje za pokret, na čelu sa prethodnicom koju je vodio Savo Radujković. Sa borcima je pošlo i oko 500 ljudi, žena i djece, ostavljajući svu svoju pokretnu imovinu ustašama. Prelaz preko Gline je bio preko brane mlina zvani »Pilana«, u Starom Selu, dok se neprijateljska posada, ovdje pristigla za vrijeme ofanzive, nalazila u selu Katinovcu i navodno kod Kamenskog mosta, i u zaseoku Bjeljevine. Tako se kolona boraca i naroda kretala pored samih ustaša i, doslovno, između njih.

Na mjestu prelaza rijeka se račva na tri kraka, tako da je prelaz bio preko nasipa, iznad kojeg je bio cio metar nabujale i brze vode, nastale otapanjem snijega. To je predstavljalo ozbiljnu prepreku, a protezanje samog nasipa znao je jedino Radujković, pa je išao na čelu, a sa njim je krenuo i vod boraca, među kojima i politički radnici Lukačić i Tabor. Uхватili su se jedan drugom za opasač, u lanac, i polako krenuli. Ali, kako je kolona djelimično zaustavljala protok vode, to je pritisak postajao jači. Odjednom se lanac kida i u valovima mutne rijeke nestaje 19-godišnji Nedeljko Poštić iz Perne. Bio je dobar plivač, ali kako je na sebi imao željezničku bundu, to mu nije bilo pomoći.

Oni koji su bili na nasipu produžili su i ne znajući šta se dogodilo, a pri kraju prelaza utopio se i Stevan Milić, iz Blatuše. Rijeku je prešlo samo 30 boraca, koji su se u selu Bojna priklijučili 3. četi 1. bataljona Banijskog NOP odreda. Bili su, izdvojeni iz svoje matične jedinice, ne znajući za sudbinu ostalih boraca i naroda koji je sa njima krenuo ka prijetećoj Glini. Na prelaz preko rijeke išlo se neorganizovano: nije bio regulisan redoslijed prelaza, već kako bi ko upadao u lanac. Bez iskustva u prelazu rijeke, borci su se osjećali nemoćni.

Narod i vojska su se održali u Petrovoj gori

Kada je komandant Odreda shvatio da je tako nemoguć prelazak, skoro u svitanje je naredio da se bataljon, zajedno sa narodom, odmah prebaci do najbliže šume zvane Debela kosa. Sada je trebalo prijeći taj prostor na svega 300 metara udaljenosti od ustaša, koji su se ulogorili u Katinovcu, gdje su se vidjele vatre, a iz nekih bi suknuo i plamen. Kolona je uspjela da prođe neopažena od ustaša. Tako se 2. aprila ujutro, nekompletan 3. bataljon našao u šumi Debela kosa. Nekompletan, zbog toga što su se dva borca utopila, 30 je prešlo Glinu i otišlo u Baniju, a 3. vod (Crni Potok) 1. čete nije ni prelazio. On je po povlačenju sa Petrovca upućen u rejon Kijaka, radi osiguranja, i nije obaviješten o planiranom pokretu prema Baniji. I 2. vod (Slavsko Polje) 2. čete ostao je na svome terenu, jer ni on nije bio obaviješten o pokretu.

U toku 2. aprila 3. bataljon je cio dan vodio tešku borbu protiv ustaša u Debeloj kosi, jer su ovi brzo otkrili njegovu prisustvo. Tri dnevna juriša ustaša bataljon je uspješno odbijao imajući u borbi samo jednog teže ranjenog, i to vodnika 1. voda 1. čete Milu Poštića, iz Perne.⁷⁰

U toku 3. aprila bataljon se prebacio preko Crnog Potoka i Pecke u rejon Kijaka, gdje je u njegov sastav ušao i 3. vod 1. čete. Istovremeno, ovdje se našla i četa iz Široke Rijeke, poznata kao Vergaševa četa,⁷¹ koja se povukla ispred neprijatelja koji je išao u šumu sa pravca Široke Rijeke. U toku 3. aprila neprijateljske snage su se spojile u rejonu Magarčevca i Selakove poljane.

Za sve to vrijeme, tj. od 31. marta do 3. aprila, jedinice koje su se prebacile u pozadinu neprijatelja izvodile su manje akcije. Tako je 3. četa 2. bataljona u toku 2. aprila napala neprijatelja u Vrelo Utinji, nanijevši mu gubitke od 10 mrtvih. Zbog brzine intervencije - četa nije uspjela da pokupi oružje sa poginulih. Noću 3/4. aprila ista četa napala je stražu u Kamenskom (4 km od Karlovca) i tom prilikom uspjela da zarobi tri domobrana od kojih je jedan bio oficir, zaplijeni tri karabina, 30 ofanzivnih bombi i 2.500 metaka. Ujedno je time prekinuta veza između Vukmanića i Skakavca, Karlovca i Tušilovića. Taj napad izazvao je uzbunu u samom Karlovcu, tako da je neprijatelj počeo da pretražuje okolinu Karlovca - pod reflektorima sa tenkovima.

U toku 4. i 5. aprila neprijatelj se povukao osim iz Katinovca u polazne baze, tj. u Veliku Kladašu, Topusko, Čemernicu, Vrginmost, Bučicu, Banski Kovačevac, Skakavac, Vukmanić i Karlovac, vršeći i dalje česte ispade u pravcu Petrove gore, tako da će sve do početka svoje druge prolječne ofanzive, 9. maja, biti stalno aktivan.

Sve jedinice su se prikupile i ušle u sastav svojih bataljona, a onda ponovo zauzele ranije položaje, odbijajući skoro svakodnevno neprijateljske ispade koje je činio kolonama jačine do 100 vojnika, i to jednovremeno sa više kolona i sa raznih pravaca. Ovim je neprijatelj htio stalno da uznemirava partizanske jedinice, obezbjedi kontrolu ranije osvojenog terena i u tajnosti vrši pripreme za ponovnu ofanzivu - za stezanje obruča oko partizana u Petrovoj gori. Od početka ofanzive pa do njenog završetka, za 19 dana borbi, naše jedinice su imale 35 poginulih i oko 60 ranjenih boraca, tj. oko 100 izbačenih iz stroja, dok je neprijatelj imao oko 200 mrtvih i ranjenih. Najveće gubitke pretrpjeli su 1. i 3. bataljon.

Satirući i u ovoj ofanzivi civilno stanovništvo, neprijatelj je poklao ili poubijao oko 495 nevinih ljudi, žena i djece. Taj krvavi bilans posebno je izgledao ovako: Blatuša - 5, Bović - 4, Brnjavac - 2, Bukovica - 1, Crni Potok - 24, Crevarska Strana - 1, Čemernica - 8, Čremušnica - 3, Donji Sjeniĉak - 15, Dugo Selo - 2, Golinja - 1, Gornji Sjeniĉak - 22, Katinovac - 259, Kirin - 8, Kozarac - 4, Lasinjski Sjeniĉak - 11, Mala Trepĉa - 1, Maliĉka - 1, Perna - 13, Pješĉanica - 16, Podgorje - 8, Poljani - 1, Slavsko Polje - 27, Staro Selo - 48, Štipan - 5, Šljivovac - 3, Trstenica - 6 i Vorkapić Selo - 5.

Grupa od 30 boraca, koja je uspjela da pređe razlivenu Glinu, ostala je pod komandom 3. čete 1. bataljona Banijskog NOP odreda sve do 6. maja 1942, kada se uspjela prebaciti preko Gline (u rejonu željezniĉke stanice Gređani) i vratiti u sastav svoje jedinice. Za ovo vrijeme grupa se, zajedno sa banijskim jedinicama, povukla preko rijeke Une u Bosnu, pošto je neprijatelj u toku aprila izvodio ofanzivu i u Baniji, te je, zajedno sa ostalim jedinicama, izvodila akciju u dolini Une, oko Bosanske Krupe i Ćađevice.

⁷⁰ Poginuo 1943. godine.

⁷¹ Po Dušanu Vergašu, koji je poginuo kao njen komandir 1942. godine u Trĉiĉu, da bi kasnije bio proglašen za narodnog heroja.

Visoka cijena grešaka, vrijednost iskustva

Ako bi se izveli zaključci o akcijama neprijatelja i partizanskih jedinica za vrijeme ove, prve prolječne neprijateljske ofanzive, onda se može reći:

- Neprijatelj je u toj ofanzivi na oslobođenoj teritoriji Korduna u osnovi postigao postavljeni cilj. Koncentracijom jačih snaga i napadom sa više pravaca ka Petrovoj gori, uspio je da za 14 dana zauzme dotada oslobođenu teritoriju i prokrstari Petrovom gorom. Ovim je stvorio povoljne uslove za početak druge faze ofanzive - za stezanje obruča oko partizana u Petrovoj gori. No i pored toga, nije uspio u osnovnom - da uništi i razbije naše jedinice, koje su i dalje ostale sposobne da mu svakodnevno nanose gubitke;

- Iako je svim partizanskim komandama bila poznata direktiva viših štabova da se ne ulazi u »borbu krutih frontova«, one su i ovoga puta, sem 4. bataljona, prešle u frontalne borbe, protiv daleko nadmoćnijeg neprijatelja, što ih je i dovelo u situaciju da stalno odstupaju;

- Jedinice koje su prebačene u pozadinu neprijatelja bile su nedovoljno aktivne, što je jedan od razloga da su neprijatelju nanošeni manji gubici i što nismo uspjeli privući njegove snage na te jedinice iako su za to postojali svi uslovi;

- Akcije koje su izvođene, kao ona na Petrovcu ili Ključaru, bile su nedovoljno pripremljene i slabo koordinirane, a bilo je i primjera neodgovornosti starješina za izvršenje već primljenih naređenja. Može se s razlogom reći da je akcija na Petrovac i Ključar uspjela - vjerovatno je da bi se i tok ofanzive izmjenio i da neprijatelj ne bi uspio proći Petrovom gorom;

- Nije bilo potrebe za prebacivanjem 3. bataljona preko rijeke Gline, na sektor Banije, ostavljajući tako nezaštićene ranjenike i narod, u uslovima kada su postojale sve mogućnosti za uspješne borbe i na sektoru oko Petrove gore. To je, uostalom, potvrdio i slučaj vođenja uspješne borbe upravo 3. bataljona protiv ustaša u toku 2. aprila u rejonu šume Debela kosa, gdje neprijatelj, iako nadmoćniji i nakon tri juriša, nije uspio da razbije bataljon koji je u toj borbi, uzgred budi rečeno, imao samo jednog ranjenog.

Propusta kod naših jedinica je, dakle, bilo više, i to dosta ozbiljnih, a time i nedostataka ispoljenih u borbi, čije se posljedice ogledaju i u sopstvenim velikim žrtvama. U osnovi, ti nedostaci su proizilazili iz još nedovoljnog vojnog iskustva jedinica, utoliko prije što je ovo bila prva ovako jaka neprijateljska ofanziva, na ovom području. Iz ovih borbi sve jedinice su izvukle potrebna iskustva i prekalile se za borbu i sa jačim neprijateljskim snagama.

Ubrzo su se ustaše uvjerile u to da njihova martovska ofanziva protiv partizana na Kordunu nije donijela očekivane rezultate. O tome svjedoči činjenica da je Pavelić zbog toga smijenio pukovnika Mirka Zgagu s položaja komandanta jedinica koje su ofanzivu vodile i iza sebe, pored svih vojničkih neuspjeha, ostavile krvave tragove. Brigadu o »uništenju partizana na Kordunu« poglavnik je ponovo povjerio komandantu svoje tjelesne garde, Anti Moškovu, »junaku« iz decembarskog pokolja žena i djece na sjevernom dijelu kotara Vrginmosta. Upravo s tim Pavelićevim »junakom« još nekoliko kordunaških jedinica će se ponovo sresti već u maju u Petrovoj gori i opet mu i pored svih zlodjela njegovih potčinjenih, dokazati da su narod i njegovi partizani neuništivi.

Taktičko načelo: s fronta zadržavati, iz pozadine napadati!

Poslije martovske neprijateljske ofanzive, tačnije rečeno po njenom jenjavanju za izvjesno vrijeme, sve jedinice su u toku aprila vodile borbe protiv neprijatelja koji je vršio ispadne u pravcu Petrove gore. One su uz to pronalazile mogućnosti i za izvođenje sopstvenih akcija, ali su, zbog svakodnevnih aktivnosti neprijatelja, pretežno bile u defanzivi.

Neprijatelj se još uvijek, sa dosta jakim snagama, nalazio oko Petrove gore i na našoj ranije oslobođenoj teritoriji. U toku aprila više puta je zalazio i u samu Petrovu goru, i u manje šumice, sa jedinicama jačine od 2 do 3 satnije, i to uvijek sa drugog pravca, tako da nije postojala mogućnost da ga naše jedinice negdje sačekaju i sa jačim snagama napadnu i potuku. Kroz šumu se kretao tako da mu je glavovina išla po bilu, a pobočnice dolinama. Nekoliko puta je zanoćivao pod šatorima, da bi sutradan produžio pretraživanjem šume. Pored toga, nastojao je da, uz jaka osiguranja, popravi cestu i željezničku prugu Karlovac - Sisak, a uspio je da stvori jaču vezu od Velike Kladuše preko Topuskog za Glinu.

Štab Kordunaškog NOP odreda postavio je zadatak jedinicama u vezi sa ponovnim čišćenjem teritorije, ali ne linijom napada na neprijateljske garnizone, već prenošenjem akcija na drugu teritoriju - prema Cazinu i na sektor između pruge Glina - Vrginmost i rijeke Kupe, dejstvujući tako po neprijateljskom saobraćaju i razvlačeći njegove snage. Radi sprovođenja toga zadatka, komandama bataljona je data direktiva, čija je suština bila: u slučaju jačih frontalnih napada neprijatelja, koji pri tom vrši osiguranje puteva i snabdijevanje - manjim snagama se prebacivati u njegovu pozadinu, radi onemogućavanja snabdijevanja i održavanja veza, a glavnim snagama se planski povlačiti, zauzimajući istovremeno novu teritoriju. Za slučaj, pak, da neprijatelj napada sa manjim snagama frontalno, glavnim snagama se prebacivati u njegovu pozadinu, a slabijim održavati sa njim kontakt, onemogućavajući mu brzo nastupanje.

Sedmog aprila jedan vod iz 2. čete 4. bataljona pored ceste u Slavskom Polju postavio je zasjedu na koju je naišla neprijateljska patrola. Uspjeh zasjede bio je: 3 mrtva, zaplijenjene 2 puške, 3 pištolja i 3 bombe. Pored toga, ostatak čete je porušio željezničku prugu između Utinja i željezničke stanice Vojnić, u dužini od jednog kilometra. U vezi s tom akcijom, u izvještaju I hrvatske oružničke pukovnije od 29. aprila stoji:

»... Dne 7. travnja o.g. oko 16 sati na putu iz Slavskog Polja prema Crevarskoj Strani, kotara Vrginmost, partizani su iz zasjede ubili domobranskog poručnika Milu Margetu i dvojicu oružnika. Od ubijenih oduzeli dve puške, 3 bombe, 3 okvira (skladišta) puna nabojna za strojnu pušku, dalekozor i sve privatne stvari.«⁷²

U vezi sa istom akcijom, upravnik kotara Vrginmost, u svom izvještaju upućenom 11. aprila Župskoj redarstvenoj oblasti Velike Župe Pokuplje, piše:

».... Dne 7. IV 1942. u Crevarskoj Strani, selu u podnožju Petrove gore blizu Vrginmosta, poginuli su u borbi sa odmetnicima jedan pričuvni domobranski poručnik i dva pokusna oružnika. Pomenuti pričuvnik sa šest oružnika i domobrana išao je u obhodnju, pa je iznenada napadnut iz zasjede vatrom iz strojnice, kojom prilikom su odmah trojica stradali, a ostali su se povukli. Izgleda da ophodnja nije bila dosta obazriva.«

Istim izvještajem kotarske oblasti Vrginmost objavljeno je:

»Italijanska vojska napustila je područje ovog kotara 8. IV 1942. godine, pa je sam Vrginmost ostao sa oko 70 oružnika i ustaša. Čemernica isto tako, a Topusko sa nešto jačom posadom. U Petrovoj gori i na njenim obroncima ustaške postrojbe neprekidno su na terenu, ali do većeg sukoba sa naoružanim odmetnicima još nije došlo.

Noću između 8. i 9. te 10. travnja 1942. godine odmetnici su iz pušaka i strojica napali Vrginmost, vjerojatno misleći da nakon odlaska Italijana u Vrginmostu nema posade. Ustaše su na napad odgovorile velikom vatrom, ali mrtvih ni ranjenih nije bilo ni sa jedne strane.

U akciji protiv odmetnika izgleda da odmetnici nisu puno stradali, osim što su rastjerani u manje grupe. Situacija je sada slična onoj u studenom prošle godine, sa izuzetkom da će toplije vrijeme pogodovati odmetnicima za sakrivanje.

Napominje se da je teško doći do točnih informacija o toku i uspjehu akcije protiv odmetnika. Ustaše češće govore o blokovanju odmetnika i o jačim sukobima te uspjesima, dočim oružnici su manje optimisti. Zbog toga nije isključena kontradikcija u raznim izvještajima oružnika i ustaša. Napominje se daje stalna posada Vrginmosta oružnička postaja od 14 ljudi i 55 ustaša, ali i oni djelimično odlaze na teren, pa zbog toga sam Vrginmost nije dosta osiguran.

Za stalnu posadu Vrginmosta trebalo bi odrediti najmanje jednu postojbu od 100 ljudi, oružnika, domobrana ili ustaša, pa se moli Naslov, da u tom pravcu poduzme potrebne korake.«⁷³

Sadržaj ovog neprijateljevog akta pokazuje da partizanske jedinice u toku ofanzive nisu uništene ni razbijene, već naprotiv - upravitelj kotara traži pojačanje posade u Vrginmostu kako bi se mogao suprotstaviti partizanskim napadima, koji su ponovo počeli odmah po povlačenju ustaša i domobrana iz Petrove gore, istovremeno sa akcijama oko samog Vrginmosta. Sa simpatizerima NOP-a u hrvatskim selima uspostavljena je veza odmah po prebacivanju jedinica 4. bataljona na svoj teren, tako da je taj bataljon iz hrvatskog sela Desni Štefanki u toku 15. i 16. aprila dobio 3 karabina, 200 metaka i nešto dinamita.

Treći vod 2. čete 4. bataljona uspio je da u rejonu sela Borja sačeka i ubije jednog ustašu, a jednog rani, ali zbog jačine ostalih snaga nije uspio da pokupi oružje.

Napad Utinjskog zdruge na sektor 4. bataljona

U zoru 18. aprila jedinice Utinjskog zdruge,⁷⁴ pod komandom ustaškog potpukovnika Moškova i jačine 7 satnija (po jedna satnija iz Lasinje, Čemernice, Vrginmosta i Vojnića, te glinska bojna od 3 satnije - sa oko 1.000 vojnika) izvršile su napad na sektor 4. bataljona sa tri pravca: jednom kolonom pravcem Lasinja - kroz šumu Kremešnicu - Sjeničak-šuma Tukleč; drugom kolonom pravcem: Čemernica-šuma Abez; i trećom kolonom - iz Vrginmosta u pravcu Slavskog Polja, gdje se spojila sa kolonom iz Vojnića, a zatim su, kao jedna kolona, produžili preko Kirina za Bović. Sa ovom kolonom išli su topovi i tenkovi. Ovakvim napadnim kolonama, koje su nastupale u rastresitom borbenom poretku, cilj neprijatelja je bio da potiskuje jedinice 4. bataljona, dovede ih do okruženja i uništi ih u rejonu šuma Trepča, Tukleča i Abeza.

⁷³ Original dokumenta TAJ. br. 49-1942. od 11.4. 1942. nalazi se u Arhivu SUBNOR-a općine Vrginmost.

⁷⁴ U Utinjskom zdruge nije bilo ni jednog Utinjca, niti je ova, po zlu poznata jedinica, svojim sastavom imala veze sa Utinjem i Vrelom Utinjem.

Prva četa 4. bataljona bila je orijentisana prema Skakavcu i Banskom Kovačevcu. Tim rasporedom bataljon je, u stvari, zatvarao i kontrolisao svoju ranije oslobođenu teritoriju.

Postoje neprijatelj prije toga skoro svakodnevno vršio ispade, ovaj njegov napad nije iznenadio jedinice 4. bataljona, ali su one bile iznenađene jačinom snaga kojima je neprijatelj krenuo u napad, još uz pomoć tenkova i artiljerije i istovremeno sa tri pravca. Tako je neprijatelju još istoga dana, 18. aprila, uspjelo da 2. četu okruži u rejonu šume Treпча (između Pješćanice i Sjeničaka). Međutim, četa je uspjela da razbije obruč i probije se u pravcu Kirina, a u toku noći 18/19. aprila da se prebaci preko pruge u blizini Vrginmosta u Petrovu goru. Pri probodu obruča četa je imala dva poginula i dva ranjena borca. Poginuli su Petar Šarić Jović, iz Slavskog Polja, i Đuro Marka Peleš, iz Gornjeg Sjeničaka, a lakše ranjeni Miloš Nikoliš i Petar Trkulja.⁷⁵ Po prelasku u Petrovu goru četa se odmah orijentisala za dejstva prema komunikaciji Vrginmost - Vojnić.

Treća četa, koja je bila postavila zasjedu pored ceste u Lasinjskom Sjeničaju, morala se povući pošto je neprijatelj cestom nastupao sa tenkovima, a brdima sa pješadijom. Povukla se, dakle, kako je neprijatelj ne bi brzim prodorom doveo u okruženje. Po upadu u Sjeničak, neprijatelj je uspio da pohvata i poubija 12 civila, dok je oko 10 muškaraca poveo, da bi ih kasnije takođe strijeljao.

Pošto je neprijatelj ocijenio da su se sve jedinice 4. bataljona grupisale na malom prostoru Štipana, Sljivovca, Ostrožina i Kirina, on je 19. aprila, poslije proboja 2. čete iz okruženja i prebacivanja preko Abeza za Kirin - odmah pregrupisao snage i krenuo sa Šabarića - dijelom snaga prema Vrginmostu, cestom za Bović, a dijelom snaga prema Ostrožinu, kako bi opkolio naše snage. Kako je neprijatelj došao iza leđa 1. čete, to je Štab bataljona naredio da se ova povuče u pravcu šume Kremešnice. Četa se povukla, ali se komandir njenog 1. voda Ilija Srdić samovoljno odvojio od čete i, sa jednom desetinom, zavukao u jednu jamu - pećinu, 4-5 metara duboku u rejonu sela Gornji Kirin (zaselak Pavlovići - Pećinari). Mislio je, vjerovatno, da tu sačeka pad mraka, a zatim da se izvuče iz neprijateljskog obruča. Međutim u neposrednoj blizini pećine, na svega 15 metara udaljenosti, nalazila se druga poluotvorena pećina. Tu je sebi obezbjedila sklonište jedna baba, pa su ustaše, prolazeći ispod brda, primijetile utrtu stazu koja je vodila pored same pećine u koju se sklonila desetina. To je ustašama dalo povoda da sa jednim uhvaćenim starcem pođu da vide kuda staza vodi i da pretresu grm. Tako su spazili i jamu kojom su se partizani uvukli u pećinu. Ne znajući ništa o partizanima, ustaše su, za svaki slučaj, uputile starca da vidi ima li koga u pećini. Kada se starac počeo uvlačiti - ubijen je od partizana koji su mislili da je to ustaša. Time su i sebe otkrili. Ustaše su pozvale pojačanje, ali se desetina, i pored sve žestoke borbe, nije predala - sve dok ustaše nisu dovukle topove i njima počele tući pećinu, koju je cijelu noć čuvala glinska bojna ustaša, ložeći vatru svuda okolo. Čak bi ustaše ložile vatru i na samom ulazu u jamu, tjerajući u nju dim kako bi partizane prinudili na predaju. A kada ni bacanje bombi u pećinu ni pozivi na predaju nisu pomogli, ustaše su dejstvom topova, paljenjem dinamita i bacanjem svežnjeva bombi razrušili pećinu. Tada je svaki daljnji otpor partizana bio uzaludan. Izbacivši prethodno jedan puškomitraljez, 7 karabina i jednu lovačku pušku, svi su se predali osim jednog koji se sam ubio da ne padne krvnicima živ u ruke. Bio je to Vaso Alajica, a ustašama su se predali: Ilija Srdić, komandir voda, rodnom iz Šljivovca, i borci rodnom iz Kirina: Stanko Pavlović, Dušan Pavlović, Jovan Pavlović, Nikola Katić, Petar Pavlović, Nikola Pavlović, Đuro Kajganić, Božo Roknić i Stanko Komazec. Svu desetericu ustaše su odvele i strijeljale.⁷⁶

⁷⁵ U knjizi »8. kordunaška udarna divizija«, izdanje HAK, na str. 47 posljednji stav, greškom su *unijeta* imena Đuro Šarić i Marko Carević, što se ovime ispravlja.

⁷⁶ Mjesto strijeljanja nikada nije utvrđeno; neki su navodili Zagreb, a drugi okolinu Vojnića.

Ovo je ostao jedinstven slučaj u toku NOR-a na teritoriji čitavog Korduna, jer ne samo partizani, nego ni narod nije htio da se ispred neprijateljskih ofanziva skriva u pećinama, kojih je, inače, bilo dosta. Niko, kako se ovdje govorilo, nije htjeo »živ u jamu«, a ovaj slučaj je i potvrdio da je narod bio u pravu. Samovolja vodnika Srdića i lakomislenost ostalih boraca odvela ih je u sigurnu smrt, i to u vrijeme kada je trebalo da neprijatelju nanose najveće gubitke.

Početak martovske ofanzive, neprijatelj je prešao preko teritorije 4. bataljona u pravcu Petrove gore, šireći propagandu da više nema ubijanja naroda i da se slobodno može vraćati kućama. Poslije 5. aprila, kada su se neprijateljske jedinice povukle u polazne garnizone, većina naroda se znatno približila, ili došla na svoja zgarišta, naročito oni koji su nasjeli ustaškoj propagandi. Zbog toga je ustašama za vrijeme napada na sektoru 4. bataljona, izvedenog 18, 19. i 20. aprila, uspjelo da pohvataju oko 470 osoba. Manji broj su pobili u selu, a većinu povelu i predali Nijemcima, koji su ih otpremili u logore, odakle se, sem pojedinaca, nisu vratili. Po selima, žrtve ovog zločina ustaša su bili: Čremušnica - 1, Donji Sjeničak - 127, Gornji Sjeničak - 199, Kirin - 66, Lasinjski Sjeničak - 17, Mala Trepča - 6, Ostrožin - 49 i Šljivovac - 5.

Neprijatelj se u toku 20. aprila zadržao na teritoriji 4. bataljona, dok je jedna njegova posada jačine satnije, iz Utinja krenula u pravcu Gornjeg Sjeničaka, pretražujući šumu Katić-kosu. Istog dana poslije podne sve neprijateljske snage su se povukle u polazne garnizone, na šta je 4. bataljon počeo da prikuplja svoje čete i priprema se za nove akcije.

Akcije i krijesovi u čast Prvog maja

U danima NOB-e praznik se proslavljao na taj način što su toga dana, ili povodom njega - neprijatelju nanošeni najveći gubici. Za to su vršene i posebne pripreme. Tako su i na teritoriji kotara Vrginmosta za proslavu drugog Međunarodnog praznika rada ovog puta na vrijeme izvršene pripreme svih jedinica. A da bi te pripreme bile što organizovanije, štab Grupe kordunaških NOP odreda izdao je 21. aprila 1942. zapovjest svim komandama, u kojoj su postavljeni zadaci i 3. i 4. bataljonu. U zapovjesti je, pored ostalog, stajalo:

»Pošto je neprijatelj uglavnom završio proljetnu ofanzivu i zadržao se na našoj teritoriji, potrebno je da mu se u što kraćem roku zada što više udaraca, nanese što više gubitaka, uzme što više oružja, spriječi slobodno kretanje i razruše sve saobraćajne i telefonske veze....

U vezi toga i u vezi 1. maja, našega narodnog praznika, koga moramo proslaviti u borbi,

N A R E Đ U J E M

...Treći bataljon da uništi željezničku prugu između Vrginmosta i Topuskog, razoruža jednu manju neprijateljsku posadu, kako je to predvidio komandant bataljona. Noću 30. 4. na 1. 5. zapaliti krijesove na Petrovcu, Kijaku, Rastovcu, Debeloj kosi i Podgorju. Po mogućnosti u zajednici sa 3. četom 2. bataljona, 2. KPO da izvrši diverzione akcije na Kordunskoj cesti.

Četvrti bataljon da organizira i izvede napad na vlak i razoruža neprijatelja u Ilovačku, pripremi razoružanje neprijateljske posade uz željezničku prugu i obavijesti svoj odred koji će, pre-

ma potrebi, za tu akciju odrediti i uzeti još snaga. Grupi preko Kupe narediti da noću 30. 4. na 1. 5. na pogodnim mjestima zapali krijesove, odnosno, da zapale krijesove snage tog bataljona na svim visovima na njihovom terenu i dalje.

Akcije predviđene ovom zapovijesti pripremati dobro i početi ih izvršavati odmah. Paljenje krijesova i vršenje manifestacija za 1. maj izvršiti, ukoliko je to moguće, u vezi s narodnooslobodilačkim odborima, Antifašističkim frontom žena i organizacijom SKOJ-a.

Noću između 30. aprila i 1. maja izvršiti fingirane napade na neprijateljske garnizone, upotrebljavati što više sredstava u tim napadima.«⁷⁷

S druge strane, neprijatelj je, vjerovatno računajući sa snagama partizana povodom Prvog maja, preduzeo sve mjere predostrožnosti tako da uspjesi Kordunaša nisu mogli biti zapaženiji, a osim toga na teritoriji kotara još uvijek su se nalazile jače neprijateljske snage. No, i pored toga, sve jedinice su izvršile posebne političke i vojničke pripreme i odmah počele sa izvođenjem planiranih akcija:

Rušenje pruge između Topuskog i Vrginmosta - izvedeno noću 22/23. aprila. Akciju su izvele jedinice 3. bataljona, rušeći prugu kod željezničke stanice Blatuša. Uto je naišao teretni voz čija se lokomotiva sa jednim vagonom survala u jarak. Iz prarnje voza poginulo je oko 10 vojnika.

Rušenje pruge između Jastrebarskog i Karlovca - izvedeno iste noći 22/23. aprila. Četvrti bataljon je uputio jednu desetinu preko rijeke Kupe, koja je porušila prugu samo koji tren prije nego što je s pravca Karlovca naišao voz koji se, sa lokomotivom i nekoliko vagona, survao na livadu. Tom prilikom je poginulo nekoliko ustaša, domobrana i civila. Sutradan, 24. aprila, italijanska pješadija i konjica krenule su iz Karlovca u pravcu Rečice i Šišljavića, radi pljačke ovih hrvatskih sela. Dočekani vatrom iste desetine, nisu u potpunosti uspjeli u svojoj namjeri te su se morali povući za Karlovac. Ovaj smjeli podvig desetine, koja je dočekala i napala deset puta jačeg neprijatelja, još više je podigao ugled NOV-a i u ovim hrvatskim selima. Svaki prolazak partizana kroz ova i druga hrvatska sela bratski je pozdravljen, borci su uvijek rado primani, svaka njihova akcija u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika potpomognuta.

Prekopavanje ceste Vrginmost - Vojnić - obavljeno noću 24/25. aprila. Treći vod (Slavsko Polje) 2. čete 3. bataljona, zajedno sa pripadnicima rezervnog partizanskog odreda, prekopao je navedenu cestu u rejonu Biljega. Na istom mjestu Proleterska četa⁷⁸ postavila je zasjedu. Oko devet časova naišli su radnici upućeni od neprijatelja sa željezničke stanice Vojnić da poprave cestu, ali su ovdje, naišavši na zasjedu, pohvatani i odvedeni u šumu, a zasjeda je i dalje ostala neotkrivena. Pošto je neprijatelj smatrao da je cesta popravljena, oko 11 časova, cestom od pravca Vrginmosta, naišao je jedan kamion ustaša iz Gline, među kojima se nalazio i ljekar dr Vladimir Čanić, načelnik hirurģije vojne bolnice u Glini.

Proleterima su otvorili vatru, a komandir čete Breberina ubacio i bombu u kamion. Istovremeno je sa pravca Vojnića naišao i jedan motocikl sa trojicom ustaša naoružanih teškim mitraljezom. Išli su, vjerovatno, radi osiguranja kamiona. Proleterima je uspelo da ubiju oko 10 ustaša, među kojima i dr Čanića, dok je nekolicini uspelo da pobjegnu

⁷⁷ Zbornik V/4 - str. 108-110.

⁷⁸ Bila je to Proleterska četa Prvog kordunaškog NOP odreda, formirana za vrijeme neprijateljske marтовске ofanzive od najboljih boraca-dobrovoljaca iz svih bataljona - odreda. Četa je bila sastavljena od 3 voda sa oko 100 boraca naoružanih sa 9 puškomitraljeza. Komandir čete je bio Miško Breberina, a politički komesar Višnjić.

kroz šumu u pravcu željezničke stanice Vojnić. Kamion i motocikl su zapaljeni, a zaplijenjen jedan teški mitraljez (italijanski) sa oko 700 metaka, dva puškomitraljeza, 4 karabina sa oko 2.000 metaka i dva pištolja. Proleter i nisu imali gubitaka.

Zasjeda na pruzi između Skakavca i Udbine - izvedena 27. aprila. Tada je Proleterska četa, zajedno sa 2. četom 4. bataljona, i 4. vodom 1. bataljona 1. kordunaškog NOP odreda, trebalo da izvede i drugu akciju, koju je planirao štab tog odreda. Predviđeno je, naime, da se napad izvrši na voz između željezničke stanice Skakavci i željezničke stanice Udbina - Sjeničak. U vezi s ovim, predviđeno je: sa Proleterskom četom postaviti zasjedu u rejonu Lipovca, koja će, ujedno, razmaknuti tračnice kako bi voz, po nailasku, iskočio iz istih; sa vodom 1. bataljona postaviti obezbjeđenje prema Skakavcu - Vukmaniću i prema željezničkoj stanici Utinja; sa 2. četom 4. bataljona zaposjesti rejon Borje i držati prikovanu neprijateljsku posadu u Udbini - Sjeničak. (Neprijatelj je svoje snage, radi obezbjeđenja pruge, držao na željezničkim stanicama Vojnić - Vrelo Utinja - Utinja - Udbina Sjeničak i Skakavac, pored ostalih snaga smještenih u Vojniću, Vukmaniću, Skakavcu i Vrginmostu). Za rukovođenje ovom akcijom određeni su operativni oficir odreda Ignjatije Perić i komandir Proleterske čete Miško Breberina.

Izvođenju ove akcije pristupilo se u skladu sa predviđenim planom. Međutim, kada su četiri borca razmaknula šine, naišao je čuvar pruge koji je, primijetivši ih, počeo da viče: »Zasjeda! Zasjeda! Naprijed vojsko!« Čuvši ovo, neprijatelj je zastao ispred zasjede, zauzevši položaj dok ne stigne traženo pojačanje iz Skakavca i Udbine - Sjeničak. Pošto je zasjeda time bila otkrivena, partizanske jedinice su se povukle prema ranijim položajima (Proleterska četa za Petrovu goru, vod 1. bataljona prema Loskunji i Debeloj kosi, a 2. četa prema Katić-kosi). Neprijatelj je iz Skakavca, željezničkih stanica Udbine - Sjeničak, Utinja i Vojnić, sa dva tenka, krenuo streljačkim strojem u pravcu Babine gore. Izbivši na ivicu šume, zauzeo je položaj, gdje je ostao oko 2 sata, tukući šumu mitraljeskom i minobacačkom vatrom. U ovom napadu uspio je da uhvati i ubije oko 20 mještana, većinom žena i djece.

Rušenje TT-stubova - izvedeno u noći između 30. aprila i 1. maja. Treći bataljon je to uradio na linijama: Velika Kladuša - Topusko i željeznička stanica Topusko - Černernica - Vrginmost - Crevarska Strana, a 2. četa 4. bataljona na liniji željeznička stanica Vojnić - Skakavac. Porušeno je oko 100 metara pruge između željezničke stanice Vojnić i Crevarske Strane.

Ubacivanje letaka u Topusko - obavljeno noću uoči 1. maja. Tada je štab 3. bataljona, preko naših simpatizera u Topuskom, razbacao letke po samom mjestu. Uz to, na određenim mjestima su paljeni krijesovi i vršeni fingirani napadi na sve neprijateljske posade, koje su tokom noći odgovarale jakom vatrom.

Zasjeda u Crnom Potoku - izvedena 28. aprila. Rečeno je već da je neprijatelj, po povlačenju iz Petrove gore u polazne garnizone, skoro svakodnevno, jačim snagama i uvijek sa drugog pravca, vršio ispade u sela ispod Petrove gore - radi pljačke, paljenja preostalih kuća i podignutih bajti, i ubijanja nevinog naroda. U te napade sa ustaškomobranskim jedinicama išle su i okorjele ustaše - civili iz okolnih hrvatskih i muslimanskih sela sa teritorije Cazinske krajine. U jednoj od takvih akcija, 1. četa 3. bataljona, koja je bila orijentisana prema neprijatelju koji je nasrtao sa pravca Velike Kladuše i Vrnograča, sačekala je 28. aprila u Crnom Potoku neprijatelja koji se prebacio preko rijeke Gline, i tom prilikom uspjela da ubije dvojicu ustaša - civila i zaplijeni dva karabina.

Odbijanje ispada ustaša kod Pecke - izvršeno je 1. maja. Neprijatelj je na položaje 3. bataljona krenuo sa jačim snagama: satnijom ustaša iz Topuskog preko Katinovca i satnijom iz rejona Podzvizda (Bosna) preko Crnog Potoka u pravcu Pecke. Kako su

se partizani, dan ranije, povukli sa isturenih položaja, to su ustaše uspjele da se neopazano privuku bliže selu Pecke i tu se pritaje po šumarcima. Kada se narod iz šume počeo spuštati svojim bajtama u selo, ove dvije satnije zaobišle su selo i izbile do pred sam rub Petrove gore. Tu ih je sačekala i vatrom odbila 1. četa 3. bataljona. Ustaše su uspjele da uhvate i pobiju 20 civila, a od partizana poginuli su Dušan Roknić iz Perne i Pero Miljević iz Topuskog. Izgubljena su i njihova dva karabina, jer su se prilikom napada na ustaše odveć odvojili iz sastava svoga voda.

Ove akcije izvedene uoči Međunarodnog dana rada, kao i sve druge koje su naše jedinice izvodile za vrijeme neprijateljske ofanzive na Petrovu goru u martu i poslije povlačenja neprijatelja iz Petrove gore - pokazale su da je borbeni moral partizana na onoj visini na kojoj je bio i prije neprijateljske ofanzive. I u ovoj ofanzivi neprijatelj je klaod, palio i odvodio uhvaćeno stanovništvo, te se uslijed toga narod još više povezao sa partizanima u kojima je vidio jedinu zaštitu. Taktika neprijatelja, koja je išla za tim da odvoji partizane od naroda, obećavajući mu mir i slobodu, nije urodila plodom. Narod ponovno uviđa da partizani imaju pravo kada upozoravaju na neiskrenost ustaških obećanja, jer dok na jednoj strani neštedimice daju obećanja - dotle na drugoj strani iza sebe ostavljaju smrt i pustošenja. Ni ovom ofanzivom neprijatelj nije postigao ono što je očekivao, tj. da uništi partizane, iako je stvorio uslove za drugu proljetnu ofanzivu na Petrovu goru. Naše su jedinice za vrijeme ove ofanzive došle do jošđvviše oružja i proširile svoje dejstvo na teritoriju preko rijeke Kupe - u hrvatska sela, u neposrednu blizinu Karlovca i nedaleko od Zagreba.

O uspjesima partizana i lažima ustaške propagande piše i oružnički bojnik dr Marijan Pušić, zapovjednik oružničkog nadzorništva Vojnić, 5. maja 1942. godine:

»Ovim oružničkim postojama ne samo da nije uspjele uspostaviti javni red i sigurnost, nego se je u mnogo slučajeva dogodilo i to da postaje nisu mogle, uslijed pritiska partizana, unatoč toga što postoji i krstareći odred Utinjski zdruk, već uspostavljenu sigurnost držati, nego su dapače morale napustiti i svoju posadu (Krnjak i Perjasica)

Nama koji smo stalno na terenu u ovdašnjim krajevima izgleda upravo nerazumljivo kad čitamo u novinama pojedine službene članke u kojima se naglašuje kako je ovo područje očišćeno od partizana i protudržavnih elemenata, a mi vidimo i osjećamo najbolje po svakodnevnim žrtvama kako su te vijesti neistinite

Ako je tomu doista tako, onda je to velika obmana i dokaz da su naše vlasti potpuno krivo informirane. Jer ustanak i neredi ovdje ne samo da nisu savladani i uništeni, nego oni ni ne jenjavaju. Petrova gora i ostale šume pune su partizana, koji se prebacuju iz jednog mjesta u drugo, već prema tome kako ih njihova obavještajna služba obavještava o tome kuda kreću oružane snage NDH da ih unište.⁷⁹

Odlazak prve i druge grupe boraca u sela sjeverno od Kupe

Politički komesar Grupe kordunaških partizanskih odreda, Veco Holjevac, u svom izvještaju političkom komesaru Glavnog štaba NOP odreda Hrvatske od 7. aprila 1942. godine, pored ostalog, piše da se »jedinice u hrvatska sela još nisu prebacile zbog velikih poteškoća« i da »forsira da se to prebacivanje izvrši što prije u rejonu Kozjače i Draganičke šume kraj Karlovca«. Narod Pokuplja i Žumberka od prvih dana ustaške vladavine nije odobravao njihovu politiku, a pogotovo zločinstva ustaša. Zato je politika Partije bila da se na ovome terenu, u neposrednoj blizini Zagreba i Karlovca, što prije razvije NOP. U vezi s tim je i donijeta odluka da se u hrvatska sela sjeverno od rijeke

⁷⁹ Zbornik V/32 - str. 241.

Kupe prebaci dio partizana sa Korduna i tako pomogne tamošnjim članovima i simpatizerima Partije pri organizovanju partizanskih odreda. Na osnovu ove odluke, a prema naređenju štaba Prvog kordunaškog NOP odreda, komanda 4. bataljona odabrala je grupu od 15 dobrovoljaca, koju je 15. aprila uputila preko Kupe, na sektor Pokuplja.

Grupu su sačinjavali: Teodor Bulat Tešo, komandir grupe, Franjo Kurelc, politički rukovodilac,⁸⁰ Miladin, Mile i Nikola Bastajić, Mile i Nikola Bučan, Pavao Janjić Pajo, Stevo Kličković Boltić, Nikola Ladišić, Jovica Mraović Zec, Milan Mraović Simić, Vaso Tepšić, Dušan Vlanjnić i Vujo Vučković.

Noću 15/16. aprila grupu je preko Kupe prevezao Mile Martinović iz Gradca. Za kratko vrijeme za grupom je došla Milka Kufrin, rodom iz Okića kod Jastrebarskog, a priključio joj se i Nikola Prebeg iz Šišljevića.

Po dolasku na teren Pokuplja, grupa je otkrivena i neprijatelj je preduzeo mjere da je uništi. Doznavši da se grupa nalazi u Kupčinskoj i Cvetkovačkoj šumi, oko 300 Italijana—konjanika iz uporišta Jastrebarskog pošla je u tom pravcu. Prema kazivanju Teše Bulata, Italijani su borce zatekli skoro na spavanju, u jednoj kolibi gdje su se bili sklonili ispred nevremena. Ni sam ne može objasniti kako su uspjeli da se probiju bez ijednog poginulog ili ranjenog druga, dok su Italijani imali desetak mrtvih. Pretpostavka je da su ih Italijani htjeli žive pohvatati, što je grupi dalo mogućnost i vremena da pobjegne. O tome drug Bulat kazuje:

»Pod mojim rukovodstvom pređosmo u Pokuplje. Nismo imali vezu ni s narodom ni s organizacijom. Jedan nas je drug prevezao preko rijeke i rekao: »Tu vam je šuma, a tamo selo«. Zavukli smo se u prvo žbunje. Kada je svanulo, krenuli smo dalje i našli se u Cvetkovačkoj šumi, na teritoriji Jastrebarskog. Poslije tri dana napala nas je veća grupa Italijana iz Jastrebarskog. Moglo je biti oko četiri - pet sati poslije podne. Kiša je padala. Nalazili smo se u jednoj svinjarskoj kolibi. Dvojica drugova bili su na osiguranju prema Jastrebarskom. Od teškog umora, gladi, neprekidnih kiša, oni (osiguranje) zadrijemaše pod jednim hrastom. Tu ih iznenadi italijanska konjica. Njih oko tri stotine. Ipak im je uspjelo da pobjegnu, jedan na drvo, a drugi u vodu Kupčine. Italijani nesmetano »došetaše« gotovo pred samu kolibu. Mi, raskomočeni, unutra ništa nijesmo znali. Tek jedan od drugova slučajno pođe napolje. I samo što je promolio glavu viknu: »Drugovi, vojska«. Mi u taj čas, onako u gaćama, zgrabismo oružje, a Italijani već na vratima. Toliko se nabiše oko kolibe, da nisu od svojih ljudi mogli ni pucati, a mi po njima. Jedan broj drugova preplivao je Kupčinu i prešao u drugi deo šume, a jedan broj na drugu stranu. Sutradan smo se sakupili na ugovoreni znak i tek tada smo, poslije te naše prve uspjele borbe sa oko 300 Italijana, uspostavili vezu i sa narodom i sa drugovima iz organizacije KP, jer su se tada uvjerali da smo partizani. Od tada drugovi zvani Bendžo 1 Gajdaš, iz sela Kupčine, stalno su nam pomagali, jer su dobro poznavali prilike i teren.«⁸¹

Početkom maja 1942. godine grupa se prebacila na teren Žumberka, gdje je izvodila manje akcije: razoružanje ustaša u selu Slavetiću; napad na ustaško-žandarmerijsku posadu u selu Budinjak i dr. Ti početni uspjesi bili su od velikog značaja za razvitak ustanka u Žumberku. Narod je borce hranio, pomogao im, davao podatke o neprijatelju, pri čemu su skoro svakodnevno prilazili i novi borci. Prilivom boraca sa Žumberka i dolaskom grupa boraca iz Zagreba, stvoreni su uslovi da se već u junu mjesecu formira četa od oko 100 boraca. Istovremeno, priključila im se i grupa Grge Milašinića, koja se iz Korduna prebacila na neoslobođenu teritoriju u okolini Karlovca.

⁸⁰ Po prelasku Kupe, već poslije prve borbe, prešao na stranu ustaša.

⁸¹ Zbornik 3, prva godina NOR na području Karlovca, Korduna, Gline, Like, Gorskog kotara, Pokuplja i Žumberka, Historijski arhiv, Karlovac 1971. godine.

Poslije uspjeha prve grupe, formirana je i od strane komande 4. bataljona 16. maja upućena i druga grupa boraca u hrvatska sela preko Kupe. Grupa je bila jačine 25 boraca, a sačinjavali su je: Jovan i Miloš Arbutina, Rade Aralica, Petar Berić, Mile Bekić, Miljan Bojanić, Stevan Borota, Ljuban Hajdinović, Simo Janjić, Vaso Kajganić, Vujo Kljajić, Miloš Krlić, Stevo Malobabić, Božo Mraović, Mile Radanović, Dušan Radović, Mile Čokara, Jovo Radović Čokara, Vasilj Radović Ban, Pajo Radović, Milan Prišuta, Dušan Stanojević i Mile Tepšić. Komandir grupe bio je Simo Vučinić, a politički delegat Mile Radović Čokara. Grupa je na teritoriji Pokuplja djelovala pod nazivom »Kljuka«.

Drugi dan po dolasku na teren Pokuplja, 17/18. maja, ova grupa je izvela akciju u selu Gradcu, gdje je zadobila dva karabina i porušila TT-stubove po delovima u dužini od oko jednog kilometra. Već sutradan, 19. maja, ona izvodi drugu akciju, u selu Dvoranci, gdje je zadobila pet karabina i tri pištolja, a od ustaškog blagajnika uzela novac, pišaći pribor i radio-aparat. Dalje akcije grupa je izvodila u sastavu i po naređenju Žumberačko-pokupskog NOP odreda, formiranog krajem jula ili početkom avgusta 1942. godine. Prvi komandant i politički komesar Odreda bili su Slavko Klobučar Čort i Boris Balaš, obojica Hrvati rodom iz Karlovca. U sastav Odreda ušla je i Žumberačka četa, sa grupom partizana koje je ovamo doveo Tešo Bulat koji je i postavljen za komandira čete.

Kordunaši u Žumberku, sa Prvim proleterskim bataljonom Hrvatske

U danima kada je neprijatelj sve svoje glavne snage usmjerio na uništenje partizanskih jedinica na cijelom Kordunu, a time i na teritoriji kotara Vrginmosta - dolazi do formiranja Prvog proleterskog bataljona Hrvatske. Bataljon je formiran naredbom broj 7 komandanta Glavnog štaba NOP odreda Hrvatske, izdatoj u duhu direktive Vrhovnog štaba NOP odreda i Dobrovoljačke vojske Jugoslavije da se formiraju proleterske jedinice. Formiranje bataljona je odobrio CK KP Hrvatske. Njegov prvi komandant bio je Ante Banina, politički komesar Božo Spaček, a operativni oficir Milan Žeželj. U sastav ovoga bataljona ušla je i Proleterska četa Prvog kordunaškog NOP odreda, u kojoj se nalazilo i oko 20 boraca izabranih od mnogo javljenih dobrovoljaca iz 3. i 4. bataljona, tj. sa teritorije kotara Vrginmosta.

Poslije borbi na teritoriji Like i Korduna, Bataljon je prešao na teritoriju Žumberka, gdje je, zajedno sa jedinicama Žumberačko-pokupskog NQP odreda, izvodio akcije u neposrednoj blizini Zagreba i Karlovca. Već u toku avgusta, kada je ovdje stigla i Prva kordunaška brigada (4. brigada Hrvatske), oslobođena je skoro čitava teritorija Žumberka i dio Prokuplja.

Upućivanje prve grupe kordunaških partizana u Hrvatska sela preko rijeke Kupe izvršeno je poslije ustaške ofanzive na Petrovu goru i svakodnevnih ustaških akcija na teritoriji Korduna i, u okviru toga, kotara Vrginmosta. A do upućivanja druge grupe dolazi samo dva dana poslije proboja ustaškog obruča u Petrovoj gori. To je, dakle bilo vrijeme kada su ustaše govorile da su kordunaški partizani uništeni. Umjesto toga - ti kordunaški partizani prelaze Kupu i, zajedno sa borcima Hrvatima iz Pokuplja i Žumberka, izvode akcije u neposrednoj blizini Zagreba i Karlovca.

Borcima ovih grupa pripada velika zasluga za dizanje ustanka na teritoriji Pokuplja i Žumberka, a pogotovu za širenje i jačanje bratstva i jedinstva Srba i Hrvata, i to u vrijeme kada su ustaše bile u ofanzivi i kada je njihova propaganda bila najjača radi razjedinjavanja Srba i Hrvata. U daljoj oslobodilačkoj borbi uspostavljena je stalna i neprekidna veza Korduna, Pokuplja i Žumberka, a bratstvo i jedinstvo Srba i Hrvata, potvrđivano i kaljeno u zajedničkim borbama - svakim danom bilo je sve jače i čvršće.

(od 9. do 14. maja 1942)

Pripreme za ofanzivu i nova ustaška taktika

Kada je glavna ustaška komanda u Zagrebu uvidjela da svojom martovskom ofanzivom i u akcijama u toku aprila nije uspjela da uništi glavnu grupaciju partizana u Petrovoj gori, odlučila se da to učini u drugoj majskoj ofanzivi. Vjerovatno su radi toga a ostavili jače snage u Vojničju, Tušilovićju i duž pruge Topusko-Vrginmost-Karlovac, a uz to su, u napadima u toku aprila, stalno uznemiravali naše jedinice, ubijali nedužno stanovništvo, palili i pljačkali, nastojeći da što bolje upoznaju teren i kretanje partizana i naroda. Ovakvim načinom rada neprijatelj je stvorio povoljnije uslove za početak i odvijanje druge ofanzive, a prije svega da u tajnosti izvrši sve pripreme za dovođenje novih jedinica. Sem ostalog, neprijatelj je, na osnovi raspoloživih podataka, cjenio da su se veće grupe partizana povukle u Petrovu goru, i da je povoljna prilika da ih unište u drugoj proljećnoj ofanzivi.

U svim prethodnim ofanzivama i akcijama neprijatelj je primjenjivao taktiku frontalnog napada i potiskivanja partizanskih snaga na pojedinim dijelovima teritorije, pokušavajući da ih dijelom snaga zaobiđe i na taj način ih dovede u okruženje. Međutim, to mu nikad nije polazilo za rukom, jer su partizanske jedinice bolje poznavale teren i nisu se upuštale u krute frontalne borbe.

Uviđajući da sa takvom taktikom napada protiv partizanskih jedinica ne postiže željeni osnovni cilj - njihovo uništenje, neprijatelj će u drugoj, majskoj ofanzivi, promijeniti svoju raniju taktiku. Naime, pripremajući ovaj napad na Petrovu goru, neprijatelj je predvidio da iznenadno dovede jedinice Utinjskog združa na liniju: Vrginmost, Vojnić, Krstinja, Katinovac, Topusko, i na taj način širim obručem okruži naše snage u Petrovoj gori, a zatim da sa te linije otpočne postepeno i sistematsko stezanje obruča. U svom planu neprijatelj je tačno predvidio mjesto gdje je trebalo da stegne i uništi naše jedinice; način kako da se to ostvari, sa kojim snagama da to izvede, pri čemu su određeni tačni zadaci svakoj jedinici itd.

U izvođenju ovog plana okruženja neprijatelj je sebi kao glavni cilj postavio uništenje veće grupe partizana u Kordunu, koji su svoje baze imali u Petrovoj gori. To je s razlogom tako učinjeno jer je Petrova gora od početka ustanka bila glavna baza većeg dijela jedinica Korduna, u njoj su tada bili štab Grupe kordunaških NOP odreda, štab Prvog kordunaškog NOP odreda, Okružni komitet KPH za Karlovac, bolnice i skladišta (zemunice), mnoga skloništa naroda i druge ustanove. Zbog toga je Petrova gora izabrana kao osnovni cilj i oko nje grupisane glavne snage.

Plan i raspored neprijateljskih snaga

Za ovu ofanzivu neprijatelj je angažovao brojne snage, koje su činili: 1. lička bojna (jačine 550 ljudi), karlovačka novačka bojna (550), 10. ustaška bojna (230), 11. ustaška bojna (220), 2. lička bojna (650), 5. ustaška bojna (180), dvije satnije Poglavnikove tjelesne bojne (180), strojnička satnija ličkog združa (120), satnija ustaške doknadne bojne (150), 1. satnija novaka ustaške vojnice (95), oružničko leteće krilo Vojnić (78), 8. ustaški sat (170), 5 bornih kola, 14 trokolica sa strojnicama, polubaterija haubica 100 mm, bojna gorskog združa iz Petrinje i jedan »svetlosipač« (reflektor).

Ukupno je angažovano oko 3.000 ljudi, podržanih od 2 haubice, 5 tenkova i 14 mortrikolica. To je zvaničan podatak, iz zapovijesti, ali i nepotpun. Jer, zapovjednik tih snaga, ustaški potpukovnik Antun Moškov, nigdje ne govori o učešću civilnih, poluvojničkih jedinica ustaša, u narodu poznatih kao »čarkari« i »majari«, sa dijela teritorije Vrginmosta i iz Cazinske krajine. Ne govori se ni o jedinicama iz stalnih posada u Vrginmostu, Topuskom, Glini i Velikoj Kladuši, koje su za vrijeme ofanzive na Petrovu goru snabdjevale Moškova vagonskim količinama municije i hrane, odvozile ranjene i mrtve i si. Nema tu riječi ni o željezničkoj bojni koja je bila na položajima iznad pruge Vrginmost - Utinje.

Sve u svemu, brojki od 3.000 vojnika Utinjskog i Petrinskog zdruge i drugih angažovanih jedinica, s razlogom se može još dodati i oko 2.000 drugih naoružanih vojnika i ustaša-civila, čije će se prisustvo itekako osjetiti - i u toku borbi na jugoistočnim predjelima Petrove gore, i u šumi, i nakon proboja obruča.

Prilikom nastupanja i stezanja obruča snagama regularnih jedinica, vršenih u povezanom streljačkom stroju, neprijatelj je formirao i drugi, a negdje i treći lanac sastavljen od naoružanih i nenaoružanih civila-ustaša, koji se protezao od sela Podgorja - Blatuše, pa sve do Perne, Katinovca, Crnog Potoka, Pecke i Gejkovca. Civilni-ustaše, koje su dobro poznavale Petrovu goru i sela oko nje, svirepo su izvršavale naređenje zločinca Moškova: klale su i ubijale koga god bi sustigle - od najmanjeg djeteta do najstarijeg čovjeka.

I dalje, na prostoru šume koji će neprijatelj u ovoj ofanzivi »pročešljati«, narod je imao veliki broj podzemnih skloništa - zemunica, u koje se i ranije skrivao ispred mnogih neprijateljskih ofanziva i upada, npr. u martovskoj ofanzivi, kada skoro ni jedna nije bila otkrivena. Međutim, sada su angažovane i te civilne ustaške jedinice, specijalizovane upravo za otkrivanje takvih skloništa. One su željeznim šipkama bušile svako sumnjivo mjesto u šipražju i šumskim škrapama, zatim pažljivo osluškivale, te osjetom mirisa i na razne druge načine uspevale da skoro sve zemunice otkriju i u njima pobiju sve živo. Kada je narod osjetio tu opasnost - napuštao je skloništa i bježao dublje u šumu. Mnogi su i iz skloništa, koja su ostala iza linije neprijateljskog fronta, bježali u Petrovu goru, a neprijateljski vojnici su ih puštali i čak im pokazivali pravac bijega, ironično se smijući. U šumi su čak zaustavili tenkove da bi propustili kolonu naroda da uđe u obruč, svjesni da će time onemogućiti manevar partizana, a narod, grupisan u gomili, lakše uništiti.

Kako je, prema procjeni ustaške komande, bilo nedovoljno snaga za zatvaranje cijelog područja Petrove gore, to su se ustaške glavešine odlučile za stvaranje čvrstog obruča na liniji: cesta Vojnić - Vrginmost do raskrsnice za Vojnić-kolodvor, zatim Vojnić-kolodvor - k. 264 - Čulumaska kosa - k. 377 - Petrovac (507) - k. 502 - Veliki Velebit (482) - Magarčevac (474) - Debela kosa (435) - Jasenovac kosa (350) - k. 362 - k. 381. - k. 382 - k. 365 - Miholjska kosa (333) - Radmanova poljana - Poljana (229) - Vojnić. Ostali širi dio, istočno i južno od ovoga središta, tj. sve do ceste Vrginmost - Topusko - Katinovac - Gejkovac - Široka Rijeka - Krstinja - Miholjsko - Vojnić, trebalo je da se prelazi najžurnije, u najkraćem vremenu. Čvrsta veza u lancu imala se postići između pojedinih jedinica na liniji označenoj za čvrsto stezanje obruča.

Pred sam početak napada jedinice Utinjskog zdruge dovedene su na polazne položaje, u sljedećem rasporedu: 1. lička bojna - oko Kupljenskog i Miholjskog; karlovačka novačka bojna - oko Miholjskog i Prisjeke; 10. ustaška bojna - oko Krstinje i Jagrovca; 11. ustaška bojna - oko Široke Rijeke i Gejkovca; 2. lička bojna - oko Katinovca; 5. ustaška bojna - u Vrginmostu, sa satovima Poglavnikove tjelesne bojne; sat doknadne

ojne ustaške vojnice na Vojnić-kolodvoru; i svi ostali dijelovi - u Vojniću. Sve ove jedinice trebalo je da u toku 9. i 10. maja, u vidu koncentričnog nastupanja, krenu na liniju lavnog obruča.

Plan neprijatelja je bio da glavnim snagama - karlovačka novačka bojna, 10. ustaška bojna, 11. ustaška bojna, 2. lička bojna i 5. ustaška bojna - krene sa polaznih položaja koncentrično ka bilu Petrove gore i očisti njen južni i istočni dio, potiskujući naše snage, koje su se zatekle u tom obruču, u unutrašnjost Petrove gore. Za to vrijeme ostale snage - 1. lička bojna, djelovi Poglavnikove tjelesne bojne i doknadne bojne ustaške vojnice, kao i oružničko krilo Vojnić sa raspoloživim artiljerijskim oruđima i bornim colima - trebalo je da čvrsto zatvaraju liniju: Miholjsko - Vojnić - Slavsko Polje i ne dovole proboj naših snaga iz okruženja na tom pravcu.

Prema istom planu, neprijateljske jedinice trebalo je da se kroz šumu kreću sa najvećom pažnjom, uz korišćenje sigurnosnih vodiča, upućujući ispred sebe isturene patrole, koje su trebale da otkrivaju položaje partizanskih jedinica; iza patrola bi se kretale jstale snage u dva streljačka stroja i, na kraju, zaštitnice. Krvnik Moškov je, sprovodeći zahtjeve Pavelića, izdao naređenje da se sve osobe koje se zateknu u Petrovoj gori, bez obzira na pol i starost, pobiju, a sve kuće i naselja spale.

Raspored i dejstvo kordunaških jedinica pred početak neprijateljskog napada na Petrovu goru

U vrijeme kada je neprijatelj sprovodio svoje pripreme za uništenje naših snaga u Petrovoj gori, štab Grupe kordunaških NOP odreda je, videći da se neprijatelj i dalje zadržao u ovom dijelu Korduna, odlučio da, radi ometanja daljih neprijateljskih namjera, sa svim jedinicama pređe u ofanzivu i da - zasjedama, prepadima, diverzijama i napadima na neprijateljeve garnizone, naročito u njegovoj dubljoj pozadini - što više razvlači snage protivnika i time ga prisili na povlačenje sa tog dijela Korduna. U duhu takve odluke, dio Prvog kordunaškog NOP odreda je dejstvovao u širem rejonu Petrove gore, a sve ostale jedinice su za to vrijeme bile angažovane u borbama širom Korduna. Tako je 2. bataljon Prvog kordunaškog NOP odreda na prostoru zapadno od željezničke pruge Vojnić - Skakavac, dejstvovao u rejonu komunikacija Karlovac - Barilović - Krnjak i Karlovac - Vojnić. On se, 8. maja ujutro, pri povratku iz akcija koje je izvodio zajedno sa jedinicama Drugog kordunaškog NOP odreda, probio u Petrovu goru kod sela Kupljenjsko i tom prilikom uništio dva neprijateljska motocikla sa prikolicama, te zaplijenio dva mitraljeza i pet pušaka. Po dolasku u Petrovu goru, ostao je u rejonu Pajić-poljane, Radonje i Muljave. Za to vrijeme 4. bataljon se nalazio između pruge Vrginmost - Skakavac i rijeke Kupe, dejstvujući na tom prostoru, a 2. bataljon Drugog kordunaškog NOP odreda (bez 3. čete) na prostoru južno od Petrove gore, dejstvujući prema Velikoj Kladuši, Cetingradu, Slunju i Blagaju.

Na samom prostoru Petrove gore od naših jedinica, koje su se kasnije našle u okruženju, nalazile su se: 2. bataljon Prvog kordunaškog NOP odreda, koji se oslanjao na sjeverozapadne padine Petrove gore i dejstvovao prema željezničkoj stanici Vojnić, Vojniću i Krstinji (oko 250 boraca naoružanih sa 12 puškomitraljeza); 3. bataljon Prvog kordunaškog NOP odreda, koji se oslanjao na jugoistočne padine Petrove gore i dejstvovao prema Starom Selu, Topuskom i Vrginmostu (oko 200 boraca, sa 10 puškomitraljeza); Proleterska četa Prvog kordunaškog NOP odreda, koja je iz Petrove gore trebalo da dejstvuje prema potrebi (oko 120 boraca, sa 12 puškomitraljeza); i 3. četa 2. bataljona Drugog kordunaškog NOP odreda (oko 160 boraca, sa 5 puškomitraljeza).

Ukupno se u Petrovoj gori, ubrzo i u okruženju, našlo oko 730 boraca, naoružanih sa 39 puškomitraljeza, prema oko 5.000 neprijateljskih vojnika koji su na njih krenuli u ofanzivu. Odnos je, dakle, bio 8:1 u korist neprijatelja. S tim našim jedinicama *su*, kako je već rečeno, bili štab Grupe odreda, Štab Prvog kordunaškog NOP odreda i Okružni komitet KPH za Karlovac i Kordun. Ova rukovodstva su računala i s naročito otežavajućim okolnostima za naše jedinice u Petrovoj gori - malom količinom municije kojom se raspolagalo (prosječno na borca oko 25 metaka), i velikim brojem izbjeglog naroda (oko 8-10.000) koji se pred terorom ustaša sklonio u Petrovu goru, što je još više spustalo slobodu manevara jedinica na i onako veoma malom prostoru.

Odluka štaba Grupe kordunaških NOP odreda bila je da se neprijatelju pruži otpor u šumi, s namjerom da se, zatim, protjera i iz šume. Ovdje treba reći da je komandant grupe odreda Srećko Manola, predložio da se okružene snage povuku iz šume van Petrove gore, ali je usvojen prijedlog političkog komesara Grupe odreda Vjenčeslava Holjevca, da se ostane u šumi. On se pri tom, kako je govorio rukovodio zelenilom koje je zaodjenulo šumu i predstavljalo odličnu masku, te procjenom da su neprijateljske snage manje nego što se to s početka cijenilo.

Ustaško okruženje Petrove gore - u toku ofanzive od 9. do 14. maja

Dok su partizanske jedinice izvodile akcije u duhu ranije odluke štaba Grupe odreda, donijete početkom maja, neprijatelj je 9. maja ujutro, prema ranije stvorenom planu, otpočeo sa svojih polaznih položaja nastupanje prema padinama Petrove gore. Tako su karlovačka novačka bojna i 10. i 11. ustaška bojna, nastupajući sa svojih polaznih položaja, u toku toga dana izbile na liniju: Carević kosa - Bublincac - Kamenita, gdje su i zanoćile 9/10. maja. Sa sjeverne i istočne strane, neprijatelj je kroz sela prilazio padinama Petrove gore. U toku nastupanja sukobio se sa našim patrolama i izvidnicima, i preko njih je štab Grupe odreda bio obavješten o neprijateljskim pokretima.

Dobivši u toku noći izvještaje da se neprijatelj nije povukao iz šume, već da je zanoćio na dostignutim linijama, gdje se i ukopao, štab Grupe NOP odreda je ocijenio da će neprijatelj idućeg dana produžiti nastupanje radi čišćenja Petrove gore. U vezi s tim, Štab odlučuje da se neprijatelju još u toku te noći postave jače zasjede:

- sa Proleterskom četom i 1. četom 2. bataljona 1. kordunaškog NOP odreda - na Jasenovoj kosi;
- sa 3. četom 2. bataljona Prvog kordunaškog NOP odreda i 3. četom 2. bataljona Drugog kordunaškog NOP odreda - na Magarčevcu;
- sa 2. četom 2. bataljona i 3. bataljonom Prvog kordunaškog NOP odreda - na Španovoj poljani.

Idućeg dana, 10. maja, neprijatelj je produžio nastupanje u unutrašnjost Petrove gore. Međutim, karlovačka novačka bojna je, nastupajući preko Selakove poljane, naišla na zasjedu Proleterske čete koja je, u oštroj borbi, uspjela neprijatelja da natjera u panično bjekstvo i da ga dotjera do ivice šume. Da je još 1. četa 1. bataljona uspjela na vrijeme da presječe neprijatelju odstupnicu, uspjeh ove akcije bi, sigurno, bio veći. Pri tome je Proleterska četa uspjela da 8 vojnika ubije, a više rani, zaplijenivši 8 karabina sa municijom, nešto vojne i dosta civilne spreme koju je neprijatelj bio opljačkao.

Nešto poslije toga i 10. ustaška bojna je naišla na zasjedu postavljenu *u rejonu* Magarčevca, koja je takođe uspjela da odbije napad neprijatelja. Međutim, slučaj je htio da neprijateljsko zrno pogodi u cijev našeg puškomitraljeza, pa se puškomitraljezac po-

vukao, a za njim i ostali, iako za to nisu imali naređenje, zauzimajući drugi položaj. Neprijatelj je ovo iskoristio i, uz pomoć manjih bočnih kolona, uspio da zauzme Magarčevac.

Na treću zasjedu, postavljenu od strane 3. bataljona u rejonu Španove poljane, neprijatelj toga dana nije naišao. Sa sjeverne strane naši ostavljeni dijelovi su zadržavali nastupanje neprijatelja, mjestičmično potpomognuto dejstvom artiljerije i avijacije.

Kako je u toku 10. maja neprijatelju usporeno nastupanje i zauzimanje predviđenih linija, to je on ocijenio da se u šumi nalaze znatno jače partizanske snage od procjene, pa je u vezi s tim tražio pojačanje. U tom cilju ovamo je upućena bojna iz gorskog zdruga Petrinje, koja je već 11. maja učestvovala u borbama.

I pored uspjeha Proleterske čete, neprijatelj je do kraja 10. maja uspio da izbije: sa južne strane na liniju Selakova poljana - Jovića kosa - Buben; sa istočne strane ušao je u sela Crni Potok, Pecka, Perna i Malička. Drugi bataljon i Proleterska četa prebačeni su prema neprijatelju u rejonu Pajić poljane i oko sela Radonje, dok je 3. četa 2. bataljona Drugog kordunaškog NOP odreda ostala prema neprijatelju u rejonu Magarčevca. Tako je okruženi prostor koncentričnim napadima neprijatelja osjetno smanjen, i krajem dana 10. maja iznosio oko 8 po dubini a 13 km po širini.

Trećeg dana napada, 11. maja, neprijatelj je bio aktivan uglavnom na sjevernom djelu obruča, gdje je novodošla bojna Petrinjskog zdruga sa pravca Lackovića izbila čak na najviši vrh Petrove gore (Petrovac, trig. 507) dok su snage neprijatelja koje su se nalazile na liniji Vojnić - Slavsko Polje (selo Crevarska Strana) otpočele nastupanje prema dolini potoka Radonja i zadržale se na liniji: sela Jurga i Lisici, Mirić glava, Ključar, Sabljina kosa. Sa istočne strane neprijatelj je, sa 2. ličkom i 5. ustaškom bojnom podišao padinama Petrove gore i djelimično ušao u šumu, potiskujući snage 3. bataljona. Ustaške snage na južnom odsjeku obruča ostale su na liniji dostignutoj u toku 10. maja, uspostavljajući međusobne veze. Prva lička bojna sa polaznih položaja na liniji Kupljenško - Miholjsko, ni toga dana nije krenula u napad.

U toku 11. maja štab Grupe kordunaških NOP odreda, zajedno sa štabom Prvog kordunaškog NOP odreda, ocjenivši da neprijatelj sistematski steže обруč oko centralnog dijela Petrove gore i da se jedinice sa izbjeglim narodom nalaze u velikoj opasnosti - donosi odluku da se izvrši proboj iz okruženja. Prema toj odluci, proboj je trebalo izvršiti noću 11/12. maja, pravcem: izvorni dio potoka Brusovača-selo Krstinja-Klokoč, i da se izbije na teren dejstva 2. bataljona Drugog kordunaškog NOP odreda. Proboj je trebalo izvršiti sa 2. bataljonom, Proleterskom četom i 3. četom 2. bataljona Drugog kordunaškog NOP odreda.

U duhu te odluke, predveče 11. maja otpočeo je pokret navedenih jedinica u pravcu izvornog dijela potoka Brusovača (rejon Debela kosa). Neprijatelj je primjetio pokrete naših jedinica i otvorio jaku vatru - sa cijele dostignute linije i iz cjelokupnog naoružanja. Otkriveni pokreti jedinica, a i pokušaji pojedinih civila da prođu kroz обруč - vjerovatno su kod neprijatelja stvorili utisak da se vrši priprema proboja iz obruča; jaka vatra trajala je cijelu noć. Slušajući takvu pucnjavu narod je govorio: »Vri k'o grah u loncu«, a znalo se i da je otvaraju s namjerom da kod naših jedinica i naroda koji se našao u okruženju stvore pometnju. Ova neprijateljska vatra iz cjelokupnog naoružanja bila je tako jaka da je teško bilo naći sklonište, pa je i pored toga što je predio obilovao sa debelim drvećem, uvalama i drugim mrtvim zaklonima, osvanulo oko 50 mrtvih duša. Međutim, na osnovu ove vatre moglo se približno tačno odrediti kojom linijom se proteže neprijateljski обруč, pa se prema tome i ravnalo, a s druge strane neprijatelj je trošio ogromne količine municije koju nije mogao brzo nadoknaditi, te će mu to idućeg dana znatno usporiti nastupanje.

Predviđeni proboj u pravcu Krstinje nije se mogao ostvariti, jer su šuma, noć i kiša otežavali pokret i prikupljanje naših jedinica u određeni rejon, tako da ih je svanuće zahtijevalo prije nego što su se našli na jurišnom položaju. Zbog toga je odlučeno da ostanu prikriiveni u blizini neprijatelja, a da se proboj izvrši iduće noći, 12/13. maja, i to na istom mjestu i istim pravcem.

Ni četvrtog dana, 12. maja, neprijatelj nije pokazao veću aktivnost, već se glavna njegovih jedinica i dalje zadržavala na dostignutoj liniji koju je utvrđivala, vršeći samo izviđanje na pravcima namjeravanog nastupanja. Razlozi tog neaktivnosti bili su neodlučnost neprijatelja i pomanjkanje municije, utrošene noću 11/12. maja, koju još nije uspio dovesti da doturi iz polaznih baza na položaje. Jedino je bila aktivna bojna petrinjskog zdruga koja je, nadirući iz rejona Petrovca i u sadejstvu sa 2. ličkom bojnom, zauzela Veliki Velebit produžavajući dijelom snaga prema k. 379 (zapadno od Španove poljane), povezujući se tako da desnim krilom 11. ustaške bojne, u rejonu Bublenu.

Pored toga, neprijatelj je, očekujući naš proboj u pravcu sjevera, pojačao front doknadne bojne ustaške vojnice oko Ključara, a na raskršnici puteva sjeverno od istog sela postavio i nekoliko bornih kola.

Uslijed neaktivnosti neprijatelja toga dana na pravcu Bublenu - Magarčevac, Selakova poljana - Jasenova kosa - Debela kosa, naše snage su cio dan ostale neopažene u blizini neprijateljskih linija. Međutim, naš ponovni pokušaj proboja, izveden noću 12/13. maja, da se jedinice probiju ranije izabranim pravcem - nije uspio, jer se neprijatelj na dostignutoj liniji ukopao, organizovao sistem vatre i spremno dočekao naše jedinice. Moralo se odustati od pokušaja proboja tim pravcem. Pošto ovaj proboj nije uspio, jedinice sa izbjeglim narodom u toku noći vrše pokrete ka prostoru Pajić poljana, Stegina kosa, Pišin gaj, s tim da se na ovome sektoru izvrši proboj. Određene jedinice (sve sem 2. bataljona) grupisale su se na ovaj prostor do 12 sati 13. maja.

Za cijelo vrijeme dok je neprijatelj stezao obruč oko naših snaga i utvrđivao se na dostignutim linijama, a naročito noću, na razne strane su upućivane manje ili veće patrole radi izviđanja i uznemiravanja neprijatelja. Pored toga, i pojedinci i manje grupe izbjeglog naroda pokušavali su da se, na razne načine i na raznim mjestima, probiju iz obruča. Sve je to prisiljavalo neprijatelja, koji je očekivao proboj, da drži svoje jedinice u stalnoj pripravnosti i napetosti, tako da noću nije mogao da odmara, što je uticalo na njegovu sposobnost u dnevnom nastupanju.

Na kraju toga dana okruženi prostor još više se smanjio, tako da je po dubini iznosio svega oko 6, a po širini 9 km. Smanjivanjem okruženog prostora povećavala se i gustina neprijateljskih snaga koje su stezale obruč sa oko 730 boraca i 8 do 10.000 civila kojima je već ponestajalo hrane.

Petog dana ofanzive, 13. maja, neprijateljske jedinice su, pošto su se prilično odmorile, snabdjele municijom i izvršile potrebna izviđanja - produžile napade i do kraja dana uspjele da, sa 10. ustaškom bojnom i bojnom petrinjskog zdruga, zauzmu Debelu kosu, a sa karlovačkom novačkom bojnom Jasenovu kosu, dok je 1. lička bojna, koja je toga dana krenula sa polaznih položaja, izbila na Uniju Vučkovići - Jurga - Dude. Na sjevernom dijelu obruča neprijateljske jedinice su se nešto pomjerile prema potoku Radonja. Na taj način prostor na kojem su se zatekle naše okružene jedinice sa narodom sada se još više smanjio i iznosio po dubini oko 4, a po širini oko 6 km, tako da se gotovo mogao prostrijeljivati mitraljeskom vatrom, pogotovo što je taj dio Petrove gore pokriven mladom šumom sa dosta čistina i proplanaka.

Kod boraca naših jedinica se, uslijed stalnih pokreta i slabe ishrane, osjećala velika iscrpljenost, a veliki broj izbjeglog naroda na tako malom prostoru još je više otežavao i onako skućenu slobodu manevra.

Koristeći se skraćivanjem frontova, neprijatelj je izvlačio pojedine svoje jedinice i stvarao nekoliko uzastopnih streljačkih strojeva.

Smatrajući da je obruč dovoljno stegnut, neprijatelj je 13. maja dao pismenu zapovjest za uništenje partizanskih jedinica, podrazumjevajući i izbjeglo stanovništvo. Njegov cilj je bio da ih u toku 14. maja nabaci u dolinu potoka Radonje, koja je velikim dijelom nepošumljena, što bi mu olakšalo i izvođenje završnog udarca - njihovo uništenje.

Proboj naših snaga iz neprijateljskog obruča

Odluka za proboj usvojena je 13. maja, baš u vrijeme kada je neprijatelj vršio posljednje pripreme da nam zada konačni udarac. Na sastanku su se, uz štab Grupe kordunaških odreda i Okružnog komiteta KPH za Karlovac i Kordun, okupili borci Prvog kordunaškog NOP odreda i 2. i 3. bataljona i komande Proleterske i 3. čete 2. bataljona Drugog kordunaškog NOP odreda. Na sastanku je, nakon šire rasprave, usvojena odluka da se u zoru 14. maja po svaku cijenu izvrši proboj iz okruženja. Odlučeno je da se proboj iz obruča izvrši jednovremeno i na dva mjesta, odnosno pravca:

- prvo - između Sabljine kose i sela Ključara, na odseku širine oko 2 km, sa daljim pravcem prodiranja Ivoševići - Cerino brdo - Katić kosa, radi izbijanja na prostor dejstva 4. bataljona; i

- drugo - između Velikog Velebita i Magarčevca, u odseku širine oko 1 km, sa daljim pravcem prodiranja dolinom potoka Perne.

Odluka da se izvrši proboj na dva mjesta bila je sračunata na slijedeće: ukoliko ne uspije proboj na jednom mjestu, sve snage koriste proboj na drugom mjestu, a pažnja neprijatelja bila bi privučena na dvije strane.

Za izvršenje proboja određen je slijedeći raspored jedinica:

- na prvom mjestu proboja određeni su 2. bataljon i Proleterska četa - oko 380 boraca, naoružanih sa 24 puškomitraljeza;

- na drugom mjestu proboja određeni su 3. bataljon i 3. četa 2. bataljona Drugog kordunaškog NOP odreda - oko 360 boraca naoružanih sa 15 puškomitraljeza.

Odluka da proboj otpočne u zoru donijeta je na osnovu iskustva stečenih u toku borbi vođenih u dva prethodna neuspjela pokušaja proboja, gdje se pokazalo da je neprijatelj u toku noći oprezan, a da su u zoru njegove jedinice umorne od neprospavane noći i još nespremljene za daljni pokret, te da se u to vrijeme može postići najveće iznenađenje.

Da bi se postigao što jači iznenadni udar i, istovremeno, obezbjedile brzina pokreta i sigurna veza među jedinicama, riješeno je da se u početku kretanje ka neprijatelju vrši u četiri kolone, a da se smjerom približavanja ka njemu spoljne kolone orijentišu lijevo i desno, a unutrašnje kolone, sa puškomitraljescima i bombašima na čelu, što više približe neprijatelju. Kada čelo kolone naiđe na neprijatelja i otpočne borba, spoljne kolone imaju zadatak da dejstvuju lijevo i desno, šireći mjesto proboja i obezbjeđujući prolaz naroda.

Sa odlukom i zadacima u vezi sa probojem upoznat je cio rukovodeći kadar, a uveče istoga dana i svi borci. Pored toga, na kratkim sastancima partijskih i skojevskih organizacija komunisti i skojevci su pripremljeni za izvršenje svojih zadataka u toku proboja, a suština je bila da budu prvi. Uz to, da bi se neprijatelj uznemiravao i obmanuo, u više pravaca u toku noći uoči proboja upućene su patrole.

Proboj iz okruženja počeo je tačno po planu. Naše su jedinice, prema donijetoj odluci, podijeljene u dvije grupe, krenule 13. maja oko 23 časa prema mjestima proboja. Na oko 100 m ispred čela kolona bile su isturene čelne patrole. U zoru 14. maja obje grupe izbile su neposredno pred neprijateljske linije. Tada je sa čela kolone otvorena iznenadna i snažna bliska vatra, poslije čega su naši borci, sa bombama upali u neprijateljske rovove i zauzeli ih u jednom naletu. Bilo je postignuto potpuno iznenađenje neprijatelja, tim prije što je upravo u vrijeme našeg napada vršio pripreme za daljnji pokret i, uvjeren u laku pobjedu, nije poklonio punu pažnju obezbjeđenju, tako da *gaje* prvi nalet zatekao pri diobi doručka. Kada su snage sa čela kolone otvorile vatru i upale u rovove, ostale jedinice u koloni krenule su lijevo i desno, šireći mjesto proboja.

Ustaše, zbunjene našim iznenadnim snažnim jurišem, počele su se povlačiti, dajući slabiji otpor skriveni iza drveća. Po razbijanju neprijateljskog obruča u rejonu Sabljine kose, prva grupa se razdvojila, tako da su dva voda Proleterske čete i 1. vod 3. čete 2. bataljona gonili neprijatelja u pravcu raskrsnice puteva ka željezničkoj stanici Vojnić, a ostali dio Proleterske čete, sa 2 bataljona - u pravcu Slavskog Polja. Obje ove grupe su, nezadrživim jurišem, gonile razbijenog neprijatelja i na njegovim leđima izbile na drugu liniju obruča, na komunikaciju Vojnić - Slavsko Polje, već pripremljenu za odbranu. Međutim, snažnim jurišem naših boraca, uz uzvratanje ustaških bobmi i ova linija neprijateljskog obruča je probijena i napad produžen. Tako se lijeva grupa probijala preko Ivoševića, Cerinog brda i pruge u pravcu Katić kose, a desna grupa preko Sučevića i Slavskog Polja u pravcu Jurina brda. Pri prelazu pruge obje grupe su naišle i na treću liniju obruča, koju je držala željeznička bojna u neposrednoj blizini pruge, ali je i ova grupa, kao i ostale dvije razbijena, i to od lijeve grupe u rejonu Malešević Sela, a od desne grupe u rejonu sela Džakule.

Po proboju i ove, treće, linije neprijateljskog obruča, obje grupe su izbile na Jurina brda i Katić kosu, gdje su se spojile sa jedinicama 4. bataljona, koje su se nalazile na ovim položajima.

U ovom proboju poginuli su komesar Proleterske čete Rafajlo Višnjic i deset boraca, a ranjeno je 5 boraca. Poginuli su Mićan Biljetina, Stanko Durić, Miloš Janjić Loško, Marko Jović, Mile Lončar, Đuro Lukač, Stevo Novaković Jug, Pajo Rkman, Đuro Stišić i Janko Stojanović. Grupa je u toku juriša ubila 40 do 50 neprijateljskih vojnika, na pruži zarobila 24 domobrana i zaplijenila teški mitraljez, 4 puškomitraljeza, 3.000 metaka i 30 karabina, i dosta druge razne ratne spremne. Sa ovom grupom se iz obruča probio i veliki dio naroda koji se kretao iza nje.

Na sličan način se iz neprijateljskog obruča probila i druga grupa, koja se probijala između Velikog Velebita i Magarčevca, s tim što je širina izvršenog proboja ove grupe bila uža nego prve grupe. Za proboj obruča grupa se postrojila u dvije kolone, s tim što je unutrašnja izvršila proboj, šireći prolaz i obezbjeđujući slijeva i sdesna, a spoljna je ozbezbjeđivala izvlačenje naroda. Borci su uspjeli da se neopaženo privuku neprijatelju na svega 20-30 koraka, sem ostalog i zahvaljujući sitnoj kiši koja je u zoru počela padati, čime je umanjeno šuštanje lišća i pucketanje grančica. Oni su, u jurišu ojačanim dejstvom iz puškomitraljeza i eksplozijama bombi, uspjeli da odmah zauzmu rovove, ali kako se po izvršenom proboju nije proširio odsjek proboja, neprijatelj je ovoj grupi bočnom vatrom nanio teže gubitke, i to 3. četi 2. bataljona Drugog kordunaškog NOP odreda, koja je bila na desnom krilu i naišla na teški neprijateljski mitraljez, što je morala da savlada kako bi produžila u pravcu Perne i Pecke. U toku samog proboja, 3. četa je imala 14 mrtvih, među kojima i političkog komesara čete Milana Markovića Lika, i osam ranjenih. U isto vrijeme, na ovom pravcu je ubijeno oko 30 neprijateljskih vojnika iz sa-

stava 2, ličke bojne, a zaplijenjena su dva teška mitraljeza, 3 puškomitraljeza, 13 karabina i nešto ratne opreme.

Pored komesara Vergaševe čete, druga Markovića, poginuli su: Miloš Basara, Stanko Bučan, Miloš Čulibrk, Dragan Dragojević, Ranko Jurjević, Milivoj Mlađan, Edhem Pejzetović Čule, Dmitar Popović, Mile Popović, Ilija Popović, Đuro Radusinović, Miloš Španović, Ale Veljačić i Stanko B. Bučan iz 3. bataljona, rodnom iz Crnog Potoka.

Neprijatelj je, očekujući pokušaj proboja, stvorio veoma čvrst obruč oko naših snaga. Naročito je solidno uredio svoj prvi, najuži, obruč u samoj Petrovoj gori, koji je trebalo da mu posluži kao polazna linija za uništenje naših snaga, tako da je djelimično iskopao rovove grupišući na pojedine važnije tačke veći broj automatskog oružja. Tako je na primjer, na jednoj tački gdje se probijao dio prve grupe, imao 3 teška mitraljeza i 6 puškomitraljeza, a na mjestu gdje se probijala druga grupa 2 teška mitraljeza i 5 puškomitraljeza.

Kolika je bila silina našega udara pri proboju iz okruženja vidi se najbolje iz izvještaja ustaškog potpukovnika Moškova. Komandant svih neprijateljskih snaga koje su napadale na Petrovu goru, već sutradan, 15. maja, sem ostalog, piše:

»...Međutim, oko 7 sati, skoro istodobno, iskoristeći trenutak najvećeg zamora poslije neprospavane noći, partizani su, skupljeni u dvije velike grupe, jedna oko 800-1000 ljudi, druga oko 600-8000, navalili iznova jakim poletom na lanac obruča u uspjeli ga probiti.

Mase partizana sa oružjem i dva puta više bez oružja, nagnule su u masi, u vidu klina, na izabrana mjesta lanca, te pucajući ispred sebe, jureći i trčeći velikom brzinom, jednostavno su obarale ili ponijele sobom naše postavljene zasjede.

Pri izbijanju na cestu Vojnić - Vrginmost, ova grupa je pala u najžešću vatru strojnica motorizacije. Međutim, i ovdje se probila, ne obazirući se na gubitke.... Grupa je probila i treći lanac zasjeda, koji su obrazovali djelovi ustaške željezničke bojne pored željezničke pruge Skakavac - Vrginmost.«⁸²

Poslije proboja partizana u Petrovoj gori, ustaše su se u toku dana prikupile, vršeći manje pretrese šume, i oko 17 časova počele da izvlače svoje jedinice iz šume, koje su odmah bile upućene u polazne garnizone. Tako je u pravcu Karlovca otišlo 89 punih kamiona, dok su ostale snage otišle u pravcu Cetingrada, Velike Kladaše, Topuskog i Vrginmosta.

Dejstvo partizanskih jedinica van obruča

Od jedinica Prvog kordunaškog NOP odreda van obruča su ostali 1. i 4. bataljon: 1. bataljon u rejonu šuma Loskunjska gora, Babina gora i Debela kosa, tj. zapadno od pruge Vrginmost - Karlovac, a 4. bataljon sjeverno od pruge, na svome terenu. U međuvremenu, dok je neprijatelj stezao obruč u Petrovoj gori, sa štabovima ovih bataljona nije se mogla održavati veza što je, svakako, jedan od ozbiljnih razloga što ova dva bataljona za vrijeme okruženja ostalih snaga u Petrovoj gori, nisu u pozadini neprijatelja ispoljili veću aktivnost. Ova dva bataljona su se, uglavnom, orijentisala na sprovođenje ranije datog naređenja od strane štaba Grupe odreda - da sve jedinice dejstvuju na neprijatelja u njegovoj pozadini, a naročito na komunikacije i veze, čime bi mu bilo ometano uredno i blagovremeno dovlačenje novih snaga i potrebnog materijala za jedinice koje su već u borbi.

U vezi s tim naređenjem, 1. bataljon je noću 8/9. maja, dakle uoči samOg početka neprijateljske ofanzive, pokidao telefonske veze između Vojnića i Tušilovića, u dužini od jednog km. Isti bataljon je, u toku 11. maja, sa dva voda postavio zasjedu na cesti između Barilovića i Krnjaka, da sačeka neprijatelja koji je dotad tu svakodnevno saobraćao. Međutim, neprijatelj je upravo toga dana promijenio pravac kretanja, pa je na zasjedu naišla samo neprijateljska pobočnica jačine 6 vojnika, od kojih su 5 zarobljeni, a jedan ubijen. Nakon saslušanja, dva domobrana su puštena, dok su ostala trojica bila ustaše i, na osnovu presude strijeljani. Zaplijenjeno je 6 karabina sa oko 400 metaka. Vodovi su se zatim bez gubitka povukli na nove položaje.

Istog toga dana, 11. maja, 4. bataljon je napao neprijatelja u Lasinji. Odnosno, bilo je planirano da se napadne neprijatelj u Pokupskom (na lijevoj obali Kupe), ali je uslijed kiše ovaj napad odgođen, a izvršen je napad na Lasinju, nakon što je bataljon prenoćio u hrvatskom selu Štefanki. U Lasinji su se nalazile manje neprijateljske snage, u svemu oko 50 vojnika, te je Štab bataljona odlučio da napad izvrši po danu. Bataljon je izvršio napad oko deset časova i u jednočasovnoj borbi zauzeo samo mjesto, ali je neprijatelj uspio da pobjegne preko Kupe. No i pored toga, ubijeno je 7 neprijateljskih vojnika i zaplijenjen puškomitraljez, 21 karabin, nešto životnih namirnica i vojničke opreme. Ujedno, porušeni su TT-stubovi i time prekinuta veza sa ostalim neprijateljskim garnizonima.

Ovom akcijom postignut je više politički nego vojnički uspjeh. Ona je pokazala da partizani nisu uništeni, niti da su onakvi kakvim ih je prikazivala ustaška propaganda.

Po izvršenom zadatku Bataljon se, sa jednim lakše ranjenim borcem, povukao na položaje prema pruzi Vrginmost - Karlovac. Toga dana u Štab 4. bataljona poslije podne je došao jedan civil, izjavivši da je iz Zagreba i da želi da ostane u partizanima. Kako se komandantu bataljona ovaj došljak učinio sumnjivim, to je na njega učinjen pritisak, te je ubrzo priznao da je špijun. Bio je to ustaša iz Vrginmosta a uputio ga je njegov satnik. Pošto su potvrđeni ti i prikupljeni novi podaci - špijun je likvidiran.

Prvi bataljon je i dalje postavljao zasjede na komunikaciji Vojnić - Karlovac, ali bez rezultata. Baš na dan proboja obruča na Petrovoj gori, 14. maja, sa 1. četom postavio je zasjedu na cesti Vojnić - Miholjsko. Na zasjedu su naišla dvojica zaprežna kola koja su pratila ustaše preobučene u civilna odijela. Kola su bila puna raznog materijala, uglavnom namirnica. Tako je četa zaplijenila 1.400 litara vina, 50 litara rakije, nešto kruškovca i ruma, oko 1.000 cigareta i 11.030 kuna. Ustaše su likvidirane.

Djelatnost ova dva bataljona je, s obzirom na njihove snage i mogućnosti, mogla biti znatno veća, što je neprijatelju svakako omogućilo da sa manjim snagama u svojoj pozadini vodi borbu protiv njih. S druge strane, njihova dejstva nisu bila orijentisana prema mjestima proboja prve grupe, zbog neodržavane međusobne veze, iako je komandant 4. bataljona u više navrata slao kurire, tako da 4. bataljon, iako se djelom snaga nalazio na Katić kosi, nije potpomogao proboj ni treće linije neprijateljskog obruča, mada se nalazio u neposrednoj blizini.

Zločini ustaša za vrijeme ofanzive

Zločini ustaša nad srpskim stanovništvom za vrijeme napada na Petrovu goru prevažili su sva do tada poznata i po razmjerama i posljedicama zločinstva u ovom kraju. Ogorčenje naroda u tim teškim danima, nastalo kao posljedica ustaških zlodjela, bilo je ogromno i u izvjesnim momentima prelazilo u očajanje. Pojedinci su tRažili od partizana da ih ubiju, samo da ne padnu živi u ruke ustaša.

U stezanju obruča oko Petrove gore neprijatelj je sistematski pretraživao svaki kutak teritorije, tako da niko živ nije mogao ostati iza njegovih leđa, a samo posljednju liniju obruča tako je organizovao da se kroz nju nije moglo provući. Pri tom pretraživanju svakog dijela zemljišta, neprijatelj je sve ljude, žene i djecu koje bi pohvatao - na licu mjesta klao ili strijeljao. Naročito su se pri tome isticali ustaše-civili iz Cazinske krajine, od kojih su mnogi ranije radili kao šumski radnici u Petrovoj gori i dobro poznavali svaki njen predio. Masa ljudi, žena i djece kretali su se zajedno sa partizanima, sa željom da dijele svako zlo i dobro, pa i da se, uz sve rizike i žrtve, zajedno probijaju iz obruča. Ali, i pored toga mnogi su se sami sklanjali i bježali po šumi, pri čemu su najviše stradale žene, stari i djeca. Upravo njih je najviše poklano u dolinama iznad sela Pečke, Perne, Široke Rijeke, u dolinama Lisičjak i Jarčevac i u dolini potoka Bubljen. U samoj Perni, Peckoj i Maličkoj poklano je oko 350 ljudi, žena i djece, a na dan proboja obruča ustaše su u Vojišnici, u kućama, zapalile preko 100 živih ljudi, žena i djece koje su prethodnih dana pohvatale. U iznenadnim ustaškim jurišima kroz šumu za hvatanje i ubijanje naroda, čak i porodice su se razdvajale, tako da se nije znalo gdje je ko, a bilo je slučajeva da su i majke ostavljale djecu, ili zajedno s njima dočekale ustaške kame, ili, pak, da su pojedini sami davili svoju malu djecu - kako svojim plaćem ne bi otkrivala mjesto skrivanja grupe.

Odmah po proboju obruča borci su nailazili na strahovite prizore zvjerstava ustaša nad nevinim, u vojničkom smislu neboraćkim narodom. Na padinama Muzinove strane, prema Perni, naišli su na više od 100 iznakaženih tijela djece, žena i staraca, najstravičnijeg izgleda. Nedaleko od te grupe, ležala je druga grupa poubijanog i izmrcvarenog naroda. Na jednom mjestu naišli su na trogodišnje dijete - živo pored mrtve majke. Borci su ga odnijeli u selo. I kod Petrovića jarka cijela ledina bila je prekrivena mrtvim tijelima. Sa nekih je bila oderana koža, drugima su rasporeni trbusi, i tako dalje - sve groznije od groznijeg. Sve su to ustaše učinile za 4 dana divljanja ovim krajem.

Ovaj masakrirani narod nije uspio da pobjegne na vrijeme, jer su mu ustaše presjekle pravac povlačenja za partizanskim jedinicama u dubinu Petrove gore. Ustaše su opkoljeni narod gonile uz sliv potoka i kako bi koju grupu dostigle - klale bi i ubijale. Gledajući ove grozne prizore, borci su zaboravili na borbu koja se odigrala pred nepun sat vremena i na sve doživljeno prethodnih dana u obruču. Sada su nijemo zagledali mrtve ne bi li prepoznali koga od svoje porodice, rođaka ili komšiju.

Idući dalje, niz potok Lug do Talijanova jarka, borci su naišli na treće stratište poklanog naroda. Tu su prepoznali živu djevojku Maru Ivanović iz Pečke, klanu i svu izlomljenu bačenu u potok. Stravično je bilo gledati i slušati lješ koji govori. Borci, njeni suseljnici odnijeli su je u selo, ali strahote ustaškog zločinstva nije preživjela.

Za tih šest dana, koliko je trajala neprijateljska ofanziva, sa teritorije kotara Vrginmosta ustaše su pobile i poklale oko 600 ljudi, žena i djece. Najviše su stradali stanovnici sela Perne - oko 200, i sela Pečke - oko 113 poginulih.

Pored ovih zločinštava, neprijatelj je primijenio i druge mjere. Npr. 12. maja iz aviona je bacao letke unutar okruženog prostora, pozivajući partizane i narod na predaju, garantujući mu život ako krene u Vojnić niz potok Radonju, sa rukama dignutim u vis i sa puškama oko vrata. Na poziv ovog letka više stotina ljudi, žena i djece krenulo je 13. maja niz potok Radonju, u pravcu Vojnića, sa bijelim zastavama - na predaju. To je bilo baš onog jutra kada je neprijatelj u Lisičjem jarku poklao oko 100 ljudi, žena i djece. Od naroda koji se predao, dio je transportovan na željezničku stanicu Vojnić, a drugi u Cetingrad, ali se za sudbinu i jednih i drugih nikada nije saznalo, izuzev da su prebačeni u Novsku. Ovo je, uglavnom, bio onaj narod koji nije bio u blizini naših jedinica i

tako nije bio obavješten za proboj obruča. Drugi dio, koji se stalno nalazio u vezi sa jedinicama, uspio je da se zajedno sa njima, probije i izvuče iz obruča.

Poslije izlaska iz obruča odbornik Dmitar Roknić, iz Perne, ispričao je: »Nalazio sam se među prilično velikom skupinom naroda, negdje uvrh potoka Radonje. Bilo je tu dosta poznatih, ali više nepoznatog naroda. Bilo je kolebanja, šta da se radi, ne zbog pozivanja lecima na predaju, jer im niko nije vjerovao, već zbog patnje i neznanja dokle da se trpi. Jedni su zato da se pođe na predaju, a drugi da se još ne ide. Teško je iskazati te momente. Nekoliko stotina naroda, uglavnom starijih ljudi, žena i djece, dijele se, jedni da idu, i to uglavnom stariji ljudi. Govorili su daje bolje da ih neprijatelj ubije, nego čekati smrt od gladi. Neko od tih ljudi usječe štap i na njega stavi rupčić (maramicu) i reče: »Ko će za mnom, ja odoh«. Djeca odraslija plačući mole roditelje da idu nazad, a ne ustašama. I moja djeca i djeca susjeda i rođaka mole da se ide nazad. Ja stojim okamenjen, a pamet mi ne radi. Najednom me trgne plač djece i dijelimo se. Ode ih nekoliko stotina niz potok, a ja s djecom i manjom grupom nazad uz potok«.⁸³

Kao i u ranijim napadima, neprijatelj je i ovoga puta, pored klanja i ubijanja naroda, do temelja uništio sva sela oko Petrove gore i opljačkao svu pokretnu imovinu.

OFANZIVNA DEJSTVA PARTIZANSKIH JEDINICA POSLIJE PROBOJA IZ OKRUŽENJA U PETROVOJ GORI

Vojna i politička situacija nakon neprijateljske ofanzive

Gledano sa vojnog stanovišta, neprijatelj je mislio da će ovom svojom ofanzivom uspijeti da potpuno uništi partizane u Petrovoj gori. Međutim, i ovaj pokušaj dobro organizovane ofanzive, koja je podrazumijevala primjenu nove taktike, ostao je samo pokušaj, jer partizanske jedinice nije uspio uništiti, iako ih je okružio i stegao na veoma uskom prostoru. Time je neprijatelju još jednom dato do znanja da ne može uništiti partizanske jedinice, koje su iz dana u dan bile sve veće i jače, šireći plamen narodnooslobodilačke borbe i u drugim krajevima ovoga dijela zemlje.

Poslije proboja obruča neprijatelj je i dalje držao Topusko, željezničku stanicu Topusko, školu u Čemernici, Vrginmost, željezničku prugu Vrginmost - Karlovac sa posadama na željezničkoj stanici Utinja, Udbina, Sjeničak i Skakavac, te samo mjesto Skakavac, Banski Kovačevac i Lasinju. Dakle, držao je posade u mjestima gdje ih je imao i prije ofanzive na Petrovu goru.

Jedinice 3. i 4. bataljona ostale su i dalje na svojim ranijim terenima, dejstvujući prema neprijatelju u navedenim mjestima. Kao i jedinice koje su se našle van obruča, jedinice koje su bile u obruču nisu bile razbijene, niti su pretrpjele osjetnije gubitke, ali je situacija kod njih, ipak, nalagala da svoje stanje srede, odmore borcu i izvrše pripreme za buduće akcije. Pored toga, štabovi odreda i bataljona izvlačili su potrebna iskustva iz ovih borbi, analizirajući dobre i loše poteze koje su činili u krvavom hrvanju sa daleko nadmoćnijim neprijateljem. Kao i iz svih dotadašnjih akcija, naše jedinice i štabovi su iz ovih borbi stekli dragocjena iskustva i još više se očeličili za borbu. Svaki stariješina i borac iz ove neprijateljske ofanzive izašao je uvjeren ne samo da ih neprijatelj ne može uništiti, već da i oni, zajedničkom, odlučnom i upornom borbom, mogu osujetiti

⁸³ Dmitar Roknić izjavu dao autoru.

svaki pokušaj neprijatelja da ih uništi. Tako ni u ovoj borbi nisu dolazili u pitanje hrabrost držanje partizana. Naprotiv, svi do jednoga su pokazali pravi heroizam, naročito za vrijeme proboja neprijateljskog obruča, jurišajući uz povike: »Naprijed, partizani!«; »Ura, proletari!«, uzvraćajući neprijatelju bombe, razbijajući sve pred sobom.

Pri tom je bilo primjera da je jedan partizan ubio 10 ustaša, u čemu se naročito istakla Proleterska četa. Jednom riječju, u ovim borbama protiv jakih neprijateljskih snaga u Petrovoj gori, borci i starješinski kadar stekli su velika i dragocjena iskustva, i to kako u borbama u šumi tako i na otvorenom zemljištu, u noćnim borbama i probouju iz okruženja. Ova izvojevana pobjeda pomogla je daljnjem bržem širenju NOB-a i van Korduna, a naročito preko Kupe, u pravcu Karlovca i Zagreba.

Ova pobjeda izvojevana nad ustaškim snagama stvorila je još povoljnije uslove za daljnje borbe, tako da su sve jedinice, poslije izvjesnog sređivanja i prikupljanja potrebnih podataka o neprijatelju, prešle u ofanzivu, u duhu direktive štaba Grupe odreda izdate pred samu ustašku ofanzivu na Petrovu goru. Partizanske jedinice na Kordunu svakim danom bile su sve jače. Primjera radi, poslije proboja obruča u Petrovoj gori, tačnije na dan 22. maja, brojno stanje Prvog kordunaškog NOP odreda bilo je 1150 boraca, naoružanih sa 9 mitraljeza, 44 puškomitraljeza, 915 pušaka, 112 pištolja, oko 41.302 metka i oko 447 bombi.

U političkom pogledu, teška situacija stvorena samom ofanzivom na Petrovu goru, <od naroda kotara Vrginmosta, kao i kod sveg naroda na Kordunu, brzo i efikasno je otklonjena proboujem obruča i neuspjehom ustaša da ga uništi zajedno sa njegovim partizanima. Ovaj uspjeh ne samo da je uvjerio partizane i narod Korduna u njegovu snagu osokolio ih za naredne borbe, već se ta pobjeda kordunaških partizana čula i u svim Krajevima naše domovine, čak i u onim mjestima gdje je ustaška propaganda bila najjača, gdje su ustaše još u toku borbi izvještavale da su partizani Korduna uništeni. Te sorbe i ti uspjesi su, sem ostalog, ušle u borbene pjesme drugih krajeva i naroda, pjesme koje su pozivale u borbu, hrabrile, opominjale.

Uspjeh partizana Korduna, odnosno neuspjeh Pavelićev da svojim najboljim jedinicama uništi partizane na Kordunu, još više je podigao ugled ovih boraca koji se bore za slobodu svoga naroda, razbio sve laži i klevete ustaške propagande i time stvorio oš povoljnije uslove za širenje NOP-a i u ostalim krajevima, naročito u hrvatskim selima, čiji su sinovi počeli svakodnevno i sve masovnije da stupaju u redove boraca za slobodu. Vojnički neuspjeh još više je neprijatelja pogodilo na političkom polju. Sada je /ećini bilo jasno da partizani nisu neorganizovana i pljačkaška banda, već da je to snažna i dobro organizovana vojska koja vodi borbu za oslobođenje svoga naroda od ustaškog i okupatorskog terora, lako je neprijatelj ovom svojom ofanzivom narodu Korduna nanio nenadoknadvie gubitke od oko 5.000 žrtava, od čega samo sa teritorije kolara Vrginmosta oko 3.000, nije mu uspjelo da slomi vjeru naroda u sopstvenu snagu pravilnost borbe u koju ga je povelja njegova Partija sa Titom na čelu.

Kao i u ranijim akcijama, neprijatelj je i u ovoj ofanzivi nastojao da prikupi što više zroda poštenog i rodoljubivog naroda iz okolnih hrvatskih sela, kao i iz muslimanskih sela, sa teritorije Vrnograča, Podzvizda i Velike Kladuše, i da ih povede protiv susjeda - kako bi produbio jaz između Srba, Hrvata i Muslimana, podstakao bratoubilačko klanje. Osim toga, silom je tjerao seljake iz ovih sela da kolima idu u pljačku i tjeraju sve sto nađu u napuštenim srpskim selima.

Primjenjujući takve metode, neprijatelj je uspio da kod jednog dijela srpskog naroda i manjeg broja partizana probudi ogorčenje prema Hrvatima i Muslimanima. Razjmiye se, ovdje je bila riječ o onima kojima su ustaše poklale njihove najmilije. Ali, pra-

vilnim objašnjavanjem pravog stanja i svakodnevnim političkim radom i u narodu i u partizanskim jedinicama, partijske organizacije su ovo brzo razbile i uvjerile i taj dio naroda da su u pitanju samo izdajnici vlastitog, hrvatskog i muslimanskog naroda, koje je neprijatelj gurnuo u zločine, samo da bi još više raspirio bratoubilačku borbu i razbio NOP, te spriječio stupanje hrvatskog i muslimanskog življa u partizanske redove.

Sa borbenom parolom o bratstvu i jedinstvu kao garanciji pobjede, i o okupljanju svega što pošteno misli i što hoće da se, bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost, bori za slobodu - partizanske jedinice i narod kotara Vrginmost nastavili su borbu, složniji i jači nego ikada ranije. Jer, i oni kojima to do tada nije bilo jasno - sami su se uvjerali da se samo zajedničkim snagama svih poštenih građana može izvojevati pobjeda u započetoj i rasplamsaloj borbi. Pravilnost te politike svakim danom je potvrđivana, a istina o njoj sve dublje je prodirala u hrvatska i muslimanska sela, u redove domobranske vojske. Posljedica toga je bila da su u redove partizana svakodnevno dolazili sinovi hrvatskog i muslimanskog naroda. To je bila jedna od osnova jačanja ofanzivnog duha i udarne moći jedinica s područja Korduna.

Direktiva: akcije svih jedinica, na svim pravcima

Nakon povlačenja u ranije garnizone neprijateljskih jedinica koje su učestvovala u ofanzivi na Petrovoj gori, štab Grupe kordunaških NOP odreda izdao je naređenje štabovima odreda da, poslije sređivanja jedinica, odmah otpočnu ofanzivna dejstva, s tim da se prethodno organizuje prikupljanje svih potrebnih podataka o neprijatelju i razradi plan dejstva svake jedinice. Cilj je bio da se, ofanzivnim dejstvima svih jedinica na svim sektorima, oslobodi ranije slobodni dio Korduna i time stvore povoljni uslovi za izvođenje akcija i van teritorije Korduna, za širenje NOP-a prema Pokuplju, Žumberku i Cazinu.

U duhu ovoga naređenja, štab Prvog kordunaškog NOP odreda je odlučio da sa glavnim snagama - sa tri bataljona - otpočne ofanzivu na neprijateljske posade koje su se nalazile na liniji: Topusko - Vrginmost - Utinja - Skakavac, istovremeno dejstvujući snagama jednog bataljona na pravcu Vojnić - Karlovac. Teret izvršenja glavnog zadatka pao je na 2, 3. i 4. bataljon, s tim da prethodno likvidiraju sve manje isturene neprijateljske posade i predstraže, a zatim pristupe izvođenju napada i na jače neprijateljske posade. Tako je predviđeno da se napadima razoružaju neprijateljske posade na željezničkim stanicama Utinja i Udbina, u selu Bjeljevina, u Topuskom, na željezničkoj stanici Vojnić i u Vrginmostu. Oslobođenjem ovih mjesta stvorili bi se uslovi za neposredno povezivanje sa sektorom 4. bataljona, a time i za izvođenje ofanzivnih dejstava prema rijeci Kupi, na neprijateljske posade u Skakavcu, Banskom Kovačevcu, Lasinji i Bučici, kao i preko Kupe, u Pokuplju.

U vezi s tim, štabovi 3. i 4. bataljona, kao nosioci izvršavanja ovih zadataka, odmah su otpočeli političke i vojne pripreme svojih jedinica za predstojeće mapade, sa prikupljanjem podataka o neprijatelju i stvaranjem planova za samostalne akcije, a zatim i za akcije koje će se izvoditi u sadejstvu sa ostalim bataljonima. Tako je, za prvo vrijeme, svaki bataljon otpočeo samostalna dejstva.

Napad na neprijatelja na željezničkim stanicama Utinja i Udbina (22. maja)

Štab 4. bataljona je odlučio da izvrši jednovremeni napad na neprijatelja koji se nalazio na željezničkim stanicama Utinje i Udbina, i to sa 2. četom na Utinju, a sa 3. četom na Udbinu. Ovu odluku Štab je zasnovao na podacima o neprijatelju - da se u oba mjesta nalazi po pedesetak neprijateljskih vojnika, te da je shodno tome, dovoljna samo po jedna četa da na njih izvrši uspješan napad.

Napad je otpočeo noću 22/23. maja, ali nije uspio ni na jednom ni na drugom mjestu. Neprijatelj, koji je organizovao kružnu odbranu, na vrijeme je otkrio približavanje jedinica napadača i otvorio jaku vatru, tako da nisu uspjeli postići iznenađenje i na juriš razoružati i jednu i drugu posadu. Poslije kraće borbe, u kojoj je 2. četa imala po jednog poginulog i ranjenog, obje čete su se povukle, pošto su komande procijenile da će svaki daljnji napad biti bezuspješan.

Tako ove dvije dobro zamišljene akcije nisu uspjele, iako je za njihovo izvršenje bilo obezbjeđeno dovoljno snaga. A da je napad bio izvršen prvo na jednu, pa zatim na drugu neprijateljsku posadu, ili zajedno sa snagama Drugog bataljona, sa zapadne strane, vjerovatno bi obje akcije bile uspješno izvedene.

Napad na ustaše u selu Bjeljevine (26. maja)

Malo hrvatsko naselje Bjeljevine, sa oko 30 domaćinstava, zaselak je Starog Sela, na komunikaciji Topusko - Velika Kladuša, od Topuskog udaljeno 7 km. Ono nije imalo svoju stalnu posadu, sem što bi neprijatelj iz Topuskog u njega povremeno upućivao svoju predstražu, dok su zadatak odbrane od partizana imale domaće ustaše, njih oko 50. Napad na njih Štab 3. bataljona povjerio je 1. četi, sa njena 3 voda - Perna, Pecka i Crni Potok. Napad kojim su, preko komandira čete Dušana Rkmana, rukovodili komandant bataljona Jovica Lončar i politički komesar Slavko Markon, izvršen je u zoru 26. maja. Četa je uspjela da iznenadi domaće ustaše i da, u brzom naletu sa tri strane, zauzme selo i zarobi oko 40, među kojima 12 okorjelih ustaša, dok su ostali pobjegli preko rijeke Gline za Topusko. Kako se za svih 12 uhvaćenih domaćih ustaša raspolagalo podacima da su, za vrijeme ustaških akcija, klali, pljačkali i palili po Starom Selu, Katinovcu, Crnom Potoku, Peckoj i Perni, to su svih 12 strijeljani. Ovo je pozdravljeno i od naroda sela Bjeljevine, jer su to bili izrodi koji su izdali i okaljali njihovo selo, poklavši njihove najbolje komšije Srbe u Starom Selu, u prvim danima ustaške vladavine. Likvidacijom ove ustaške predstraže, neprijateljska posada u Topuskom je svedena na najneposrednije osiguranje, a jedinicama 3. bataljona je omogućeno da neopaženo podilaze samom mjestu Topusko.

0 toj akciji ovako 15. juna izvještava zapovjedništvo 1. oružničke pukovnije iz Siska:

»... 26. svibnja o.g. oko 4 sata u selo Bjeljevinu, kotara Vrginmost, upalo je oko 200 partizana, oduzeli 3 vojničke puške, sobom odveli 50 seljaka u selo Tavane, kotara Glina, održali im kom. govore, između njih izdvojili 12 seljaka i u žicu svezali, navodno zato što su bili ustaše i vršili pljačku po pravoslavnim selima«. ⁸⁴

Talas diverzantskih akcija

Pored napada na neprijateljske posade, sve jedinice su vršile i diverzione akcije. Tako je, noću 28/29. maja, 2. bataljon, koji je izvodio diverzije na komunikaciji Vojnić - Vrginmost, zapalio osnovnu školu u Selu Crevarska Strana, gdje je neprijatelj za vrijeme ofanzive na Petrovu goru imao svoju posadu, koju je napustio 23. maja. Škola, kao zidana zgrada, služila je neprijatelju za smještaj, a i za odbranu u slučaju napada, pa je stoga i zapaljena.

Iste noći, 2. četa 4. bataljona je porušila željezničku prugu i TT-stUbove između željezničke stanice Vojnić i Crevarske Strane, dok je, noću 4/5. juna, 2. četa 3. bataljona porušila željezničku prugu i TT-stubove u rejonu željezničke stanice Blatuša.

Pruge su rušene na slijedeći način: na jednom mjestu skinu se zavoji s obje šine, a zatim se polugama dignu zajedno s pragovima i prebacuju preko nasipa, tako da težina vuče i ostale i, uz malu pomoć, vuče se cijela pruga sa nasipa. Ovaj način, vrlo brz i praktičan, uzjedno onesposobljava i šine.

U vezi s ovim diverzijama zapovjedništvo 1. oružničke pukovnije 15. juna izvještava:

»28. na 29. svibnja o.g. partizani su zapalili školsku zgradu u selu Crevarska Strana, kotara Vrginmosta, i razorili željezničku prugu između postaje Vojnić i Vrginmost u duljini od 600 metara, te posjekli 45 b.b. stubova...

I dalje:

4. na 5. o.m. na dijelu željezničke pruge Topusko - Vrginmost ispod sela Čemernice i Blatuše, kotara Vrginmost, partizani su srušili i potrgali željezničku prugu u duljini 1180 metara i posjekli 48 b.b. stubova«. ⁸⁵

Napad na ustaško obezbjeđenje na Kamenskom mostu (27. maja)

Kamenski most premošćuje Glinu na cesti Velika Kladuša - Topusko, kod sela Katinovca, nalazeći se na tromeđi Korduna, Banije i Bosne. Ustaše su ga čuvale radi održavanja veze sa Bosnom (Vrnograč, Velika Kladuša), a za partizane je omogućavao vezu između Korduna i Banije. Počev od ustaške martovske ofanzive, tu je bilo stalno neprijateljsko obezbjeđenje, jačine od 30 do 50 vojnika.

Poslije uspješne akcije protiv ustaša u Bjeljevinama, Štab 3. bataljona je odlučio da se sutradan, 27. maja, napadne neprijateljsko obezbjeđenje na Kamenskom mostu. Tada se tu nalazio jedan vod 3. satnije 11. ustaške bojne iz Topuskog, jačine oko 30 vojnika, koji su se smjenjivali svakog tjedna. Imali su kružnu odbranu sa bunkerima i sabračajnicama pokrivenim brvnima od porušenih seoskih kuća.

Za izvršenje ovoga zadatka određena je 1. četa - vodovi Perna, Pecka i Crni Potok, koja se već nalazila na tom terenu, i Bojanska četa Banijskog NOP odreda. Dva voda 1. čete i jedan vod Bojanske čete napadali su sa istočne strane, od pravca Krečana i Bastinog brda, dok je jedan vod prebačen na lijevu obalu Gline, sa položajem u Katinovcu, na zgarištu kuća porodice Bajić. Dio snaga 1. čete bio je u rezervi Štaba bataljona, a dva voda Bojanske čete dobila su zadatak da učesnike akcije osiguraju od nalaska ustaša iz Topuskog i s bosanske strane, tačnije od pravca VrnOgrača.

⁸⁵ Zbornik V/5 - str. 573 i 574.

Predviđeno je da se napad izvede u svanuće, jer se znalo da su ustaše u toku noći 'rio oprezne i da se iz utvrđenih bunkera mogu uspješno braniti od našega lakog na- >ružanja. Međutim, svi pokušaji preduzeti u toku dana da se ustaše digni iz bunkera rovova, ili da se predaju - nisu uspjeli. U takvoj situaciji je riješeno da se nastavi blokada posade, pri čemu se nije očekivala njihova deblokada od strane snaga iz Topuscog. Međutim, situaciju su cijenile i ustaše, te su se, cijeneći gdje se nalaze naše snage, odlučile da se probiju u toku noći. To im je i uspjelo; izvukli su se na lijevu obalu Gline, što je od strane Štaba bataljona smatrano nemogućim. A ustaše su se pored rijeke i spred voda, koji je bio u Katinovcu, provukle u pravcu Vorkapić-Sela i nekažnjeno zariakle za Topusko, prepuštajući Kordunašima Kamenski most, koji je za ustaše bio i os- :ao objekat od prvorazrednog vojnog značaja.⁸⁶

Likvidacijom i protjerivanjem ustaške predstraže u Bjeljevinama i na Kamenskom nostu, omogućena je slobodna i masovna komunikacija između partizanskih regija Kor- duna i Banije, koja je do tada bila teška i za održavanje kurirske veze. Dobivena je slo- bodna ceste od Male Vranovine do Gejkovca, u dužini od 15 km, a time obezbjeđene veće mogućnosti komuniciranja između ustaničkih krajeva.

Napad na ustaše u Topuskom (7. juna)

Mjesto Topusko, čuveno po svojoj banji za liječenje reumatičnih oboljenja, nalazi ;e na komunikaciji Glina-Velika Kladuša, pored same rijeke Gline. Poslije pokolja i pro- tjerivanja Srba od strane ustaša 1941. godine, u mjestu je, sem nekoliko žena srpske nacionalnosti, ostalo samo hrvatsko stanovništvo, odnosno u svemu oko 500 duša, dok e ukupno kuća, i sa onima na periferiji, bilo oko 100, i to većinom zidanih zgrada, među <ojima su bili i domovi banje sa lječilišnom restauracijom. Kao sjedište istoimene op- čine, Topusko je obuhvatalo sela; Poljani, Perna, Pecka, Crni Potok, Katinovac, Vorka- 3ić-Selo, Staro Selo, Mala Vranovina, sva naseljena Srbima, te Velika Vranovina, Hr- vatsko Selo i Bjeljevine, naseljena Hrvatima i Gređani i Ponikvari mješovitog nacional- nog sastava. Tako se samo mjesto nalazilo u sredini hrvatskih sela koja tada sem po- edinačnih pristalica NOP, sredinom 1942. godine, još nisu bila pristupila NOP-u.

Iz Topuskog vodi komunikacija za Glinu (udaljena 12 km), za Veliku Kladušu (20), za Vrginmost (14) i za Pernu (8). U odnosu na neprijateljske snage koje su se nalazile na liniji Glina - Vrginmost, Topusko im je služilo kao isturena straža i pogodna tačka za prikupljanje snaga i izvođenje napada u pravcu Petrove gore.⁸⁷

Među prve veće neprijateljske posade koje je trebalo likvidirati, štab Grupe kor- dunaških NOP odreda u svoje planove je upisao posadu u Topuskom, jer bi se oslobod- Ćenjem samog mjesta stvorili uslovi i za zauzimanje željezničke stanice Topusko i škole u Čemernici, a time i izbijanje na prugu Glina - Vrginmost. Osim toga, time bi se stvorili povoljni uslovi za širenje NOP-a u navedenim hrvatskim selima.

⁸⁶ Značaj Kamenskog mosta za ustaše bio je naročito veliki radi obezbjeđenja veze i snabdijevanja posada u Vrnograču i Velikoj Kladuši, jer unsku željezničku prugu nisu mogli braniti od krajiških partizanskih jedinica. Za obezbjeđenje te veze boriće se sve do oslobođenja Velike Kladuše i Topuskog, avgusta 1943. godine. Oko mosta su vođene česte i krvave borbe i rijetko je koja ustaška jedinica njime prošla a da nije dočekana od partizana. To je i dalo osnova narodu da te borbe nazove »borbe za Dardanele«, upoređujući ovaj most sa mostom između Evrope i Male Azije, koji predstavlja ključ prelaza iz Crnog u Sredozmeno more. Za skoro svaki prolaz ustaša ovim pravcem partizani su bili obavješćavani od naših simpatizera iz Topuskog, tako da im je blagovremeno pripreman »doček«.

⁸⁷ Zbog njegovog vojnog značaja neprijatelj je u Topuskom držao stalnu jaku posadu, tako da ga je uspio održati sve do 16. avgusta 1943, kada ga je, konačno, oslobodila 3. brigada 8. udarne divizije.

Zauzimanje samoga mjesta Topusko, upravo zbog blizine jačih neprijateljskih posada u Glini i Vrginmostu, koje su ovdje mogle brzo da stignu u pomoć - nije se smjelo prepustiti manjim jedinicama, pa je ovaj zadatak preuzeo štab Grupe kordunaških NOP odreda. Ideja je bila da se koncentracijom više bataljona Prvog i Drugog kordunaškog NOP odreda, a u sadejstvu sa jedinicama Banijskog NOP odreda, istovremeno izvrši napad na neprijateljske posade u Topuskom i na Kamenskom mostu, sa jačim osiguranjem prema Glini i Vrginmostu i manjim snagama prema Velikoj Kladaši i Vrnograču.

Podaci o neprijatelju govorili su da se u samom mjestu Topusko nalazi komanda 11. ustaške bojne⁸⁸ sa svojom 1. satnijom od oko 100 ustaša, zatim 50 žandarma i domaćih ustaša, odnosno ukupno oko 150 vojnika, naoružanih pored karabina i jednim minobacačem, 4 teška mitraljeza i oko 10 puškomitraljeza. Njihov smještaj odgovarao je odbrani samoga mjesta, tako da su držali zgradu osnovne škole i žandarmerijsku kasarnu u sjevernom dijelu mjesta, kuću dr Vurdelje u centru i kuću Bogunovića sa zgradom Narodnog doma na južnom dijelu. Sve ove zgrade bile su na sprat. Pored ovih zgrada, neprijatelj je za kružnu odbranu osposobio i Nikolino brdo, imajući isturene straže i prema Ponikvarima. Kao spoljnu predstražu, ustaše su koristile domaće naoružane civile, kojih je u Hrvatskom Selu bilo oko 40, u Velikoj Vranovini oko 20 i u Ponikvarima oko 40, dok je na Kamenskom mostu, kao povremena straža, bilo oko 30 ustaša iz 11. ustaške bojne, sa desetak žandarma koji su služili za održavanje veze između Vrnograča i Velike Kladaše. Prema tome, riječ je bila o oko 370 naoružanih neprijateljskih vojnika koje je trebalo jednovremeno napasti.

Naše snage za izvođenje tog napada na neprijatelja, sve posade u Topuskom i na Kamenskom mostu, kao i na naoružane civile, uz odgovarajuće obezbjeđenje prema Glini, Vrginmostu, Vrnograču i Velikoj Kladaši - bile su dosta jake. Naime, štab Grupe kordunaških NOP odreda odredio je za napad Prvi kordunaški NOP odred, sa njegovim 1, 2, 3. i 4. bataljonom, Proletersku četvu i 2. bataljon Drugog kordunaškog NOP odreda. U dogovoru sa štabom Banijskog NOP odreda, obavljenom preko operativnog oficira Milana Pavlovića, planirano je da u napadu učestvuje i taj odred, sa njegova tri bataljona. Tako je za ovaj napad određeno osam bataljona i Proleterska četa, odnosno ukupno oko 1.500 naoružanih boraca.

Planom napada pravljenoj u duhu osnovne ideje štaba Grupe odreda, predviđeno je da se prije napada na Topusko izvrši napad na neprijateljevu stražu na Kamenskom mostu, da bi se neprijatelj izvukao iz Topuskog - da počne u pomoć napadnutoj straži, a zatim da se tuče na otvorenom polju, tj. da napad na Topusko otpočne jedan čas kasnije. U vezi s tim, izvršen je raspored jedinica direktno angažovanih u napadu, sa slijedećim zadacima:

Treći bataljon - da brzim napadom uništi ili protjera neprijateljevu predstražu u Ponikvarima, a zatim da, sa zapadne i južne strane, napada neprijatelja koji se nalazi u zgradi Narodnog doma i u kući Ilje Bogunovića, te da po njihovom zauzimanju, zajedno sa Proleterskom četom, zauzima kuću po kuću sa južne strane;

Četvrti bataljon (bez dva voda) - da napada sa sjeverne strane na neprijatelja koji se nalazio u zgradi osnovne škole i u žandarmerijskoj kasarni, s tim da jedan vod uputi preko Nikolinog brda u pravcu apoteke (zgrada do lječilišne restoracije), da spriječi spajanje neprijatelja iz sjevernog i južnog dijela mjesta, te da održava vezu sa Proleterskom četom;

⁸⁸ Ustaška bojna bila je sastavljena od satnija iz Herenčićeve mostarske bojne. Jedna od njih tada je bila u Topuskom, a ostale dvije u Velikoj Kladaši.

Proleterska četa, ojačana sa dva voda 1. čete 4. bataljona - da se neopaženo provuče kroz Ponikvare, spusti u šumicu pored samog mjesta, te da se razvije desno i lijevo od puta koji vodi za Pernu, napadajući centar mjesta, sa težištem na neprijatelja koji se nalazi u kući dr Vurdelje, održavajući vezu desno sa jedinicama Trećeg, a lijevo - Četvrtog bataljona.

Za napad na neprijatelja na Kamenskom mostu određen je 2. bataljon Drugog kordunaškog NOP odreda, da sa jednom četom 7. juna u 6 časova izvrši napad i to sa po jednim vodom sa pravca Debele Kose (Crkvine), Katinovca i Bastinog brda. Ovaj napad imao je fingirani karakter.

Jedinice za osiguranje postavljene su u smjeru sa ranije utvrđenim planom:

Prema Glini - 1. bataljon (bez 3. čete) i 1. četa 1. bataljona Banijskog NOP odreda. Prvi bataljon je imao zadatak da postavi zasjedu na komunikaciji Topusko - Glina, u selu Miljevići, i da - u sadejstvu sa 1. četom 1. bataljona Banijskog NOP odreda, koja je imala zadatak da zauzme položaj na desnoj obali rijeke Gline, u rejonu sela Skela - ne dozvoli prodor neprijatelja iz Gline koji bi pošao u pomoć napadnutoj posadi u Topuskom;

Prema željezničkoj stanici Topusko i Vrginmost - 2. bataljon (bez 2. i mitraljeske čete) Prvog kordunaškog NOP odreda, da postavi zasjedu na komunikaciji Topusko - željeznička stanica Topusko, u rejonu Topiličke kose, i spriječi prodor neprijatelja sa tog pravca, održavajući svojim desnim krilom vezu sa jedinicama 1. bataljona;

Prema Velikoj Kladaši - 1. četa 2. bataljona Drugog kordunaškog NOP odreda, da postavi zasjedu na komunikaciji Topusko - Velika Kladaša, u rejonu Kozjaka, i spriječi pokušaj neprijateljeve intervencije sa tog pravca;

Prema Vrnograču - 1. i 2. četa 4. bataljona Banijskog NOP odreda, da kontrolom i držanjem položaja od Bastinog brda pa zaključno do komunikacije Vrnograč - Obijaj (desnom obalom potoka Glinica) spriječe neprijatelja da sa toga pravca interveniše radi odbacivanja naših snaga od Kamenskog mosta.

Sve jedinice određene za osiguranje imale su zadatak i da prekopavaju ceste, što je naročito važno za 1. i 2. bataljon Prvog kordunaškog NOP odreda.

Ostale jedinice predviđene za izvršenje ovog zadatka angažovane su po slijedećem:

Prvi bataljon Banijskog NOP odreda imao je zadatak da se sa 2. i 3. četom (njegova 1. četa bila je na osiguranju kod sela Skela), postavi prema Hrvatskom Selu i spriječi bježanje neprijatelja iz Topuskog preko rijeke Gline, i da početkom napada na Topusko napadne Hrvatsko Selo i zauzme ga.

Drugi bataljon Banijskog NOP odreda imao je zadatak da sa 1. četom neopaženo priđe Velikoj Vranovini, odatle, po izvršenom napadu naših snaga na Kamenski most, propusti neprijatelja za koga se predviđalo da će iz Topuskog poći u pomoć napadnutoj posadi na mostu, te da poslije prolaza neprijatelja napadne Veliku Vranovinu i zapali zgradu šumarije (na lijevoj obali Gline, u rejonu talionice). Ukoliko neprijatelj ne krene iz Topuskog, u pomoć posadi na Kamenskom mostu, četa je imala zadatak da, po otpočinjanju napada na Topusko, napadne neprijateljsku predstražu u Velikoj Vranovini i spriječi joj povlačenje za Topusko - preko rijeke Gline.

Sa svojom 2. četom, Bataljon je imao zadatak da, u sadejstvu sa 3. četom (bez 1. voda) 2. bataljona Drugog kordunaškog NOP odreda, postavi zasjedu u blizini sela Bje-ljevine, u rejonu Jandričevo brdo i odatle, po izvršenom napadu na Kamenski most, presječe neprijatelju (za koga se predviđalo da će krenuti iz Topuskog) odstupnicu i sa tih položaja ga tuče.

Druga i mitraljeska četa 2. bataljona Prvog kordunaškog NOP odreda ostavljene su u Vorkapić-Selu kao rezerva i, ujedno, za doček neprijatelja sa Kamenskog mosta - ukoliko bi se preko Vorkapić-Sela i Ponikvara povlačio za Topusko.

Zapovješću štaba Grupe kordunaških NOP odreda, izdatom 4. juna 1942, regulirana su i ostala bitna pitanja iz domena organizacije napada, od kojih navodimo samo neka:

- da komandanti bataljona upoznaju cjelokupan starješinski sastav sa predstojećim napadom i izvrše sve potrebne borbene pripreme, naročitu pažnju obračavajući međusobnom održavanju veze;

- da će se previjalište štaba Prvog kordunaškog NOP odreda u toku borbe nalaziti u selu Ponikvari, na raskrsnici puta za Pernu, dok će komandanti bataljona odrediti mjesta bataljonskih previjališta, komandiri četa ranjeničke prihvatnice snabdjevene nosilima, a svaki vodnik dva borca koji će iznositi ranjenike;

- da se sve jedinice snabdiju suvom hranom za dva dana;

- da komandant 3. bataljona Jovica Lončar, komandant 4. bataljona Stanko Gabrić i komandir Proleterske čete Miško Berberina pribave što više flaša od 1/2 litre i podignu benzin za punjenje, što će, kao zapaljiva sredstva, koristiti za paljenje onih zgrada iz kojih će neprijatelj, vjerovatno, pružati jači otpor.

Napadom je rukovodio štab Grupe kordunaških NOP odreda, čiji je komandant bio Srećko Manola, a politički komesar Vječeslav Holjevac. Štab se nalazio u Vorkapić-Selu, u kući Save Bogdanovića. Sa štabom Grupe odreda nalazili su se i komandant Prvog kordunaškog NOP odreda Nikola Vidović i politički komesar Mile Ratković.

Sa cjelokupnim planom izvođenja ovog napada komandante i političke komesare svih bataljona Prvog i Drugog kordunaškog NOP odreda i starješine Proleterske čete, štab Grupe odreda upoznao je u sjedištu Štaba 3. bataljona, u selu Perna. Tom sastanku je prisustvovao i operativni oficir Banijskog NOP odreda Milan Pavlović.

Tok napada je pokazao da su sve pripreme blagovremeno i efikasno obavljene. Prema predviđenom planu, sve jedinice su na vrijeme zauzele polazne položaje i 7. juna u 6 časova otpočeo je napad na neprijatelja na Kamenskom mostu, a u 7 časova napad na Topusko.

Tri voda 2. bataljona Drugog kordunaškog NOP odreda na vrijeme su otvorila vatru na neprijatelja na Kamenskom mostu, ukopanog u rovovima oko samog mosta, sa osloncem na grupu kuća u njegovoj neposrednoj blizini. Kako je teren oko mosta ravan i čist, to vodovi nisu mogli izvršiti napad, jer je neprijatelj odgovarao jakim pušćanom i mitraljeskom vatrom. To međusobno pušćanje trajalo je cijelo prije podne, ali za to vrijeme posada nije pokušavala da se probije za Topusko, niti je neprijatelj iz Topuskog kretao u pravcu Kamenskog mosta, što se, inače, predviđalo u procjenama koje su prethodile usvajanju plana napada.

Treći bataljon, sa 1. i 2. četom, tačno u 7 časova napao je neprijateljevu predstražu u sjevernom dijelu sela Ponikvara. Ova je uspjela da pobjegne za Topusko, te su čete produžile napad na neprijatelja u Topuskom, tačnije u Narodnom domu i u kući Ilije Bogunovića. Pri tom je 1. četa kuću Bogunovića napadala s južne, a 2. četa istu kuću i zgradu Narodnog doma sa zapadne strane. Komandir 2. čete Petar Zlatar uspio je da se, sa 4 druga, privuče zgradi Narodnog doma na 20 metara, ali je, pogođen od zrna neprijateljskog metka ispaljenog sa sprata, na mjestu ostao mrtav, dok su ostala 4 druga uspjela da se povuku (dvojica su pri tom ranjena). Obje čete su nekoliko puta i sa raznih pravaca pokušavale da se privuku zgradama, ali im to nije polazilo za rukom.

Druga četa 2. bataljona odmah je iz Vorkapić-Sela upućena u napad za 3. bataljonom. Ona je pročištila južni dio Ponikvara, zaplijenivši 4 karabina, a potom se spustila prema Velikoj Vranovini. Njena dva voda odmah zatim su upućena kao pojačanje 3. bataljonu, ali on, i pored toga, nije uspio zauzeti napadnute zgrade, te se u 13 časova, po naređenju štaba Grupe odreda, povukao u pravcu Perne. Treći bataljon je imao 3 mrtva - komandir 2. čete Petar Roknić Zlatar, iz Poljana, i borci Mićo Roknić iz Perne i Milan Kukulj iz Maličke - i 7 ranjenih.

Proleterska četa, ojačana sa dva voda 1. čete 4. bataljona, u 7 časova je krenula u napad kroz sjeverni dio Ponikvara, u pravcu groblja više samog mjesta Topusko. Međutim, pri prolazu kroz selo, neprijatelj ju je otkrio i otvorio vatru sa Babićeva brda, Mužina brda i iz groblja. Međutim, četa je, otvorivši vatru produžila napad a neprijatelj je ispred nje pobjegao u Topusko. Četa je u brzom nastupanju izbila u park centra u mjestu, usmjeravajući napad na zgradu dr Vurdelje. Međutim, neprijatelj je otvorio jaku iznenadnu puškomitraljesku i mitraljesku vatru iz kuća Nikole Vorkapića i Pere Bijelića i tako sačekao četvu u jurišu. Tom prilikom su poginula 2 proletera, a 7 je ranjeno. Zbog tako jake neprijateljeve vatre četa se povukla za 150 metara i ponovo izvršila juriš sa druge strane. No ni ovog puta nije uspjela prići ni jednoj zgradi, iako je bilo primjera smjelih podviga. Tako se politički delegat 2. voda Dragan Vujić Spaho - videći da se kući dr Vurdelje ne može privući dok se ne likvidira teški mitraljez koji se je nalazio u rovu - maskirao žutim lišćem i otpočeo privlačenje puzanjem. Došavši na odstojanje za bacanje bombi, Spaho je bacio dvije, ali ga nije mogao zauzeti, jer su ranjene ustaše vikom dale znak opasnosti ostalima koji su otvorili vatru, tako da se morao povući. Svi daljnji pokušaji čete ostali su bezuspješni, pa se u 13 časova povukla u pravcu sela Perne.

Četvrti bataljon je, koristeći se šumom za privlačenje na polazne položaje, uspio da u toku noći neopaženo izbije gdje mu je naređeno, i u 7 časova otpočne napad. Prva četa (bez 2. voda) na juriš je zauzela Mužino brdo i produžila napad u pravcu Nikolina brda (u samom mjestu), dok su 2. i 3. četa napad otpočele sa sjeverne strane, okrećući u pravcu katoličke crkve. Kao i kod ostalih jedinica, jedinice 4. bataljona, i pored uporne borbe vođene do 12 časova, nisu uspjele da zauzmu određene rejone. Jaka unakrsna vatra sa Nikolinog brda, iz žandarmerijske kasarne i sa katoličke crkve onemogućavala je svaki pokušaj jedinica 4. bataljona da se probiju do određenih zgrada. Do podne neprijatelj je uspio da probije naše osiguranje prema Glini i zađe za leđa 4. bataljonu, tako da se on, došavši u tešku situaciju, morao povući - sa dva poginula i osam ranjenih.

Što se stanja na osiguranjima tiče, 1. bataljon je uspio da u toku noći neopaženo prođe kroz selo Gređane i zauzme određeni položaj za osiguranje prema Glini. Na ovaj pravac je oko 10 časova iz Gline krenuo neprijatelj jačine oko 2 satnije 2. ustaške bojne petrinjskog zdruga. Hitao je vozom od Gline i dijelom snaga se iskrcao na željezničkoj stanici Gređani, drugim dijelom u rejonu Kućišta. Zapravo, neprijatelj je dijelom snaga krenuo pravcem željezničke stanice Gređani - Miljevići, a dijelom Kućišta - Škrbinov brijeg - Gređani. Kada je komandant bataljona primio izvještaj da je neprijatelj krenuo iz Gline, 1. četvu je rasporedio na položaj u rejonu Svete Spase, a 2. četvu uputio na Škrbinov brijeg. Objе čete uspjele su da odbiju napade neprijatelja, ali se ovaj manjim snagama zadržao u borbi sa 2. četvom, a glavnim snagama krenuo kroz Topličke kose i zapadnim dijelom iz Gređana - u pravcu Topuskog. Ove snage naišle su na desni bok 2. bataljona, koji se zatim povukao, i to ne samo da nije dao otpor, već nije ni obavjestio komandante 1. i 4. bataljona o svom povlačenju. Oko 14 časova neprijatelj je, uz dejstvo minobacačke vatre, ponovo otpočeo napad, ali je i ovoga puta odbijen, te je komandant

1. bataljona naredio svojim jedinicama da se povuku za Gređane, u pravcu 2. bataljona. U međuvremenu, neprijatelj je, sa oko 50 vojnika, krenuo iz Topuskog u pravcu Miljevića, u susret svojim snagama iz Gline, pa je 1. četa 1. bataljona dobila naređenje da ga sačeka i odbije. Međutim, neprijatelj je istovremeno krenuo i sa pravca željezničke stanice Topusko, kroz Gređane, i izbio za leđa 2. četi, tako da se ona našla u okruženju. Na osnovu ovakve situacije, komandant 1. bataljona izdao je naređenje 2. četi da se probije i oslobodi put za Topličku kosu. Ova četa se uspjela probiti i preko Topličke kose se uputila u pravcu Perne, dok je 1. četi odsječena odstupnica, te je bila prisiljena da se, uz prihvat dijelova Banijskog NOP odreda, prebaci preko rijeke Gline u rejon sela Skela, odakle se uputila na svoj raniji teren. U ovoj borbi 1. bataljon je imao šest poginulih, među kojima i vodnika Lošu Ćurčiju, a izgubljeni su puškomitraljez i 6 karabina.

Ovakvo teška situacija kod 1. bataljona stvorena je preranim povlačenjem jedinica 2. bataljona, koje su se nalazile na osiguranju prema željezničkoj stanici Topusko. Kada je neprijatelj izmanevrisao 2. četu 1. bataljona i pojavio se na desnom krilu 2. bataljona, istovremeno su izvršile frontalni napad i ustaše sa željezničke stanice Topusko. Bez pružanja jačeg otpora, komandant 2. bataljona je povukao svoje jedinice, a o tome nije obavjestio ni 1. ni 4. bataljon koji je vršio napad na Topusko, čime mu je neprijatelj pušten za leđa.

Na 1. četu 2. bataljona Drugog kordunaškog NOP odreda, koja je vršila osiguranje prema Velikoj Kladaši, u rejonu Kozjaka, neprijatelj u toku dana nije naišao. Isto tako, ni neprijatelj sa pravca Vrnograča nije kretao na snage 4. bataljona Banijskog NOP odreda.

Stanje kod ostalih jedinica bilo je znatno lakše nego kod navedenih. Tako su 2. i 3. četa 1. bataljona Banijskog NOP odreda, početkom napada na Topusko, streljačkim strojem i krećući se sa jugoistočne strane, zauzele Hrvatsko Selo, iz kojeg su naoružani civili ispalili samo nekoliko metaka. Pretraživanjem sela, pronađeno je svega 6 karabina sa municijom. Istovremeno su zapaljene kuće četvorice poznatih ustaša. Većina žitelja ovoga sela od ranije je bila sklona NOB-u, pa su partizane oduševljeno dočekali, pokazavši im ujedno i kuće krvnika koje treba uništiti. Sa narodom je održan zbor na kojem je naglašen značaj bratstva i jedinstva Srba i Hrvata, kao moćne zaloge u borbi protiv zajedničkog neprijatelja.

Istovremeno su 1. i 2. četa 2. bataljona Banijskog NOP odreda i 3. četa 2. bataljona Drugog kordunaškog NOP odreda, bez otpora zauzele sela Bjeljevine i Veliku Vranovinu, zapalivši u ovom drugom nekoliko zidanih zgrada (u rejonu livnice gvožđa).

U ovom napadu na Topusko i okolna uporišta neprijatelja, naši gubici bili su 13 poginulih i 22 ranjena, a od naoružanja su izgubljeni jedan puškomitraljez, 8 karabina i pištolj. Neprijatelj je, ipak, imao oko 50 mrtvih i ranjenih, među kojima je bio i zloglasni ustaški tabornik iz Topuskog Ilija Briješki.

O napadu na Topusko aktom Velike župe Pokuplje od 22. juna se izvještava: »... Napadaji partizana ne prestaju. Osobito je pojačana djelatnost partizana na području kotara Vrginmost. Kotarska oblast u Vrginmostu dostavila je slijedeća izvješća:

Dana 6. VI o.g. ujutro napala je grupa od 800 partizana selo Gređane, općina Topusko, i zapalili kuće, te tražili od seljaka hranu. Važnije je u ovom slučaju napomenuti da su partizani zapalili kuće dvojice ustaša, koji su se zamjerali pravoslavnom življu, i pitali više seljaka da li su to kuće baš tih ustaša, da ne bi slučajno zapalili druge kuće. Pojedini partizani odnijeli su od nekih kuća hrane i robe, ali im je njihov zapovjednik zapovjedio da sve odnesu natrag...

Dana 7. lipnja o.g. napali su partizani slijedeća mjesta općine Topusko: Topusko, Gređane, Hrvatsko Selo, Veliku Vranovinu, Ponikvare, Bjeljevine i stražu kod Kamenskog mosta kod sela Katinovca. Napadaj na Topusko bio je vrlo žestok i u njemu je uzelo učešća oko 2.000 partizana.

•Ipadaj je počeo oko 6 sati ujutro i trajao do 3 sata po podne, kada su partizani odbijeni. Partizanima je uspjelo ući u Topusko, te su se borbe vodile po ulicama na periferiji mjesta. U ovoj lorbi sa naše strane bili su slijedeći gubici:

U Topuskom su ubijene 3 ustaše, 4 domobrana i 2 građanske osobe, od kojih je jedan bio njesni tabornik Ilija Briješki. Ranjeno je 5 domobrana, a 1 kuća zapaljena.

U Gređanima ubijen je jedan domobran, ranjene 2 žene, a 2 kuće zapaljene.

U Hrvatskom Selu poginuo je 1 ustaša i 2 građanske osobe, a 6 kuća zapaljeno.

U Velikoj Vranovini poginule su 2 građanske osobe, a 17 kuća je zapaljeno.

U Ponikvarima nestale su 2 građanske osobe, zapaljene 4 kuće, a od preduzeća Talionica eljeza pokraden alat, lijekovi i novac.

U Bjeljevini ubijeni su 2 ustaše i 2 građanske osobe, dok je 1 oružnik ranjen.

Na Kamenskom mostu kraj Katinovca ubijen je 1 domobran, a 3 domobrana ranjeno.

Na strani partizana ne zna se točno koliko je bilo žrtava. Prema izvještaju oružničke postaje Tupuskom, nastradalo je oko 200 partizana, dok partizani šire vijesti da su imali samo 6 mrtvih⁸⁹.

Razoružanje neprijateljske posade u Topuskom i zauzimanje samog mjesta nisu lostignuti ovim napadom, iako je za to bilo dovoljno snaga i izvršene su dobre pripreme, 'ored oskudnih podataka o neprijatelju, njegovom rasporedu i organizaciji odbrane, aši borci nisu imali potrebnih iskustava za vođenje borbe u naseljenom mjestu, tako a se, i pored pokazane hrabrosti, nije uspjelo ovladati ni sa jednom od kuća koje je eprijatelj držao. Osim toga, nedostajanje sredstava veze onemogućilo je održavanje sdnovremene i stalne veze sa svim jedinicama, tako da je i zbog toga bilo teško koorinirati dejstva svih jedinica, a naročito onih koje su bile na osiguranju.

No, iako napadom na Topusko nije ostvaren željeni cilj, ipak su, djelimično, postiguti vrijedni vojni i politički rezultati. Ovom akcijom dato je neprijatelju do znanja da svo-)m velikom ofanzivom na Petrovu goru nije uništio partizanske jedinice, a s druge stra- e, sam narod iz okolnih hrvatskih sela sam se osvjedočio u sve laži ustaške propa- ande i uvjerio se u snagu i veličinu naših jedinica. Ovaj prvi napad na Topusko i prvo laženje partizana u okolna hrvatska sela još više je podiglo ugled naših jedinica u oči- ta hrvatskog naroda i za dalje borbe je bio od velikog značaja, pogotovu u pogledu ja- anja bratstva i jedinstva Srba i Hrvata. Samom neprijatelju utjeran je još veći strah zadat snažan udarac, tako da je poslije ovoga napada bio prisiljen da napusti osigu- inje Kamenskog mosta.

Napad sa više jedinica pokazao se kao jedino pravilan i neophodan za buduće ak- je protiv neprijatelja koji se koncentrisao u nekoliko garnizona. Uz to, napad na To- jsko poslužio je svim štabovima bataljona kao dragocjeno iskustvo za pripremu i iz-)đenje budućih akcija protiv neprijatelja u naseljenom mjestu. Osim toga, i sami borci j došli do uvjerenja da se akcije više ne mogu izvoditi sa manjim jedinicama i braniti jmo sopstvena teritorija, već da se svoja teritorija najbolje brani - napadom na nep- atelja van svojih sela i svoga najužeg kraja, zajedno sa drugim jedinicama i narodom drugih sela. Utoliko su to bila dragocjenija saznanja i iskustva.

Napad na neprijatelja na željezničkoj stanici Vojnić (10. juna)

Poslije majske ofanzive na Petrovu goru, neprijatelj je dio svojih snaga ostavio i Vojniću, kao predstražu posadama koje su osiguravale prugu Vrginmost - Karlovac. 3, poslije napada partizana na Topusko neprijatelj je to isto očekivao i za Vojnić, te ove snage odmah povukao i ojačao posadu na željezničkoj stanici Vojnić. Poslije po-

⁸⁹Zbornik V/5 - str. 287 i 588.

vlačenja svojih snaga iz Vojnića, neprijatelj je imao svoje posade u Tušiloviću, Vukmaniću, na željezničkim stanicama Skakavac, Udbina, Utinja, Vojnić, Vrginmost i Topusko, držeći tako prugu i osiguranje prema Karlovcu.

Da bi se obezbjedila stalna veza sa 4. bataljonom, uništila pruga Vrginmost - Skakavac i time stvorili povoljni uslovi za izvođenje akcija na sektoru 4. bataljona - štab Prvog kordunaškog NOP odreda je odlučio da se poslije napada na Topusko izvede akcija i protiv neprijateljeve posade na željezničkoj stanici Vojnić. Cilj te akcije nije bio da se izvrši napad na posadu, već da se, uz postavljanje jačih osiguranja, stvore uslovi manjim jedinicama da, putem blokade, prisile neprijatelja na povlačenje, a zatim da se on tuče na otvorenom polju.

Na samoj željezničkoj stanici Vojnić, prema izvještaju Velike župe Pokuplje, bila je posada od 164 ustaše iz sastava željezničke bojnice, te prostrojba od 88 domobrana, odnosno ukupno 252 neprijateljeva vojnika, naoružanih puškama, puškomitraljezima i teškim mitraljezima. Radi sopstvene odbrane, ove snage su željezničku stanicu organizovale za kružnu odbranu, a u toku dana dijelom snaga su držali Lukač i Cvijanović, koje su noću povlačili na željezničku stanicu. U Vrginmostu tada je bilo oko dvije satnije neprijateljevih vojnika, na željezničkim stanicama Utinje i Udbine po jedna satnija, koliko je brojila i posada u Vukmaniću, sastavljena većinom od domaćih ustaša.

Za izvršenje ovoga zadatka štab Prvog kordunaškog NOP odreda angažovao je 1. četetu 1. bataljona, zatim 2, 3. i 4. bataljon i Proletersku četetu, ili, ukupno 10 četa sa oko 700 boraca. Jedinice su dobile slijedeće zadatke:

Drugi bataljon - da sa jednom četom u toku noći zaposjedne neprijateljeve rovove u Lukačima, a sa drugom četom rovove u Cvijanovićima, da sačeka neprijatelja koji bi pošao da ih zaposjedne i da puščanom i mitraljeskom vatrom vrši pritisak na neprijatelja na željezničkoj stanici Vojnić. Radi osiguranja od Vukmanića i Brezove glave, bataljon je dobio zadatak da jedan vod uputi u Vukmansku Bukovicu;

Treći bataljon, sa 1. i 2. četom - da zauzme položaj u rejonu Crevarske Strane i odatle ne dozvoli prodor neprijatelju iz Vrginmosta u pravcu željezničke stanice Vojnić, te sačeka neprijatelja ukoliko bi se povlačio u pravcu Vrginmosta;

Četvrti bataljon - da jednom četom zaposjedne položaj u zaseoku Miličevići i Pačići, radi obezbjeđenja sa pravca Vrginmosta i, ujedno, sačeka neprijatelja sa željezničke stanice Vojnić, u slučaju njegovog povlačenja za Vrginmost. Drugom četom trebalo je da zaposjedne južne padine Jurinih brda, da bi preko njih spriječio povlačenje neprijatelja sa željezničke stanice Vojnić. Za osiguranje sa pravca željezničke stanice Utinje Bataljon je uputio svoju 3. četetu, i to na položaj u rejonu Podsedlo i Maleševići;

Proleterska četa - da zaposjedne položaj u rejonu sela Kartalije i ne dozvoli prodor neprijatelja sa pravca Utinje ka blokiranoj posadi na željezničkoj stanici Vojnić;

Prva četa 1. bataljona - da zaposjedne položaj u rejonu Okić i ne dozvoli prodor neprijatelja sa pravca Tušilović - Brezova glava.

Sve jedinice su imale zadatak da predviđene položaje posjednu u toku noći 10/11. juna, dakle treći dan poslije napada na Topusko. Mjesto štaba Prvog kordunaškog NOP odreda, koji je i rukovodio ovom akcijom, bilo je na Biljegu.

Akcija je izvedena prema predviđenom planu Štaba odreda: sve jedinice su noću 10/11. juna zauzele svoje položaje i otpočele sa blokadom neprijateljeve posade na željezničkoj stanici Vojnić.

Oko 3.30 časova 11. juna neprijateljske patrole su krenule ka Lukačima i Cvijanovićima. Međutim, jedan partizan je, nehotice, opalio metak i time neprijatelju dao do znanja da su rovovi zaposjednuti, pa su se patrole povukle bez gubitaka. Preko cijelog

dana na neprijatelja je vršen pritisak otvaranjem jače mitraljeske vatre, sve do sum-raka, kada su 2. i 3. četa prešle u napad. U prvom naletu čete su uspjele odbaciti neprijatelja u posljednje rovove koje je imao oko same stanice, i tako mu se približile na oko 150 metara.

Kako posada iz Utinje nije uspjela da u toku dana deblokira posadu na željezničkoj stanici Vojnić, a ona iz Vrginmosta to nije ni pokušavala, neprijatelj je, ocjenivši da je opkoljen jačim snagama i poslije otvaranja jače vatre, počeo izvlačenje prema Vrginmostu. Vršio je to pored same željezničke pruge, u prvoj polovini noći. Tako se dogodilo da se, sve dok nije naišao na patrole 3. bataljona u rejonu Crevarske Strane, nije ni znalo da je napustio željezničku stanicu Vojnić, jer je tamo ostavio dio svojih snaga koje su se angažovale u borbi sa četama 2. bataljona. A dok su izvlačenje neprijatelja osjetile jedinice 3. bataljona i 3. čete 4. bataljona - on je već glavnim snagama uspio da se probije za Vrginmost, tako da gonjenje ovih jedinica nije dalo one rezultate koji su se inače mogli postići.

Jedinu pomoć opkoljenom neprijatelju na željezničkoj stanici Vojnić pokušala je da pruži posada sa željezničke stanice Utinja. Međutim, i pored tri pokušaja preduzeta u toku dana da se izvrši deblokada - neprijatelj nije uspio da odbije Proletersku četvu sa njenih položaja. Prilikom trećeg neprijateljevog pokušaja, preduzetog u 16 časova, da se uz pomoć artiljerije i lokomotive i dejstvom iz puškomitraljeza i mitraljeza sa okolnih visova probije do opkoljene posade na željezničkoj stanici Vojnić, Proleterska četa ga je pustila na blisko odstojanje, a 1. četa 4. bataljona mu se zabacila za leđa, te je bio prisiljen da se, uz cijenu od 12 mrtvih, povuče za Utinju. I ova posada, kao i posada na željezničkoj stanici Vojnić, ocijenila je da su naše snage jače, pa se još u toku noći povukla za Udbinu, a odatle, zajedno sa posadom Udbine, za Skakavac, zauzevši položaje u rejonu Trebinja. Prva četa 4. bataljona ušla je u Utinju i Udbinu.

U ovoj akciji je samo 3. četa 4. bataljona, prilikom gonjenja posljednjih dijelova iz Vojnića, uspjela da zarobi 6 ustaša i 5 domobrana sa ličnim naoružanjem, zatim 2 puškomitraljeza njemačkog porijekla sa sandukom municije, dok je 3. bataljon zarobio po 2 ustaše i 2 domobrana sa ličnim oružjem i puškomitraljezom, zaplijenivši i 1760 metaka, 28 čebadi, 16 šinjela i ostale vojničke opreme koju je neprijatelj bacao u povlačenju. Na samoj željezničkoj stanici Vojnić neprijatelj je ostavio 11 mrtvih, a 3 domobrana su ostala i predala se jedinicama 2. bataljona. Pored toga, na stanici je zaplijenjeno 70 vagona kukuruza, 20 vagona graha, te dosta ostale opreme (kazani, posuđe, čebad, šatorska krila i dr). Po evakuaciji zaplijenjenog kukuruza i graha, svih 90 vagona zatečenih u stanici, sa lokomotivom, uništeni su. Tako je u ovoj akciji zarobljeno 8 ustaša (koji su nakon utvrđene odgovornosti likvidirani) i 11 domobrana (svi pušteni kućama), a u borbi ubijeno 23 (11 na stanici i 12 na osiguranju, od strane Proleterske čete), dok na našoj strani nije bilo žrtava. Odmah ujutro 12. juna sve jedinice su, uz pomoć rezervnih partizanskih odreda, otpočele rušenje pruge od Slavskog Polja pa sve do ispred Skakavca.

Ovom akcijom ostvarena je osnovna zamisao odluke Štaba odreda - da se neprijateljeva posada na željezničkoj stanici Vojnić, putem blokade, prisili na povlačenje, te da se uništi željeznička pruga i time obezbjedi bolja veza sa sektorom 4. bataljona. No, postignuto je i više od toga: neprijateljeve posade u Utinji i Udbini, realno ocjenivši naša ofanzivna dejstva, bile su prisiljene da ova mjesta napuste i povuku se za Skakavac i Trebnje, odnosno na osiguranje samog Karlovca.

O napadu na posadu željezničke stanice Vojnić Velika župa Pokuplje 22. juna izvještava:

»Dana 11. lipnja o.g. partizani su napali Vojnić-kolodvor, gdje se nalazila posada od 164 ustaše željezničke bojnice, te postrojba od 88 domobrana. Borba je trajala od 6 sati ujutro do 11 sati na večer istog dana, kada su se ustaše i domobrani povukli prema Vrginmostu. Ovo povlačenje bilo je u neredu, te je više ličilo na bijeg, tako da su ovi domobrani i ustaše stizali u Vrginmost tokom čitave noći i slijedećeg dana. U ovoj borbi nestalo je 10 ustaša, 2 su ubijena i 3 ranjena. Također je nestalo 13 domobrana.

Partizani su na Vojnić-kolodvoru zapalili 63 vagona i uništili lokomotivu, te razorili prugu, tako da se željeznički promet neće moći uskoro uspostaviti.

Prema pripovijedanju časnika i vojnika, u napadaju je sudjelovalo oko 4.000 partizana, dok neki tvrde da ih je bilo i preko 12.000. Međutim, provjeravanjem se ustanovilo daje bilo oko 1.000 partizana, te da nijesu upotrebljavali minobacače, kako tvrde pobjegli ustaše i domobrani, nego su bacali bombe, koje oni sami prave od kutija iz konzervi, a te bombe imaju jaku detonaciju.«⁹⁰

Napad na neprijatelja u Vrginmostu (14. juna)

Poslije uspješno izvedene akcije na neprijatelja koji se nalazio na željezničkoj stanici Vojnić, što je imalo za posljedicu i povlačenje neprijatelja iz Utinje i Udbine, štab Grupe kordunaških NOP odreda izdao je naređenje štabu Prvog kordunaškog NOP odreda da otpočne blokadu Vrginmosta.

Zbog jačine neprijatelja u Vrginmostu i Topuskom (oko 1.500 vojnika), nisu postojale mogućnosti za napad na Vrginmost, pa je cilj ove blokade bio da se neprijateljeva posada prisili na povlačenje i da mu se prilikom povlačenja nanesu što veći gubici. Za izvršenje ovoga zadatka određeni su 2, 3. i 4. bataljon Prvog kordunaškog NOP odreda. Zadaci bataljona bili su:

Drugi bataljon - da jednom četom zaposjedne položaje u Podgorju, a drugom četom u Crevarskoj Strani, sa osnovnim ciljem da uznemirava neprijatelja;

Treći bataljon - da sa položajem u Blatuši pored osiguranja prema Topuskom, tuče neprijatelja ukoliko bi se povlačio pored pruge za željezničku stanicu Topusko;

Četvrti bataljon - da sa jednom četom zaposjedne Zečevac, u cilju uznemiravanja neprijatelja u mjestu, a sa drugom četom da drži Vratnik radi osiguranja sa pravca Topuskog, i da napada na neprijatelja ukoliko se bude povlačio preko Čemernice.

Blokada je izvršena po planu, 14. juna, kada su, u 3 sata ujutro, sve jedinice raspoređene oko mjesta, otvorile vatru iz cjelokupnog naoružanja, dajući neprijatelju do znanja da je napadnut i okružen. Poslije ovoga veći dio boraca povukao se na odmaranje, dok su manji dijelovi ostali na položaju, radi uznemiravanja neprijatelja. Izuzev napada jedne čete 2. bataljona na željezničku stanicu, izvedenog noću 15. juna, kojom prilikom je bačeno nekoliko bombi na stanicu - sve do 19. juna ovdje je bilo bez promjena.

U cilju deblokacije svojih snaga u Vrginmostu, neprijatelj iz Gline je uputio dvije satnije Mrakovih legionara, koje su, 19. juna oko 13. časova, izvršile napad na naše osiguravajuće dijelove. Nastupajući u tri kolone - Čemernica - Bukovica - Kozarac; Čemernica - Vrginmost i u zahvatu pruge Topusko - Vrginmost - neprijatelj je uspio da odbaci naše osiguravajuće dijelove i spoji se sa posadom u Vrginmostu. Još istog dana naše snage su se povukle, ostavljajući slabije dijelove u Podgorju, Crevarskoj Strani i na Zečevcu. Dana 21. juna u zoru neprijatelj je iz Vrginmosta izvršio napad na dva voda

⁹⁰ Zbornik V/5 - str. 588 i 589.

iz sastava 4. bataljona, koji su se nalazili na Žečevcu. Iznenadivši ih, neprijatelj je uspio da ubije dvojicu partizana, zaplijeni jedan puškomitraljez⁹¹ i zadrži položaj Žečevac.

Za vrijeme blokade korišćeno je i dejstvo »topa«, koji je za tu akciju posuđen od banijskih jedinica.⁹²

Blokada Vrginmosta nije donijela željene rezultate, čime se ni pretpostavka da će se neprijatelj povući nije ostvarila. Za to vrijeme pripadnici partizanskih odreda rušili su prugu između Skakavca i Vrginmosta, uništivši oko 10.000 pragova, tako da je pruga bila onesposobljena u dužini od 11 km.

U vezi s ovom blokadom Velika župa Pokuplje je 22. juna izvještavala:

»Dana 15. VI partizani su opkolili Vrginmost i otvorili na mjesto strojopuščanu vatru. Od toga dana pa do sada partizani neprestano opsjedaju mjesto, a i pokušavaju upasti, no do sada uvijek bez uspjeha. Partizani se danju i noću nalaze na okolnim bregovima i čim koga opaze na ulici ili u vrtu, odmah pucaju na njega, tako da se već par dana u Vrginmostu ne može kretati po ulicama. Tri dana se uopšte nije dolazilo u urede.«⁹³

Akcije 3. i 4. bataljona krajem juna i početkom jula

Sve jedinice su, nakon blokade posade Vrginmosta, nastavile ofanzivna dejstva, a neprijatelj je i dalje bio u defanzivi, držeći svoje snage u Topuskom i na željezničkoj stanici Topusko, u Čemernici, Vrginmostu, Skakavcu, Banskom Kovačevcu i u Lasinji. S obzirom na to da ovdje još uvijek nije bilo dovoljno jačih snaga, naoružanih težim naoružanjem, naše jedinice nisu bile sposobne za izvođenje uspješnih napada na navedene neprijateljeve garnizone, odnosno posade, te su se njihove akcije svodile na postavljanje zasjeda u neposrednoj blizini neprijatelja. Tako su jedinice 3. i 4. bataljona izvele slijedeće akcije:

Zasjeda između Gline i Bučice - izvedena 23. juna. Postavio ju je jedan vod 1. čete 4. bataljona, na cesti između ova dva mjesta. U zasjedu je upao jedan kamion sa 5 naoružanih ustaša i oko 40 nenaoružanih civila. Vod je uspio da kamion zapali i zaplijeni oko 2.400 metaka, 40 bombi, 1 pištolj i 1 šinjel. Poginulo je 5 civila, dok su ustaše uspjele da pobjegnju, a među njima i 2 ranjena, koje su sutradan govedari pronašli mrtve u šumici i 2 njihove vojničke puške donijeli partizanima.

Napad na ustašku posadu u Banskom Kovačevcu - izveden 30. juna. Akciju je izveo 4. bataljon, ojačan sa dvije čete 3. bataljona. Riječ je o napadu na ustaško-domobransku posadu jačine oko 100 vojnika. Posada je bila smještena u zgradi osnovne škole, oko koje su bili rovovi sa bodljikavom žicom. Napad je otpočeo ujutro u četiri časa, sa slijedećim rasporedom jedinica: 1. četa napadala je iz pravca sela Prkosa; 2. četa sa Dravca Skakavca; 3. četa sa jednim vodom iz 3. bataljona vršila je osiguranje sa pravca Skakavca; tri voda bila su na osiguranju prema Lasinji. U toku približavanja neprijatelju Dorci 1. čete naišli su na nagazne mine, zbog čega elemenat iznenađenja nije postignut. Neprijatelj je osuo jaku vatru i svi pokušaji 1. i 2. čete da se privuku zgradi škole ostali su bez uspjeha. Poslije dvočasovne borbe naše jedinice su se morale povući. U ovoj

⁹¹ Puškomitraljezac je bio Bogdan Gvojić, koji je od umora zaspao. Kad su ustaše iznenadno navalile na Vrginmosta, uspio je da im umakne, ali je pri tom ostavio puškomitraljez. Zbog nebudnosti na položaju, izgubljenog puškomitraljeza i pogibije dvojice boraca, bilo je prijedloga da se Gvojić strijelja. Taj prijedlog, međutim, nije prihvatio komandant odreda Nikola Vidović već je, s obzirom da se radilo o dobrom i hrabrom borcu, naredio da Gvojić u slijedećoj akciji otme od neprijatelja drugi puškomitraljez. To je on i učinio i ostao živ.

⁹² Ovaj top, izrađen u jednoj od partizanskih radionica danas se nalazi u Vojnom muzeju u Beogradu, kao jedan od dokaza maštovitosti i rodoljublja majstora iz naroda

⁹³ Zbornik V/5 - str. 589.

borbi jedan borac je poginuo, a tri su ranjena od nagaznih mina, o kojima nisu dobiveni nikakvi podaci prije početka akcije.

Zasjeda u rejonu Kamenskog mosta - izvedena 1. jula. Postavila ju je 2. četa 3. bataljona, u cilju dočekivanja neprijatelja koji se, održavajući vezu Topusko - Vrnograč, obično kretao dolinom rijeke Glinice. Međutim, neprijatelj je ovoga puta prešao Bastino brdo i tako izmanevrisao zasjedu. Četa je, ipak, uspjela da četvoricu ustaša ubije i nekoliko rani, te zaplijeni jednu pušku.

Slijedeća zasjeda u rejonu Kamenskog mosta - izvedena 11. jula. Postavili su je 3. i 4. bataljon Prvog kordunaškog NOP odreda, da bi sačekali ustaše koje su tu redovno održavale vezu. Naime, radi obezbjeđenja prelaza preko mosta iz Topuskog je uvijek upućivano pojačanje radi prihvata snaga iz Bosne. Međutim, 10. jula snage iz Bosne nisu stigle, pa su se oko 80 ustaša i 40 naoružanih civila, upućenih iz Topuskog, zadržali u Bjeljevinama, čime do predviđene borbe nije ni došlo, ali su naše jedinice ostale na položajima i sutradan, u toku 11. jula. Toga dana je, pak, oko 30 ustaša krenulo iz Bjeljevine u pravcu Kamenskog mosta, a istovremeno je sa pravca Podzvizda dolazilo oko 30 ustaša sa troja kola oko kojih su išli civili. Kola su išla cestom, a ustaše su vršile osiguranje, krećući se prema Baštinom brdu. Slučaj je htio da naša zasjeda prerano otvori vatru, pa su ustaše uspjele da pobjegnu, a pohvatani su civili sa kolima. Tom prilikom zaplijenjeno je 100 metaka, bomba i pištolj, te 18.500 kuna i oko 7.000 jaja. Zarobljeni su jedan domobran i svih 17 civila, među kojima i pop iz Blagaja, kod Slunja. Domobran je zadržan, a od civila je 7 pušteno kući, a 10, zajedno sa popom, strijeljano, jer je utvrđeno da su učestvovali u pokolju Srba.

Zasjeda na Baštinom brdu - izvedena 17. jula. Dok je 2. četa 3. bataljona i dalje ostala u zasjedi, na Bastino brdo je upućena jedna četa 4. bataljona Banijskog NOP odreda. U toku 17. jula je neprijatelj, jačine oko jedne satnije i sa oko 300 civila, pošao od Bosne u pravcu Bastinog brda, da požanje i pokupi pšenicu. Preko rijeke Glinice prešlo je 12 vojnika, dok su se ostali zadržali radi eventualnog obezbjeđenja. Otvorena je žestoka vatra, i od 12 vojnika koji su prešli rijeku uspjela su se spasti svega trojica, dok su ostali pobijeni. Zaplijenjeno je 9 pušaka sa oko 350 metaka. Na našoj strani nije bilo žrtava, kao ni u ranijim zasjedama.

Napad na neprijatelja u Čemernici (19. jula)

Podaci su govorili da se u zgradi osnovne škole u Čemernici nalazi oko 70 žandarma i domobrana. Na osnovu dogovora štabova 4. bataljona Prvog kordunaškog NOP odreda, i 5. bataljona Banijskog NOP odreda, na njih je, noću 19/20. jula, izvršen napad. Neposredni napad na mjesto izvršen je sa tri čete (dvije iz 4. i jedna iz 5. bataljona), dok su ostale snage bile na osiguranju prema Glini, Topuskom i Vrginmostu. I pored snažnog naleta boraca, koji su uspjeli da i bombe ubace u rovove, neprijateljeva posada nije likvidirana. Jedan od razloga bio je nesporazum između štabova bataljona, zbog čega je došlo do izvlačenja iz borbe jedinice koja je pretrpjela manje gubitke, što se negativno odrazilo i na ostale borce. Tako je silina napada opala, a neprijatelj je davao žilav otpor, iako je imao 14 poginulih vojnika, pa su se sve jedinice morale povući, sa gubicima od 4 poginula i 5 ranjenih boraca. U ovoj borbi 4. bataljon je zaplijenio 4 puške sa oko 400 metaka, dok su jedinice 5. bataljona, na osiguranju, zarobile 3 domobrana i jednog žandarma, sa oružjem. Neuspjeh ove akcije omogućio je neprijatelju da i dalje održava posadu u Vrginmostu i Čemernici.

Poslije te akcije, ova dva bataljona su se prebacila prema Glini i ušla u hrvatska sela na teritoriji općine Stankovac. Narod ih je oduševljeno dočekao, a na zahtjev većine simpatizera NOP-a uhapšen je i likvidiran jedan ustaški špijun. U zgradi općine uništena je sva arhiva, a pronađena manja količina žita podijeljena je siromašnim seljacima.

Napad na sresko mjesto Pisarovina (8. avgust)

Dok se 4. bataljon nalazio na tom terenu, štab Prvog kordunaškog NOP odreda se dogovorio sa štabom Žumberačko-pokupskog NOP odreda da se napadne i razoruža neprijateljeva posada u Pisarovini. Nakon postignute saglasnosti, napad je izvršio 4. bataljon (bez 1. čete) i 1. četa Žumberačko-pokupskog NOP odreda. Kako je ova akcija izvedena i sa kakvim rezultatima vidi se iz izvještaja štaba Grupe kordunaških NOP odreda, upućenog 11. avgusta komandantu I operativne zone:

»8. VIII izvedena je operacija na sresko mjesto Pisarovinu. U ovoj operaciji sudjelovale su 2. i 3. četa IV bataljona I KPO i četa Žumberačko-pokupskog odreda.

Ideja operacije bila je napasti Pisarovinu, razoružati posadu koja je bila smještena u nekoliko zgrada, a sastojala se od oko 35 ustaša, domobrana i žandarma.

Noću oko 3 sata započela je borba koja je trajala oko 2 i po sata. Vatra je bila dosta žestoka. Naši jurišajući su se sa bombama privlačili i bacali ih kroz prozore i vrata u zgrade, te na taj način protjeravali neprijateljske vojnike iz jedne sobe u drugu. Zazidanih puškarica na prozorima nije bilo, što je bila prednost za napad, ali težina napada bila je u tome da je neprijatelj bio razmješten u nekoliko zgrada, pa iako je imao male snage uspijevao je tući *naše* jedinice unakrsnom vatrom sa više strana. Nakon dva i po sata žestoke borbe naše su jedinice zauzele samo mjesto Pisarovinu i tom prilikom zarobile 17 ustaša, 9 domobrana, 3 žandarma i 5 civila koji su, po pričanju Hrvata, bili poznati kao neprijatelji narodnooslobodilačke borbe. Od zarobljenih strijeljano je 6 ustaša, 1 žandarm i 5 civila, dok su domobrani i preostale ustaše i žandarmi pušteni kući, pošto im je prethodno objašnjen cilj naše borbe, i pošto su pozvani da stupe u naše redove, ali se, naravno, nije javio ni jedan. Plijen je bio: 2 puškomitraljeza, 27 karabina, 6.000 metaka, 6 bombi, 3 radio-aparata, 8 pisaćih mašina, 1 školski kinoapar, 1 poljski telefon, 41 čebe, 15 šinjela, 29 pari cipela, 29 pari odijela, 20 pari veša. Zaplijenjena je općinska blagajna, te novac od zarobljenika u iznosu od 41.580 kuna, kao i razne druge sitne spreme. Za *vrijeme* borbe zapaljeno je 9 državnih i općinskih zgrada, a među njima jedna u kojoj je bilo 6 ustaša, koji se nisu htjeli predati, nego su zajedno sa zgradom i puškama izgorjeli. Naši gubici: dva mrtva i devet ranjenih.⁹⁴

Operacijom u Pisarovini rukovodio je komandant I KPO drug Vidović.«

Za uspješno izvedenu akciju u Pisarovini, štab Grupe kordunaških NOP odreda uputio je komandantu Prvog kordunaškog NOP odreda slijedeću čestitku:

»Čestitamo na izvedenoj operaciji na sresko mjesto Pisarovina. Čestitamo Tebi koji si rukovodio i svim drugovima partizanima koji su u operaciji sudjelovali. Osvajanjem mjesta Pisarovina vi ste mnogo pridonijeli našoj narodnooslobodilačkoj borbi, i to je za nas veliki uspjeh. Ne toliko veliki vojnički koliko politički. Nastavite tim putem da koristite narodnoj borbi i našem narodu i u buduće!«⁹⁵

U vezi s ovom akcijom interesantan je i izvještaj Velike župe Pokuplje, pisan 12. avgusta Ministarstvu unutrašnjih poslova i Ustaškoj nadzornoj službi u Zagrebu:

»Ova Velika Župa primila je u gornjem predmetu od kotarskog upravitelja u Pisarovini ovo izvješće:

Dana 9. o.m. u 3,30 sati napali su partizani mjesto Pisarovinu i u 4,30 zauzeli mjesto.

⁹⁴Zbornik V/6 - str. 126 i 129.
⁹⁵as Zbornik V/6 - str. 334 i 335.

U Pisarovini je bilo 13 oružnika, 8 domobrana, 5 ustaša iz škole Kerestinec i 31 iz priprema bojne.

Partizani su zarobili desetak ustaša, 4 oružnika i nekoliko domobrana. Od civila odveli stj Jurišu Kovačevića iz Pisarovine, Orlovića telefonistu, Milana Turka, gostioničara, Tonjaka Slav. ka, studenta medicine i Dr. Antu Dančevića, kotarskog liječnika, te jednog činovnika koji je do- dijeljen na občinu Pisarovina za osnivanje glavnih knjiga.

Popaljeno je 7 zgrada i to: kotarski sud, občina, oružnička postaja, bivša pošta vlasništvo Tahijanića i sadašnja pošta vlasništvo Dr. Rudolfa Surine.

Istog dana pustili su zarobljene Milana Martinovića, ustaškog dužnostnika, te još 7 ustaša; a prethodno su ih sve svukli...

Partizani su u selu rekvirirali 5 kola kojima su vozili ranjene, mrtve i robu.

Iz občine je odnešeno 32.000 kuna, iz pošte 4.000 kuna, iz oružničke postaje 20.000 kuna, dok kasu kotarske oblasti nisu mogli otvoriti. Brava je pokvarena, a u kasi se nalazi oko 9-000 do 10.000 kuna.

Pošto se u Pisarovini ne može dalje kotar voditi, predlaže se pojedine občine dodijeliti sus- jednim kotarevima i to Kupinec i Pisarovina Jastrebarskom, Donju Kupčinu Karlovcu, Pokupska Sisku, a Lasinju vratiti Vrginmostu, gdje je do 1941. godine pripadala.

U koliko je to nemoguće moli se odrediti kao sjedište Zagreb, koji je sa kotarom povezan stalnom autobusnom vezom.

Prema pričanju očevidaca napadača je moglo biti oko 800.

Tim povodom izvješćuje se slijedeće:

Od strane kotarske oblasti u Pisarovini bilo je već dulje vremena izvješćivano o prijetećoj opasnosti za Pisarovinu, kao i nedostatnim mjerama odbrane, povodom kojih izvješća se je stal- no kod zapovjedništva ovdješnjih oružanih snaga tražilo pojačanje odbrane. Ovim traženjima nije bilo u zadovoljavajućoj mjeri udovoljavano, uvijek s obrazlaganjem da nema dovoljno na raspo- laganju ljudstva ni oružja, dok evo nije došlo do ovog nemilog događaja.

Potpisanom nije namjera da kritizira postupke zapovjedništva vojnih i ustaških oružnih sna- ga, no ipak mora upozoriti na ovu okolnost s obzirom na razmještaj raspoloživih oružanih snaga.

Zašto posade u već popaljenoj Lasinji i manje važnom Banskom Kovačevcu broje na stotine ljudstva, dok odbrana Pisarovine s toliko važnih državnih i privatnih objekata nije brojila ni 30 ljudi. Sada po izvršenom napadu našla se je, ipak, zadovoljavajuća odbrana, što da je prije bilo učinjeno vjerovatno ne bi došlo do ovog događaja.

U pogledu prijedloga kotarskog upravitelja, da se kotar Pisarovina cijepa - navesti je se isti ne usvaja.

Ukoliko u najskorije vrijeme neće uslijediti obsežna akcija za konačno uništenje odmetnič- kih bandi, onda će trebati Pisarovinu toliko trajno osigurati, da ovakvi događaji budu isključeni. To se mora učiniti radi ovdašnjeg hrvatskog pučanstva i radi spriječavanja daljnjeg prodiranja tih banda, jer na koncu Pisarovina je na domak samog Zagreba.⁹⁶

Napad na neprijatelja u Pokupskom (11. avgusta)

Poslije oslobođenja Pisarovine, 4. bataljon je, sa četom Žumberačko-pokupskog odreda »Ključka«, a u prisustvu komandanta 1. KPO Nikole Vidovića, krenuo po danu kroz sela u pravcu Pokupskog, noseći razvijene hrvatsku i jugoslovensku zastavu. Dok su prolazili kroz sela narod ih je sa simpatijama posmatrao i bratski dočekivao.

Ustaše koje su se nalazile u Pokupskom doznale su za napad partizana na Pisa- rovinu i njihovo približavanje ka Pokupskom, pa su iskoristile noć i prije napada parti- zana pobjegle na desnu obalu Kupe, u pravcu Bučice. Ne znajući za ovu promjenu, 4. bataljon je noću krenuo u napad, pa je mjesto, budući da su se ustaše na vrijeme iz-

⁹⁶ Zbornik V/6 - str. 334 i 335.

vuikle, zauzeo bez borbe. Ne zadržavajući se u mjestu, Bataljon je krenuo prema državnom dobru u Ruševcu, gdje je zapalio oko 400 hvati drva, a stoku, strojeve i živežne namirnice podijelio seljacima. Zatim je pokret nastavljen u pravcu sela Ljetovanić, sjeverozapadno od Siska, gdje se nalazila žandarmerijska posada. Žandarmi su uspjeli da pobjegnu, ostavivši hranu spremljenu za ručak. Za ulazak partizana u Ljetovanić je odmah doznao i neprijatelj u Sisku. A, kako su bili obaviješteni da »nastupa oko 3.000 partizana«, zatražili su hitno pojačanje, plašeći se napada.

Poslije ulaska u Ljetovanić i kraćeg zadržavanja, 4. bataljon je, zajedno sa četom »Kljuka«, produžio kretanje preko Crne Mlake u pravcu Velike Gorice, kraj Zagreba, sa čvrstom namjerom da se napadne tamošnji vojni aerodrom i na njemu unište avioni. Međutim, simpatizeri NOP-a iz Crne Mlake nisu raspolagali sa svim podacima o neprijateljevim snagama na aerodromu, i molili da ne budu vodiči partizana u ovom zadatku, bojeći se represalija nad njihovim familijama od strane ustaša, pa se od toga zadatka odustalo, a Bataljon se, po naređenju Štaba Grupe NOP odreda, odmah vratio u Kordun.

Uspješno izvedene akcije i krstarenje po terenu Pokuplja pozitivno se odrazilo na narod i njegovo opredjeljenje za NOB, kao i na širenje i jačanje bratstva i jedinstva srpskog i hrvatskog naroda, a uslijedio je i masovniji odziv mještana dobrovoljaca za NOV i bespoštedna borba protiv narodnih neprijatelja.

Drugi napad na neprijatelja u Vrginmostu (13. avgusta)

U toku avgusta neprijatelj je preduzeo jaču ofanzivu na teritoriji Banije, pa su se jedinice Banijskog NOP odreda kod Kamenskog mosta prebacile na sektor 3. bataljona Prvog kordunaškog NOP odreda. Pri tom su se štabovi Banijskog i Prvog kordunaškog NOP odreda dogovorili da se izvrši zajednički napad na neprijateljeve snage u Vrginmostu. Glavni napad ovog puta trebalo je da izvedu banijske jedinice, dok bi na osiguranju bile kordunaške jedinice.

Prema prikupljenim podacima, u Vrginmostu se tada nalazilo 250 do 300 ustaša, domobrana i žandarma, naoružanih sem karabinima, i sa 4 teška mitraljeza, 12 puškomitraljeza i 2 laka minobacača. Te snage su bile raspoređene po zidanim zgradama, na željezničkoj stanici - 15 ustaša i 15 domobrana, naoružanih sa 2 puškomitraljeza; u zgradi šumarije - 15 žandarma naoružanih sa po jednim teškim mitraljezom i puškomitraljezom; u kući Save Mrkobrade - 5 žandarma i 5 ustaša, naoružanih puškomitraljezom; u zgradi žandarmerijske kasarne - 30 žandarma; ostale snage su bile raspoređene u Sokolskom domu - oko 100 ustaša i jedna desetina u kući Pere Mrkobrade.

Za napad, određen da se izvede noću 12/13. avgusta, sa početkom u 0,30 časova, određene su sljedeće snage: 5. banijski bataljon - za napad na željezničku stanicu; 1. banijski bataljon - za napad na šumariju i kuće Mrkobrade i Vukšića; 3. banijski bataljon bez 1. čete - za napad na žandarmerijsku kasarnu; zgradu Sokolskog doma napadale su jedna četa Banijskog udarnog bataljona i 1. i 3. čete 3. kordunaškog bataljona, pod komandom komandira 3. čete Pere Rkmana. Za osiguranje prema Glini, na položaju u Čemernici, određen je 2. banijski bataljon sa jednom kordunaškom radničkom četom za prekopavanje i zabarikadiranje ceste Glina - Vrginmost. U isto vrijeme, 1. kordunaški bataljon nalazio se u Blatuši, kod Bakića Sela, za obezbjeđenje sa pravca Topuskog, dok je 2. kordunaški bataljon bio u rezervi na Polojskom brdu, gdje se nalazio i Operativni štab. Borci 2. čete 3. kordunaškog bataljona raspoređeni su kao vodiči po banijskim bataljonima, koji uglavnom nisu poznavali ovaj teren.

Ovom akcijom rukovodio je Operativni štab, koga su sačinjavali: Stanko Bjelajac komandant, politički komesar Ranko Mitić, operativni oficir Banijskog NOP odreda Milan Pavlović, operativni oficir 1. kordunaškog NOP odreda Ignjatije Perić Gnjaca, oficir Glavnog štaba NOP odreda za Hrvatsku Rade Bulat.

Ovaj dobro pripremljen i organizovan napad, i pored junačkih podviga boraca, nije uspio. Možda je tome razlog što su donekle precijenjene naše snage, a pri tom se izgubilo iz vida da se neprijatelj nalazi u dobro utvrđenim zidanim zgradama, te da napadač ne raspolaže oruđima koja su u stanju da ruše takve zgrade. Sem toga, teško je bilo privući tolike snage, a da one ne budu otkrivene od branioca, što se i ovog puta dogodilo. Preko grupice domaćih izdajnika i špijuna, neprijatelj je otkrio napad, na vrijeme se pripremio za odbranu, čime je iznenađenje, kao važan momenat s kojim se računalo - izostao.

Međutim, bez obzira i na tu okolnost i na žrtve, partizani su se probili do svih navedenih zgrada. I više od toga: zauzeli su školu i poštu u kojoj je ubijen ustaški zastavnik Cividini, te zapalili sve zgrade na željezničkoj stanici. Zarobljeno je 10 neprijateljevih vojnika sa naoružanjem, a veći broj je ranjen. S obzirom na težinu borbe i okolnosti pod kojima je vođena, naši gubici su bili relativno neveliki: 4 poginula, 2 nestala i 10 ranjenih boraca.

Ustaše napuštaju Vrginmost (12. septembra)

Zastrašen svakodnevnim uspjesima naših jedinica, neprijatelj je, mjesec dana kasnije, noću 12/13. septembra, napustio mjesto Vrginmost i povukao se u Topusko, ostavivši dio snaga, u jačini od jedne satnije, u Čemernici. Napuštajući Vrginmost, neprijatelj je popalio zgrade u kojima je dotad boravio, kao i još nekoliko okolnih kuća. Istovremeno, Vrginmost je prestao biti sjedište kotarske ustaške vlasti, te je ono premešteno u Topusko. I dalje, sve do oslobođenja, neprijatelj više nije imao svoju posadu u Vrginmostu, čime je uspostavljena neposredna i slobodna veza južnog i sjevernog dijela teritorije kotara Vrginmosta.

Oslobođenjem Vrginmosta, u danima inače karakterističnim po ofanzivnim dejstvima naših jedinica, stvoreni su povoljni uslovi za napad i na ostale neprijateljske posade - u Skakavcu, Banskom Kovačevcu, Lasinji, Čemernici i Topuskom. Napade na ova neprijateljeva uporišta vršiče jedinice 8. kordunaške divizije.

Od proboja neprijateljevog obruča u Petrovoj gori, 14. maja 1942, naše jedinice su stalno bile u ofanzivi, a neprijateljeve u defanzivi, držeći svoje posade u Topuskom, Čemernici, Vrginmostu, Banskom Kovačevcu i Lasinji. Ove ustaško-domobranske snage nisu više mogle ni da se kreću van ovih mjesta, a kamoli da vrše napade na naše jedinice. S druge strane, ni naše jedinice nisu bile toliko brojno jake i naoružane teškim oružjem da bi ih mogle napadati u utvrđenim mjestima, već su neprijatelja tukle tamo gdje se on nije ni nadao. Napad na Pisarovinu to najbolje potvrđuje. Neprijatelj se više nije osjećao slobodnim ni pred samim vratima Zagreba, jer su tamo dejstvovale jedinice Žumberačko-pokupskog NOP odreda.

ZAPAŽEN BILANS JEDNOGODIŠNJIH BORBI

Krajem jula 1942. godine navršila se godina dana od početka oružanog ustanka naroda kotara Vrginmosta. U toku jednogodišnjih borbi, od malih partizanskih seoskih odreda, sa svega oko 400 boraca, formirana su dva bataljona sa oko 600 dobro naoružanih boraca. U borbama je ubijeno oko 370, ranjeno oko 113 i zarobljeno oko 357 neprijateljevih vojnika. Skromno ustaničko naoružanje, od oko 28 vojničkih pušaka raznog porijekla, 45 pištolja i oko 190 različitih civilnih pušaka, naraslo je na 357 vojničkih pušaka, 26 pištolja, 18 puškomitraljeza, 5 teških mitraljeza, 125 ručnih bombi i oko 150.000 metaka. Gubici partizanskih jedinica u borbama bili su 143 poginula i 70 ranjenih boraca i stariješina.

U svim oslobođenim selima radili su od organizacije KPH inicirani i od naroda izabrani organi narodne vlasti, narodnooslobodilački odbori (NOO), masovne organizacije Antifašističkog fronta žena (AFŽ), Ujedinjenog saveza antifašističke omladine (USAO). Na godišnjicu ustanka, cijela teritorija kotara Vrginmosta je sem mjesta Topuskog sa okolnim hrvatskim selima, Čemernice, mjesta Vrginmosta (koje će ustaše, kako je rečeno, ubrzo napustiti, pod pritiskom kordunaških partizana), Banskog Kovačevca i Lasinje, bila slobodna i povezana sa slobodnom teritorijom Korduna i Banije.

I ustaška vlast je postigla svojevrstan »uspjeh«: popaljena su sva srpska sela, a poubijali su i poklali više stotina nevinih ljudi, žena i djece. No, i pored svega - otpor naroda nisu slomili. Nisu to postigli ni ofanzivom iz decembra 1941. izvedenom na sektoru 4. bataljona, ni martovskom i majskom ofanzivom iz 1942. godine na Petrovu goru. Plamen NOP-a širio se van granica Korduna i, dobrim dijelom, i u najtješnjoj vezi sa borbom Korduna - sjeverno do rijeke Kupe, u Pokuplju i Žumberku, i južno od rijeke Gline i u Cazinskoj krajini.

FORMIRANJE KORDUNAŠKIH BRIGADA I DIVIZIJA

Uspješan razvoj NOB-a na Kordunu, a time i na teritoriji kotara Vrginmosta, stvorio je uslove i za formiranje novih uglavnom većih, partizanskih jedinica. Tome je doprinjela i činjenica da su u prvoj polovini 1942. godine, pod rukovodstvom štaba Prvog kordunaškog NOP odreda, radila tri omladinska kursa, svaki po mjesec dana, od kojih su formirane tri omladinske čete. Upravo od tih četa formiran je Omladinski bataljon »Joža Vlahović«, koji je ušao u sastav Prve kordunaške brigade, kao njen 3. bataljon. Sa teritorije kotara Vrginmost u ove tri omladinske čete stupilo je oko 60 omladinaca, svi dobrovoljno, odlučni da se bore za slobodu i jačanje bratstva i jedinstva.

Početakom jula 1942. godine, od boraca Prvog kordunaškog NOP odreda formiran je i Prvi udarni bataljon. U taj bataljon iz sastava 3. i 4. bataljona dato je oko 160 boraca, 30 iz 3. bataljona i 130 iz 4. bataljona, sa kompletnim naoružanjem. Njihova ranija mjesta u borbenom stroju popunili su novi borci, iz sastava rezervnih partizanskih odreda. Za komandanta ovoga bataljona postavljen je Mile Bučan, rodom iz Prkosa, do tada komandir 1. čete 4. bataljona, a za operativnog oficira bataljona Ilija Gvozdić, rodom iz Crevarske Strane, do tada vršilac dužnosti komandanta 3. bataljona.

Dana 19. avgusta 1942, godine formirana je Prva kordunaška partizanska brigada (od dana formiranja do ulaska u sastav 8. kordunaške divizije poznata kao 4. kordunaška NOP brigada Hrvatske). Formirana je u Debeloj Kosi, a sačinjavali su je 1. i 2. udarni bataljon Prvog i Drugog kordunaškog NOP odreda i Omladinski bataljon »Joža Vlahović«. U svemu, imala je oko 900 boraca. Za komandanta postavljen je Nikola Vidović,

rodom iz Štipana, do tada komandant Prvog kordunaškog NOP odreda, za političkog komesara Mile Martinović, rodom iz Krstinje, do tada politički komesar 4. bataljona, za zamjenika komandanta Stanko Gabrić, rodom iz Slavskog Polja, do tada komandant 4. bataljona, za zamjenika političkog komesara Vlado Novaković, rodom iz Karlovca, i za operativnog oficira Branko Žutić, rodom iz Kirina. U sastavu ove brigade bilo je preko 150 boraca rodom sa teritorije kotara Vrginmosta.

Nepun mjesec dana kasnije, 16. septembra 1942, u selu Petrova Poljana, kraj Dunjaka, od jedinica Prvog i Drugog kordunaškog NOP odreda formirana je Druga kordunaška brigada (do ulaska u sastav 8. divizije poznata kao 5. kordunaška NOP brigada Hrvatske), sa oko 700 boraca. U Štab brigade imenovani su: komandant Bogdan Oreščanin, rodom iz Perne, do tada komandant Drugog kordunaškog NOP odreda, politički komesar Miloš Šumonja, rodom iz Tušilovića, do tada komandant Prvog kordunaškog NOP odreda, zamjenik političkog komesara Rade Janjanin, rodom iz Dubrava, do tada politički komesar bataljona u Drugom kordunaškom NOP odredu, operativni oficir Simo Mikašinović, rodom iz Dubrave, informativni oficir Tomo Štrukelj, intendant Milan Zimonia, rodom iz Trstenice, referent saniteta Desanka Tarbuk, i za oficire pri Štabu brigade Petar Kreča, sa Banije, i Stanko Gabrić, iz Slavskog Polja. I u Drugoj brigadi bilo je preko 150 boraca sa teritorije kotara Vrginmosta.

U novembru 1942. godine, u rejonu sela Crevarska Strana, gdje su se našle Prva i Druga kordunaška brigada, formirana je 8. kordunaška narodnooslobodilačka divizija. Njen štab prvi put se sastao u Perni, u kući Miloša Oreščanina.⁹⁷

U sastav 8. kordunaške NO divizije ušle su Prva i Druga (4. i 5) kordunaška i šesta primorsko-goranska brigada. Ova treća brigada, praktično, nikada nije ušla u sastav divizije, jer je djelovala u Gorskom Kotaru, već je umjesto nje ušla Treća kordunaška brigada (15. brigada NOP odreda Hrvatske), formirana 5. decembra 1942. godine. Prvi bataljon ove brigade bio je ranije 2. bataljon Prvog kordunaškog NOP odreda, njen 2. bataljon formiran je od pojedinih četa i samostalnih vodova, a u 3. bataljon je preimenovan Udarni bataljon novoformiranog Kordunaškog NOP odreda. Za komandanta brigade postavljen je Nikola Vidović, do tada iskusni komandant Prve (4) kordunaške brigade, a za političkog komesara Branko Bekić, rodom iz Čreмуšnice, do tada politički komesar 2. bataljona Druge kordunaške brigade.

Na dan formiranja, 22. novembra, divizija je imala 2.128, a mjesec dana kasnije 3.561 borca.

Prije formiranja 8. divizije, 28. oktobra 1942, uslijedila je reorganizacija Prvog i Drugog kordunaškog NOP odreda, i to tako daje od njih, zbog odlaska velikog broja boraca u brigade, formiran jedan - Kordunaški NOP odred, sastavljen od tri bataljona. Od 16. do 26. novembra 1942. u sastavu Odreda formiran je i 4. bataljon nazvan Udarni, čiji su borci bili naoružani sa 150 pušaka, 6 puškomitraljeza i 2 teška mitraljeza. Ovaj bataljon, kako je rečeno, ušao je u sastav Treće (15) kordunaške brigade, kao njen 3. bataljon. Za komandanta novoformiranog Kordunaškog NOP odreda postavljen je Mihajlo Blažević Miško iz Tušilovića, a za političkog komesara Milić Dejanović, iz Lasinjskog Sjeničaka, za zamjenika političkog komesara Dušan Rkman, iz Perne, za operativnog oficira Pero Kreča, iz Banije, i za obavještajnog oficira Mile Roknić, iz Perne. Na terenima dotadašnjih bataljona formirane su čete, koje su i dalje vrlo uspješno vršile mobilizaciju novih boraca i, prema svojim mogućnostima, štatile teren od manjih nep-

⁹⁷ Na toj kući je poslije rata otkrivena spomen-ploča, na kojoj je upisano: »Naredbom Vrhovnog komandanta NOV i POJ broj 96 od 22. XI 1942. godine formirana je VIII NO divizija. Na ovom mjestu sastao se po prvi put štab ove jedinice na čelu sa komandantom drugom Četković Vladimirom i političkim komesarom Turkulin Arturom.«

ijateljelih jedinica. One će sadjejtstvovati i akcijama koje su na ovom terenu izvodile brigade 8. divizije.

Formiranjem brigada i divizije i reorganizacijom kordunaških NOP odreda, došlo je i do rasformiranja dotadašnjih u borbama očvrslilih 3. i 4. bataljona, koje su sačinjavali borci sa teritorije kotara Vrginmosta. Oni su tada ušli u sastav brigada 8. divizije i bataljona novoformiranog Kordunaškog NOP odreda. Od novembra 1942. godine pa sve do oslobođenja, na teritoriji kotara Vrginmosta dejstvovaće jedinice 8. divizije i Kordunaškog NOP odreda.

JESENJA OFANZIVNA DEJSTVA NAŠIH JEDINICA

Uspješan ishod borbi na teritoriji Pokuplja, Žumberka i Cazinske krajine

U toku septembra i oktobra 1942. godine neprijatelj je i dalje bio u defanzivi, pritisnut snažnim borbenim dejstvima svih partizanskih jedinica.

Prva kordunaška brigada, koja se odmah po formiranju, noću 23/24. i 24/25. avgusta, prebacila preko rijeke Kupe u Pokuplje, na putu za Žumberak, u Jastrebarskom, oslobodila je iz ustaškog logora 727 djece i, poslije niza drugih uspješnih acija na teritoriji Žumberka i Slovenije - Bele Krajine - početkom oktobra vratila se u Kordun. Po dolasku u Kordun, Prva kordunaška je, zajedno sa Prvom ličkom brigadom, razbila italijansku grupaciju u Perjasici, a zatim su, zajedno, oslobodile Tušilović i zarobile jednu ustaško-domobranksu bojnu. Oslobođenjem Tušilovića naše jedinice približile su se samom Karlovcu.

U toku novembra, zajedničkim akcijama jedinica iz Bosne, Korduna, Banije i iz Like, oslobođeni su Bihać i cijela Cazinska Krajina sa mjestima: Cazin, Velika i Mala Kladuša, Podzvizd, Pećigrad, Trnovo, Vrnograč i dr. Oslobođenjem Cazinske Krajine ostvorena je međusobna povezanost oslobođenih teritorija Korduna, Banije, Like i Bosne.

Istovremeno, formirana je i Trinaesta NOV brigada Hrvatske, od 11. decembra 1942, 13. proleterska brigada »Rade Končar«. Formirana je od 7. do 10. novembra, u Gornjem Sjeničaju, od boraca Prvog proleterskog NOU bataljona Hrvatske i Žumberačko-pokupskog NOP odreda. Za komandanta brigade postavljen je Ante Banina, za političkog komesara Božo Spaček, a za operativnog oficira Vojislav Ivetić, obojica dotad na istim dužnostima Prvog proleterskog udarnog bataljona Hrvatske. U ovu brigadu ušlo je i oko 100 boraca sa teritorije kotara Vrginmosta.

Poslije uspješnih borbi u Kordunu i Cazinskoj Krajini, ofanzivna dejstva 8. kordunaške divizije, sa 4. i 5. brigadom, prenijeta su na teritoriju kotara Vrginmosta.

Drugi napad na neprijateljevu posadu u Čemernici (23. novembra)

Prilikom razmatranja borbi za oslobođenje neprijateljelih uporišta na teritoriji kotara Vrginmosta, a to su tada bili: mjesto Topusko, željeznička stanica Topusko, Čemernica, Lasinja i Banski Kovačevac - Štab 8. kordunaške divizije odlučio se za Čemernicu. Pri tom se pošlo od procjene da bi se likvidacijom neprijateljeve posade u Čemernici stvorili uslovi i za napad na neprijateljevo uporište na željezničkoj stanici Topusko, pa i u samom Topuskom. Sem toga, zauzimanjem Čemernice šire se dejstva prema Glini i proširuje slobodna teritorija prema hrvatskim selima. Zbog jačine neprijateljelih snaga, Štab 8. divizije angažovao je dvije brigade.

Prema prikupljenim podacima, ova uporišta držala je 11. ustaška bojna. U Topuskom se nalazilo oko 1200 ustaša i naoružanih civila, 100 domobrana i 100 žandarma, naoružanih sa 2 topa, 6 teških mitraljeza i 40 puškomitraljeza, 7 bacača mina i jednim bornim kolima. Na željezničkoj stanici Topusko nalazilo se 130, a u dvije vaktarnice na pruži do Gline 30 ustaša. U samoj Čemernici nalazila se posada jačine oko 120 žandarma i ustaša, u zgradi osnovne škole (zidanica) i utvrđenjima oko nje. Utvrđenja su se sastojala od zidanih bunkera sa čvrstim krovovima opasanim bodljikavom žicom. Prozori na zgradi škole bili su djelom zazidani i zaštićeni mrežom protiv ubacivanja bombi.

Za napad na Čemernicu određena je 4. brigada, koja je sa dva bataljona trebalo da napada, a sa jednim bataljonom da sa sjeverne strane blokira neprijatelja na željezničkoj stanici Topusko i postavi osiguranje na cesti i pruži koji vode iz Gline, radi spriječavanja neprijateljeve intervencije sa te strane. Ukoliko bi se akcija uspješno izvela, jedan od dva bataljona koji su napadali Čemernicu trebalo je da pomogne bataljonu koji je bio na blokadi neprijatelja na željezničkoj stanici Topusko, tako da i to uporište osvoje.

Peta brigada dobila je zadatak da izvođenje akcije osigura sa pravca Topuskog, s tim da se sa dva bataljona postavi na Topličkim Kosama i spriječi svaki pokušaj neprijatelja iz Topuskog da pruži pomoć posadi u Čemernici. Jedan bataljon ove brigade ostavljen je u rezervi.

Prvi nalet jedinica na uporište Čemernica, koji je počeo 23. novembra 1942. u 6,15 sati ujutro, dočekan je organizovanom i jakom vatrom neprijatelja iz zgrada osposobljenih za kružnu odbranu, tako da taj prvi juriš boraca nije uspio. Pri tom ni podrška topa nije koristila, jer je od 7 raspoloživih granata samo 4 eksplodiralo. Pošto je ocijenio da je u pitanju dobro organizovana i žilava odbrana žandarma i ustaša, Štab divizije je odlučio da povuče glavne snage iz dodira sa neprijateljem, a da tu ostanu slabiji djelovi, da bi se izvršile pripreme, formirale bombaške grupe i istog dana oko 18 časova ponovio napad. Međutim, i pored svih priprema i još snažnijeg napada, uspjeh nije postignut. Bombaške grupe pretrpjele su izvjesne gubitke i bile onesposobljene da ponove napad. Kako su i ostali pokušaji ostali bez uspjeha, odustalo se od daljnjeg napada, a time je izostao i napad na željezničku stanicu Topusko.

Neprijatelj je iz Topuskog cio dan vodio borbu protiv jedinica 5. brigade koje su bile na osiguranju, odlučan da se spoji sa svojim snagama u Čemernici. Međutim, svi njegovi pokušaji da se probije razbijeni su žilavom odbranom boraca ove brigade, koji su uspjeli da unište jedna borna kola i protjeraju neprijatelja. Pred noć neprijatelj je ovamo krenuo i iz Gline, kada su istovremeno i snage neprijatelja iz Topuskog krenule u ponovni napad, ovoga puta sa težištem preko Gređana. Iskoristivši pošumljen teren, uspjeli su da neopaženo od naših snaga zađu u šumu i zaobiđu lijevo krilo Brigade. Istovremeno, došlo je naređenje iz Štaba divizije da se Brigada provuče. U nastojanju da obavijesti jedinice o povlačenju, komandant 2. bataljona Pero Rkman upao je u ustašku zasedu i, uvidjevši da se ne može probiti - sam se ubio bombom.

U toku ove jednodnevne borbene akcije neprijatelj je imao oko 10 poginulih i više ranjenih. Zaplijenjena su 2 puškomitraljeza, pištolj, 3 puške i oko 6.000 metaka, te uništena jedna borna kola. Naši gubici bili su 6 poginulih i 38 ranjenih (4. brigada -2 poginula i 12 ranjenih, 5. brigada - 4 poginula i 26 ranjenih).

Istog dana, 23. novembra, zapovjednik 11. ustaške bojne, satnik Makovec, pored ostalog, napisao je u izvještaju pretpostavljenima:

»Obzirom da je sada u pitanju njihova obskrba u hrani i streljivu, mislim da se posada Čemernice povuče i pojača kolodvor i Topusko. Od danas je veza sa Glinom bez jakog osiguranja

nemoguća, te bi bilo potrebno da u Topuskom imade 2 satnije samo za osiguranje obskrbe streljiva i hrane.

Partizani su svoje straže sasvim približili Topuskom, a svoje snage u svrhu napadaja na Topusko skupljaju u Perni, Pecki i Crnom Potoku, te Katinovcu. Opći napadaj na Topusko može se očekivati za utorak ili srijedu (23. ili 25).-<⁹⁸

Sem Topuskog teritorija kotara Vrginmosta slobodna (decembra 1942. godine)

Poslije neuspjelog napada na Čemernicu, 8. kordunaška divizija (sada i sa 15. brigadom) prebacila se na sjeverni dio teritorije kotara Vrginmosta, u cilju pripreme i izvođenja napada na neprijateljeve posade u Skakavcu, Banskom Kovačevcu i Lasinji.

U vezi sa pripremom jedinica za te napade, Štab divizije uputio je svim borcima, komandirima, komandantima i političkim komesarima pismo slijedećeg sadržaja:

»Akcijom na Skakavac i Banski Kovačevac naša divizija treba da izvrši prvi svoj zadatak većeg opsega.

Ovom akcijom naša divizija treba da uništi neprijateljska uporišta iz kojih već skoro godinu i pol prijeti danomice opasnost narodu naše oslobođene teritorije. Ne samo to, nego padom tih neprijateljskih uporišta treba da se sruši lanac odbrane Karlovca, glavnog neprijateljskog oslonca za sva zlodjela nad nedužnim narodom Korduna, koja su učinjena od prvog dana krvave ustaške vlasti. Došao je konačno čas kada i ta posljednja uporišta neprijatelja na Kordunu mora da padnu. Mi moramo biti svjesni da će nakon ogromnih uspjeha naše Narodnooslobodilačke vojske u zadnje vrijeme pad tih neprijateljskih gnijezda ubrzati slom neprijatelja koji se već tako jasno vidi. Ustaška vlast ne može više dobiti pomoći niotkuda. Nastupanje Crvene armije kod Staljingrada i saveznika u Africi iscrpljuje posljednje već narušenim fašističkim hordama. Sada je vrijeme za napad više nego ikad. Treba da se zada neprijatelju smrtni udarac. Naša divizija u zadavanju tog udarca ne smije da zaostane iza ostalih jedinica naše Narodnooslobodilačke vojske.

Vojnički značaj ove akcije sastoji se u tome što po prvi puta od stvaranja naše divizije učestvuju u njoj tako velike snage u saradnji sa artiljerijom i tenkovima. Ova nam akcija treba da posluži kao škola za saradnju u borbi gotovo svih rodova oružja. Moramo nastojati da iz ovih borbi izvučemo što više iskustva i osposobimo se za takve akcije koje će sada, u vezi sa silnim razmahom i sve jačim naoružanjem naše Narodnooslobodilačke vojske, biti sve češće.

Za našu diviziju rijetko će koja akcija imati toliki značaj kao ova. Što je za nas najvažnije, ova akcija treba da bude prekretnica u vojničkom i političkom razvoju naše divizije. Svi smo mi upoznati sa onim nedostacima radi kojih su brigade naše divizije imale do sada tako velik broj neuspjelih akcija. Mi isto tako znamo da ti nedostaci ne leže u našoj nedovoljnoj borbenosti i hrabrosti, nego u nedostatku iskustva, u nedovoljnoj prodornosti, a naročito upornosti kod izvođenja akcija. Malo koja akcija uspijeva prvim naletom, naročito sada, kada se neprijatelj pod nezadrživim naletom naše Narodnooslobodilačke vojske zabarikadirao u pojedina mjesta, uvukao se u bunkere i ogradio žicom. Napad na takva mjesta mora biti uporan, mora se često jurišati po nekoliko puta, privlačiti se neprijateljskim rovovima uprkos njegove vatre. Za takve zadatke nije dosta samo hrabrost, nego isto tako je važna vještina boraca i jedinica. Drugi naš vojnički nedostatak sastoji se u nedostatku saradnje u borbi između pojedinih desetina, vodova itd. Nastupanje pod neprijateljskom vatrom, a što je slučaj baš u ovakvim akcijama, moguće je jedino korištenjem vatre u pokretu sa uzajamnim potpomaganjem pojedinih dijelova. Često je slučaj da neka desetina ili druga jedinica, nemajući uske saradnje i pomoći sa ostalim dijelovima, naišavši na otpor koga sama nije u stanju da savlada, izvrši povlačenje na svoju ruku bez komande. Nije potrebno napominjati što znači takvo napuštanje našeg napadnog lanca u kome čvrsto uzajamno

oslanjanje, ne samo pojedinih jedinica nego i samih boraca, predstavlja najjaču zaštitu za gubitke dragocjenih života naših boraca. Ako se već neka jedinica ili borac ne može da održi na nekom položaju, može inicijativno da se povuče samo do prvog pogodnijeg položaja, ne gubeći ni za trenutak vezu sa ostalim jedinicama, odnosno borcima. Bez komande nema pravilnog ni nastupanja ni odstupanja. Znamo iz iskustva, da smo baš kod povlačenja bez komande, a to znači bez saradnje i pomoći sa ostalim dijelovima, imali najveće gubitke. Baš se u tome, u čvrstom poštivanju komande, i ogleda upornost jedne jedinice. U ovoj akciji naše divizije ne smije biti nedostataka i moramo napregnuti sve da ih izbjegnemo.

Ova akcija mora značiti i likvidaciju naših političkih nedostataka. I ovog puta mi ćemo upasti u hrvatska sela u kojima ima mnogo poštenih Hrvata i koji jedva čekaju da se riješe krvničkih posada u blizini svojih domova. Svaka pljačka i samovoljno pretraživanje Kuća predstavljaju udarac privlačenju tih ljudi na stranu narodnooslobodilačke borbe. Bratstvu i jedinstvu naših naroda, NOV ne smije nanositi više udarača.

Ovom nam se akcijom pruža prilika da obučemo i obujemo mnoge naše gole i bese drugove. Osim toga, imamo priliku da pojačamo naoružanje naše divizije, kako bi ona imala što jaču udarnu moć i bila što spremnija za izvršavanje sve težih i složenijih zadataka koje NOB i interesi naših naroda pred nju postavljaju.

Imajući u vidu značaj ove akcije, kako za cijelu narodnooslobodilačku borbu, tako isto i naročito za razvoj i jačanje naše divizije, mi moramo dati sve od sebe da ova akcija uspije.

Smjelo, drugovi, i odlučno naprijed, zadatak moramo izvršiti!⁹⁹

Zajedno sa ovim pismom, štabovi 4, 5. i 15. brigade primili su i borbenu zapovjest za napad, iz koje su vidjeli svoje zadatke i jačinu neprijateljevih snaga, koje je jednovremeno trebalo napasti, noću 8/9. decembra 1942, sa početkom u 4 časa ujutro.

Raspored i jačina neprijateljevih snaga:

Lasinja- oko 180 ustaša i 50 žandarma, naoružanih sa 2 laka minobacača i 5 puškomitraljeza, smještenih danju po kućama mještana, a noću u rovovima i bunkerima;

Banski Kovačevac - 13 žandarma i jedna pionirska satnija od 130 domobrana, naoružanih sa 6-7 puškomitraljeza i 9-10 automata, sa odbranom iz škole i rovova u selu;

Selo Skakavac - 80 žandarma naoružanih sa 3 puškomitraljeza, smještenih u zgradi pošte sa bunkerima oko zgrade, i oko 140 domobrana, sa 5 puškomitraljeza, sa organizovanom odbranom u blizini crkve;

Željeznička stanica Skakavac - (oko 4 km udaljena od sela) - 150 ustaša i 30 domobrana, naoružanih topom kalibra 100 mm, 2 teška mitraljeza i 8-10 puškomitraljeza, sa 2 oklopna vagona u kojima se nalaze 1 teški mitraljez i 2 puškomitraljeza, smještenih u staničnim zgradama sa bunkerima za odbranu.

Sem ovih snaga, neprijatelj je imao i posadu od 120 žandarma i civila-ustaša, naoružanih sa 4-5 puškomitraljeza u *Vukmaniću* (10 km jugoistočno od Karlovca), te oko 40 žandarma sa 3 puškomitraljeza u *Rečici*.

Ukupno u ovih pet mjesta neprijatelj je imao oko 933 vojnika. Bila je to spoljna odbarana Karlovca, pa i samog Zagreba, postavljena na desnoj obali Kupe. Iz tih uporišta ustaše su vršile ispade i napade na partizane i narod teritorije kotara Vrginmosta. Za ustašku vlast bila je to i linija sa koje je trebalo spriječiti širenje NOP-a iz Korduna u Pokuplje i ka Zagrebu.

Plan Štaba 8. divizije bio je, prvo, da se napadnu neprijateljeve posade u Banskom Kovačevcu i Skakavcu, a zatim, po uspjehu ovih akcija, napadnu Lasinja, željeznička stanica Skakavac i Vukmanić. U vezi s ovim izdata su i naređenja štabova brigada:

Četvrta brigada, ojačana sa tri topa - da sa dva bataljona napadne neprijateljevu posadu u Banskom Kovačevcu, jednim bataljonom da se osigura sa pravca Lasinje, a jedan bataljon zadrži u brigadnoj rezervi;

Peta brigada, ojačana sa dva tenka i dva teška minobacača - da sa dva bataljona napada neprijatelja u selu Skakavac, ostavljajući jedan bataljon u brigadnoj rezervi;

Petnaesta brigada, ojačana sa dva voda 3. čete 1. bataljona Kordunaškog NOP odreda, i bez jednog svog bataijona ostavljenog u divizijskoj rezervi - da fingira napad na željezničku stanicu Skakavac i spoljnu odbranu Vukmanića.

Sve tri brigade ispunile su postavljene zadatke. Pri tom je Četvrta brigada zarobila cijelu neprijateljevu posadu (napad su vršili 1. i 3. bataljon), dok je neprijatelj iz sela Skakavca uspio da se, uz veće gubitke, povuče na željezničku stanicu Skakavac. Istog dana, 9. decembra, Četvrta brigada je dobila zadatak da napadne neprijatelja u Lasinji, a Petnaesta brigada posadu na željezničkoj stanici Skakavac.

Zastrašen silinom napada naših jedinica, neprijatelj je u toku noći 9/10. decembra napustio željezničku stanicu Skakavac, kao i Vukmanić, i povukao se u Karlovac i na lijevu obalu Kupe, u Rečicu. Četvrta brigada je noću 10/11. decembra izvršila napad na Lasinju i poslije šestočasovne borbe neprijatelj je, koristeći se maglom, uspio da se izvuče i prebaci na lijevu obalu Kupe, u pravcu Pisarovine.

Odmah poslije oslobođenja Banskog Kovačevca, Skakavca (sela i željezničke stanice) i Vukmanića, Petnaesta brigada je upućena prema Čemernici, da obezbijedi napad na Lasinju, a Peta brigada prema Bučici. Poslije oslobođenja Lasinje i Četvrta brigada je upućena prema Čemernici.

I Čemernica je oslobođena (15. decembra)

Koncentrišući svoje tri brigade oko Čemernice, Štab 8. kordunaške divizije odlučio je da, uz jače osiguranje prema željezničkoj stanici Topusko i mjestu Topusko, te prema Glini i Bučici, napadne neprijatelja u Čemernici. Jačina posade u njoj bila je nešto jača od one kada je napadana 23. novembra, zapravo oko 200 domobrana i nekoliko žandarma, dok je u Topuskom i na željezničkoj stanici Topusko bila kao i u novembru.

Ovoga puta glavni zadatak je dobila Petnaesta brigada. Ojačana sa 2 tenka, 2 minobacača i 2 brdska topa, ona je imala zadatak da u toku popodneva 14. decembra, sa početkom napada u 15 časova, sa dva bataljona napadne i razoruža neprijatelja u Čemernici. Sa jednim bataljonom, pak, vršila je fingirani napad na neprijateljevu posadu u Topuskom, sa pravca Male Vranovine. Četvrta brigada imala je zadatak da obezbijedi izvođenje napada na Čemernicu, sa pravca željezničke stanice Topusko, gdje se nalazilo oko 120 ustaša, i sa pravca Gline, gdje se nalazilo oko 1.800 ustaša, žandarma i domobrana. Peta brigada vršila je obezbjeđenje sa pravca Topuskog, posjedajući položaje na Topličkim Kosama i prema Gređanima.

Napad jedinica Petnaeste brigade počeo je prema predviđenom planu, a privlačenje neprijatelju pod zaštitom magle izvršeno je neopaženo. Međutim, neprijatelj je pružio žilav otpor, te je borba, nakon neuspjelog prvog napada, nastavljena tokom noći, ali otpor neprijatelja, i pored tri izvršena juriša, nije slomljen. Ujutro 15. decembra izvršen je ponovni napad, ali i ovoga puta bez uspjeha. Tokom dana izvršene su pripreme za ponovne juriše u toku slijedeće noći. Međutim, kako je neprijatelj osjetio naše jače snage i shvatio da se ovoga puta partizani neće povući - iskoristio je mrak, napustio Čemernicu i pokušao da se probije prema željezničkoj stanici Topusko. Preduzeto je gonjenje, ali je polovina neprijateljevih vojnika uspjela pobjeći.

Neprijatelj je iz Gline, sa po dvije satnije ustaša i domobrana, u toku noći pokušao da oslobodi svoju napadnutu posadu u Čemernici, ali je razbijen od jedinica Četvrte bri-

gade, koje su bile na osiguranju. Isto tako, razbijen je i pokušaj neprijatelja iz Topuskog da interveniše preko Gređana, i to od strane bataljona Pete brigade.

U svim ovim akcijama partizani su zarobili 4 oficira, jednog liječnika, 4 ustaše i 345 domobrana, a ubijenih i ranjenih neprijateljevih vojnika bilo je oko 65. Zaplijenjeno je jedan top sa 72 granate, 18 puškomitraljeza, 12 automata, 5 šmajsera, 419 vojničkih pušaka sa oko 100.000 metaka, 300 bombi, 20 nagaznih mina, oko 350 čebadi, 10 poljskih telefona, 2 telefonske centrale, jedan kamion, 6 kazana, oko 400 pari cipela, odijela skinuta sa zarobljenika i dosta druge ratne opreme.

Naše jedinice imale su 45 poginulih i 107 ranjenih boraca i starješina.

Oslobođenjem Lasinje, Banskog Kovačevca, Skakavca i Čemernice, izuzev Topuskog sa željezničkom stanicom - oslobođena je čitava teritorija kotara Vrginmosta. Sada je međusobno bila povezana sva teritorija. Ustaško-domobrantskih i žandarmskih uporišta riješila su se i hrvatska sela. Od tada se i sva ta sela masovnije uključuju u NOB, možda još nešto manje sa odlaskom dobrovoljaca u partizanske jedinice, ali znatno više davanjem materijalne pomoći, čije su prikupljanje uspješno organizovali i sprovodili narodnooslobodilački odbori. Oslobođenjem mjesta na rijeci Kupi uspostavljena je i neposredna veza sa slobodnom teritorijom Pokuplja, a olakšana sa Žumberkom.

Pobjeda dočekana i pozdravljena Nova 1943. godina

Prije nego pređemo na opis pobjede kordunaških jedinica s kraja 1942. godine, da navedemo neke elemente za odgovor na pitanja zašto u zamašnim akcijama brigada 8. kordunaške divizije iz decembra 1942. godine nije oslobođeno i mjesto Topusko.

U Topuskom, sa željezničkom stanicom, bilo je tada oko 1.550 ustaša, domobrana, žandarma i naoružanih civila-ustaša. Na 13. km od Topuskog bio je i drugi jak neprijatelj garnizon Glina, sa oko 1.800 vojnika. Borba protiv te grupacije, jačine od oko 3.350 vojnika, među kojima je bilo dosta i ustaša, koji su bili svjesni svojih zlodjela i bili spremni da skupo prodaju sopstvenu kožu - sigurno bi duže trajala. Sem toga, Štab 4. korpusa imao je drugi plan upotrebe jedinica, tako da su jedinice 8. divizije, poslije uspješnih akcija na teritoriji kotara Vrginmosta, dobile nove zadatke, a na ovoj teritoriji ostao je samo 1. bataljon Kordunaškog NOP odreda.

Odmah poslije razbijanja ustaškog uporišta u Čemernici, Štab 8. divizije primio je naređenja da Četvrtu brigadu uputi na Žumberak, a sa ostale dvije da krene u pravcu Like. Po dolasku na Žumberak, preko Bosiljeva (zapadno od Karlovca) i Bele Krajine (Slovenija), zajedno sa 13. proleterskom brigadom »Rade Končar«, Četvrti brigada je, baš na Novu 1943. godinu, izvršila napad na Krašić i uništila 33. i 35. ustašku bojnu. Neposredno poslije toga, prvih dana januara 1943. godine, Peta brigada je napadala ustaško uporište u Saborskom, a Petnaesta brigada četničko gnijezdo u Ličkoj Jasenici. Na teren Like stigle su preko Vojnića, Veljuna, Slunja i Rakovice. Za dva dana borci ove dvije brigade prešli su 70 km, gazeći snijeg dubok preko metar, po temperaturi od -30°C.

Tako su narod i borci kotara Vrginmosta uspješno i pobjedonosno završili ratnu, u ovom kraju zemlje, događajima bogatu i u mnogo čemu prelomnu 1942. godinu.

Glava III

VAŽNIJE VOJNE AKCIJE U PERIODU 1943-1945.

ČETVRTA NEPRIJATELJSKA OFANZIVA

Poslije uspješnih ofanzivnih dejstava jedinica I hrvatskog i I bosanskog korpusa, koja su dovela do oslobođenja Korduna, Like, Banije, Cazinske krajine i zapadne Bosne, sredinom januara 1943. godine neprijatelj je otpočeo svoju operaciju »Vajs«, u nas poznatu kao četvrta neprijateljska ofanziva. Međutim, ovoga puta to nisu bile samo ustaško-domobranske snage; glavne snage činili su Nijemci - 7. SS divizija, 717. divizija i druge.

Dana 19. januara 1943. ujutro, na dan početka »Četvrte neprijateljske ofanzive«, neprijatelj je krenuo iz Karlovca, izašao na slobodnu teritoriju Korduna i zauzeo Barilović, Tušilovički Cerovac, Vukmanić i Cerovac. Sa te koncentracijske prostorije, 20. januara u zoru krenuo je prema našoj slobodnoj teritoriji u četiri kolone; prva je nastupala pravcem Karlovac - Barilović - Krnjak; druga - Karlovac - Tušilović - Brezova Glava; treća - Karlovac - željeznička stanica Skakavac - Utinja - Vojnić. Šire od ovih pravaca kretale su se pomoćne, od kojih je jedna kolona Nijemaca išla pravcem Vrginmost - Topusko - Perna - Pecka - Petrova gora - Velika Kladaša. Dio tih snaga zahvatio je južni predio teritorije kotara, a na sjevernom dijelu ustaško-domobranske jedinice su ponovo zauzele Lasinju i Banski Kovačevac.

Na pravcu Karlovac - Tušilović - Vojnić - Veljun borbe protiv neprijateljevih snaga vodile su jedinice 5. i 15. brigade 8. kordunaške divizije, dok su se na teritoriji Vrginmosta borile jedinice 1. bataljona Kordunaškog NOP odreda. Bio je to prevelik prostor za jedan bataljon, tako da su stanovnici postupali prema uputstvima narodnooslobodilačkih odbora.

Ispred tih neprijateljevih snaga u pravcu Banije se, preko Kamenskog mosta, povukao dio naroda iz sela Čemernice, Blatuše, Podgorja, Maličke, Perne, Pecke, Katinovca, Crnog Potoka, i Starog Sela, kao i manji broj iz sela pored pruge Vrginmost - Utinja. Kako je neprijateljska ofanziva obuhvatila i Baniju, to su se ove izbjeglice priključile narodu Banije, koji se preko rijeke Une, kod Bosanske Krupe, prebacio u Bosnu. Pred brzim nastupanjem neprijatelja, ovaj narod je, po velikom snijegu i hladnoći, stigao do Bosanskog Petrovca i Drvara. Mnogi će doći i do Livna, a većina muškaraca sposobnih za vojsku priključila se, kao borci, Sedmoj banijskoj diviziji sa kojom su učestvovali u »četvrtoj« i »petoj« neprijateljskoj ofanzivi.

Poslije ostvarivanja kakvih-takvih uslova, ove izmorene i izglednije izbjegličke mase počele su se, u toku februara i marta, preko Like vraćati u svoja opustjela sela,

na zgarišta. Danonoćno povlačenje pod dejstvom neprijateljeve avijacije, po tami, bespuću i uz krajnje oskudnu ishranu - uticalo je da su mnogi izginuli, da su se mnoge porodice razbježale, da se do kraja rata nikada nisu našli. Goli, bos, umorni, bez krova nad glavom - mnogi nisu izdržali ni pošto su se vratili svojim razorenim domovima. Kosi su ih glad, iznemoglost i zima. Dosta ih je nestalo kada su na povratku zašli u Kapelu, na putu od Plitvičkih jezera do Korduna, gdje su ih ustaše iz Saborskog, u zasjedama, sačekivali i ubijali.

Da bi nesreća bila još veća, počeo je da hara i tifus. Samo u jedinicama 8. kordunaške divizije bilo je više od hiljadu boraca koji su oboljeli od tifusa, a preko 100 od njih će umrijeti. Tifus je zahvatio sva sela Korduna, a na teritoriji Vrginmosta od njega je umrla 1601 duša.

Za vrijeme ove neprijateljske ofanzive ustaško-domobranske jedinice su ponovo zaposjele mjesta koja su u drugoj polovini 1942. godine držale partizanske jedinice. Riječ je bila o Bihaću, Cazinu, Velikoj Kladuši, Cetingradu, Slunju, a na teritoriji kotara Vrginmosta Lasinji. Koristeći se odsustvom 8. divizije sa teritorije Korduna, neprijatelj je na slobodnoj teritoriji pravio ispade iz Topuskog, Lasinje, Velike Kladuše i Karlovca. Protiv ovih neprijateljevih jedinica borbu su vodili bataljoni Kordunaškog NOP odreda.

Poslije »četvrtne neprijateljske ofanzive« jedinice 8. divizije su, zajedno sa 6. ličkom divizijom, Ličkim NOP odredom i Šestom primorsko-goranskom brigadom, u toku marša, aprila i maja 1943. godine, vodile borbe protiv Italijana, ustaša i domobrana u Lici, koja je tada skoro čitava oslobođena. Poslije ove uspješne ofanzive ostvarene združenim snagama jedinica Korduna, Like i Gorskog kotara, 8. divizija se vraća u Kordun i odmah nastavlja borbu kako bi ponovo oslobodila ranije oslobođenu teritoriju. Tako su u toku juna, jula i avgusta 1943. godine ponovo oslobođeni Slunj, Cetingrad, Velika Kladuša i Skakavac.

I TOPUSKO JE OSLOBOĐENO

(16. avgust 1943)

Nakon oslobođenja Slunja, Cetingrada i Velike Kladuše, neprijateljeva posada u Topuskom se više nije osjećala slobodnom. Štab 8. divizije je to pravilno ocijenio, pa je u nastojanju da se neprijatelj ne bi nekažnjeno povukao u pravcu Gline - uputio jedan bataljon 3. brigade da ga napadne i razoruža. U vezi s tim, tamo je, prije napada na Topusko, upućena grupa ranije zarobljenih ranjenih domobrana; zarobljeni kod Velike Kladuše, upućeni su, pošto im je ukazana prva pomoć, kolima za Topusko. Cilj je bio da svojim dolaskom i pričom o brznoj evakuaciji Slunja i porazu kod Velike Kladuše, stvore utisak i kod ustaša u Topuskom o jakim partizanskim snagama u ovom dijelu Korduna, te da i kod njih posiju strah od napada i na ovo mjesto. Ubrzo će se pokazati da je ova procjena i pretpostavka bila ispravna.

Četrnaestog avgusta Štab 3. brigade uputio je prema Topuskom svoj 3. bataljon, naoružan jednim minobacačem i ojačan protivtenkovskim vodom, sa zadatkom da na Topusko izvrši demonstrativni, ali svakako i jači napad. Poslije pješačenja od desetak časova, Bataljon je, iz okoline Male Kladuše, stigao ujutro u selo Crni Potok i, nakon dnevnog odmora, nastavio marš prema Topuskom.

Prema planu napada, 1. četa je napadala sa istočne, a 2. sa sjeverne strane, dok je 3. četa napadala sa pravca Ponikvara. Počinjući napad 15. avgusta oko 24 časa, čete su uspjele da se neopaženo privuku do neprijateljevih prednjih obezbjeđenja, što je izazvalo pometnju u cijelom mjestu. Poslije otvaranja jake vatre od strane napadača, us-

taše (3. satnija 10. ustaške bojne) napustile su spoljnu odbranu, što je iskoristila 3. četa i ušla u mjesto. Stekavši utisak da se radilo o napadu jačih partizanskih jedinica, ustaše su, bez pokušaja davanja otpora, pobjegle za Glinu, i to bez većih gubitaka, uglavnom zahvaljujući sporom napredovanju 1. i 2. čete.

Tako je Topusko prvi put i konačno oslobođeno 16. avgusta 1943.¹⁰⁰ Istog dana, poslije pojave 2. čete, ustaše su napustile i željezničku stanicu Topusko.

Ubrzo poslije oslobođenja Topuskog, ustaše su, 8. septembra, napustile i Lasinju, sutradan, 9. septembra, stigla je još jedna radosna vijest - o kapitulaciji fašističke Italije. Tada je 8. divizija, po naređenju viših štabova NOVJ, sa svoje tri brigade zatvorila prugu Karlovac - Ogulin, kako bi, spriječavanjem odlaska njemačkih jedinica iz Zagreba i Karlovca u pravcu mora, omogućila jedinicama NOVJ razoružavanje italijanskih divizija u Dalmaciji.

Od tada pa sve do ljeta 1944. godine, 8. divizija je, zajedno sa bataljonima Kordunaškog NOP odreda, vodila borbe protiv njemačkih i ustaških jedinica, koje su vršile ispade na slobodnu teritoriju Korduna i Plašćanske doline.

U drugoj polovini 1944. godine divizija je vodila borbu u Pokuplju, na pruži Sisak - Zagreb, u Baniji, kod Sunje i u Cazinskoj Krajini, gdje je razbijena jaka njemačka posada u Cazinu. Početkom 1945. godine 8. divizija učestvuje u oslobođenju Bihaća, vodi borbu sa 104. njemačkom divizijom, koja se iz Grčke izvlačila preko Bosne za Njemačku, a pri kraju NOR-a, krajem aprila, kreće u Sloveniju, gdje je, u Slovenskoj Bistrici, zajedno sa grupom drugih divizija NOVJ, uništila i zarobila 97. njemački korpus i tu - dočekala slobodu.

Oslobođenjem Topuskog - 16. avgusta 1943. godine - teritorija kotara Vrginmosta bila je konačno oslobođena. Od tada, pa sve do kraja rata, više nije bilo stalnih neprijateljevih uporišta na teritoriji Vrginmosta. Istina, za to vrijeme na ovom terenu je bilo nekoliko neprijateljevih ispada iz Karlovca, a jednom su njemačke jedinice prešle cestom Karlovac - Vojnić - Vrginmost - Glina, pri čemu je sa njima borbu vodila 8. divizija.

Svi muškarci sa teritorije kotara od 15 do 50 godina starosti, a sposobni za vojsku - bili su u jedinicama 8. divizije, Kordunaškog NOP odreda, jedinicama Komande vojnog područja Korduna, kao i u drugim krupnim sastavima NOVJ - 13. proleterskoj brigadi, Karlovačkoj brigadi, 34. diviziji i dr.

Od 1943. godine teritorija kotara Vrginmosta više nije mogla dati novih boraca, jer su svi bili u vojsci, a teret složenog i teškog rada u pozadini nosili su izrazito stariji i najmlađi muškarci i srčane kordunaške žene i djevojke.

¹⁰⁰ Šesnaesti avgust se svake godine slavi kao Dan oslobođenja Topuskog.